

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS

TİRE MERKEZİNDE HALK İNANIŞLARI

BURCU AYDINOĞLU

YRD. DOÇ. DR. BEKİR SAMİ ÖZSOY

MANİSA

2005

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu:

Üniv.Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı:AYDINOĞLU

Adı:BURCU

Tezin Türkçe adı:TİRE MERKEZİNDE HALK İNANIŞLARI

Tezin Yabancı adı: TRADITIONAL BELIEFS IN TİRE

Tezin yapıldığı

**Üniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ Enstitü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Yılı:2005**

Diğer kuruluşlar:

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Dili: Türkçe

Sayfa sayısı:161

Referans sayısı: 140

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: YRD.DOÇ.DR

Adı:BEKİR SAMİ

Soyadı:ÖZSOY

Türkçe anahtar kelimeler:

İngilizce anahtar kelimeler:

1- Tire

2- Halk Bilimi

3- Halk İnanç

1- Tire

2- Folklore

3- Traditional Beliefs

Tarih:

İmza :

ÖZET

“Tire Merkezinde Halk İnanışları” konulu tez çalışmasında öncelikle “Giriş” kısmında araştırmanın konusu, belirlediğimiz çalışmaya hangi amaçlarla yön verdiğimiz, alan araştırması niteliğinde çalıştığımızdan hangi sahada derleme yaptığımız, araştırmaya başlama tarihimiz, ne gibi ön hazırlıklarda bulunduğumuz, gözlemlerimizi ve mülakatlarımızı nasıl sürdürdüğümüz, kaynak kişilerle olan münasebetimiz izah edilmiştir.

Ardından çalışma yaptığımız yöreye dair tarihi ve coğrafi bilgiler kısaca verilmiştir. Açıklamalardan sonra araştırmanın esas konusunu teşkil eden bilgiler sunulmuştur. Bunlar tamamlanınca Sonuç Kısmında genel bir değerlendirme yapılmıştır. “Ekler” bölümünde kaynak kişilere ait bilgiler, çalışma esnasında yararlandığımız kaynaklar ve fotoğraflar bulunmaktadır.

ABSTRACT

In this study titled “Traditional Beliefs in Tire Center”, firstly in “introduction” those were explained; subject of the study; the aims of the study that we choose; places of our study; selected date of the study; which providences that we studied first; the observations and interviews that we have made; relationships between us and the people which we talked at the traditional beliefs and practices.

Then there is historical and geographical information given briefly about Tire. After those explanations, the information given consists of the main subject. When those explanations finished, at the final part, a general evaluation has been done. There is an “Appendix” which includes information of the people which we interviewed, the resources which we used in our study; the photographs of the study to make this paper more comprehensible and to feel more real.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Tire Merkezinde Halk İnanışları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2005

Adı Soyadı

BURCU AYDINOĞLU

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 21/10/2005 tarih ve 18/17 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi öğrencisi Burcu AYDINOĞLU'nun "Tire (Merkez) Halk İnanışları" Konulu tezi incelenmiş ve aday 14/11/2005 tarihinde saat 14.00 de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	☐	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	☐
	☐		

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

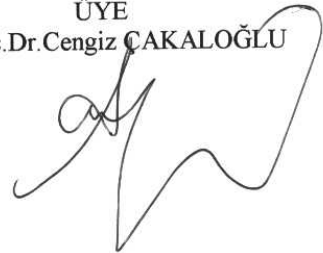

BAŞKAN

Yrd.Doç.Dr.Bekir Sami ÖZSOY
(Danışman)

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.Ünal ŞENEL

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.Cengiz ÇAKALOĞLU

Evet Hayır
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

ÖNSÖZ

Âdetler , inançlar toplum hayatında etkili olmakta , bu yaşama olumlu ya da olumsuz yön vermektedir. Hayatın başlangıcı doğum anından , yaşamın sonu ölüm olayına kadar ki geniş çerçevede pek çok itikat ve uygulama yer almaktadır. Bu doğrultuda araştırmalarımızda Tire İlçesi (Merkez) Halk İnançları'nı konu edindik ve Tire halkının inançları ne ölçüde yaşattığını tespit etmeye çalıştık.

Yörede daha önce halk inançlarına ait müstakil bir çalışma bulunmadığından, araştırmamızın bu konudaki boşluğu bir nebze olsun dolduracağına inanmaktayız; ancak çalışmamız derleme malzemeye ve bazı kitabi bilgilere dayandığından elde edilen bilgiler tahlil edilmemiştir.

Hazırlanan tez yedi bölümden oluşmaktadır. “Giriş” kısmında “Araştırmanın Konusu, Amacı, Alanı”, “Araştırmanın Seçiliş Tarihi ve Ön Hazırlık Devresi”, “Araştırma Teknikleri”, “Araştırma Araçları” izah edilmiştir.

Girişten sonraki bölüm yöreye ait bilgileri içermektedir. Tire'nin tarihçesi, coğrafi ve ekonomik yapısı kısaca ele alınmıştır. Bu bölümden sonraki tüm kısımlar araştırma süresince elde edilen bulgulardan oluşmaktadır.

İlk bölümde “İnanç Nedir?” sorusunun yanıtı bilimsel çalışmaların neticelerine dayanılarak verilmiş, sonra Tire halkının bu konudaki anlayışı ifade edilmiştir. İtikatların onların davranışlarına yansımaları ve uğur, uğursuzluk, bereket, bolluk, nazar, büyü gibi inanç boyutu zengin kavramlar hakkındaki uygulamalarına değinilmiştir.

İkinci bölümde “Geçiş Dönemleri” olarak kabul ettiğimiz doğum, sünnet, askere gitme, evlenme, ölüm konuları üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde gökyüzü ve yeryüzüyle ilgili inançlar, evrenin yaratılışı, gök cisimleri, gök olayları, yeryüzü şekillerine dair itikatlar ele alınmıştır.

Dördüncü bölüm insan vücudu, hareketleri, rüya, hayvanlar, bitkiler olmak üzere canlı varlıklar ile ilgili inançları kapsamaktadır.

Beşinci bölümde cansız varlıklardan ev ve kutsal yapılara dair itikatlar konu edilmiş; yalnız Tire havalisinde önemli sayıldığından türbe/yatır konusuna biraz daha geniş yer ayrılmıştır.

Altıncı bölümde tabiat üstü varlıklardan Allah, Peygamber, melekler, şeytan ve cinlerle ilgili inançlar açıklanmıştır.

Yedinci bölümdeyse resmî ve dinî bayramlar, bahar bayramları, özel günler, geleneksel günler konuları işlenmiştir.

Gözlemler, mülakatlar neticesinde elde edilen bilgiler “Sonuç” kısmında bir bütün haline getirilmiş, geçmişten günümüze halk inançlarını hangi ölçüde yaşadığına dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

“Ekler” kısmında “Kaynak Kişi Dizini”, “Kaynakça”, “Fotoğraflar” yer almaktadır.

Halk inançları konusunun kapsam itibarıyla geniş olması; itikatların, uygulamaların kişiden kişiye değişiklik göstermesi sebebiyle çalışmamızın eksik yönleri olabilir. Bunların yapılacak yeni araştırmalarla tamamlanacağını ummaktayız.

Çalışmada öncelikle bana maddi manevî yardımcı olan aileme, bilgilerin derlenmesini sağlayan, bana kaynaklık eden teyzelerime, amcalarıma, dedelerime, ninelerime, araştırma safhasında bana rahat bir çalışma ortamı sağlayan Tire Çocuk Kütüphanesi Müdürü Sayın Çetin LÜLEK 'e; Tire Necip Paşa Kütüphanesi Müdürü Sayın Ali İhsan YILDIRIM 'a, Tire Belediyesi Basın Yayın Bürosu Sorumlusu Sayın Seyfullah AYVALI'ya, tezin yazımında emeği geçen Sayın Tuncay BURGAZ 'a ve Sayın Ozan UVAÇİN'e , araştırma sürecinde beni yönlendiren, çalışma azmimi arttıran,engin bilgilerinden faydalanmamı sağlayan, öğretmenliği yanında baba gibi bize kol kanat geren danışma hocam Yrd.Doç.Dr. Sayın Bekir Sami ÖZSOY 'a teşekkürü bir borç biliyor, saygılarımı sunuyorum.

Burcu AYDINOĞLU
Tire/2005

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	15
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ALANI.....	15
2. ARAŞTIRMANIN SEÇİLİŞ TARİHİ VE ÖN HAZIRLIK DEVRESİ.....	15
3. ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ	16
3.1. GÖZLEM	16
3.2. MÜLAKÂT	18
3.3. KAYNAK KİŞİ GURUBU.....	19
3.4. ARAŞTIRMA ARAÇLARI.....	21
4.TARİHÇE	22
5.COĞRAFİ VE EKONOMİK YAPI.....	24
1. BÖLÜM İNANÇ NEDİR ?.....	25
1.2.HALK DAVRANIŞLARI VE İNANÇLAR.....	27
1.2.1.UĞUR / UĞURSUZLUK	27
1.2.2.BEREKET / BOLLUK	30
1.2.3.FAL	33
1.2.3.1 Kahve Falı	34
1.2.3.2 İskambil Falı	36
1.2.3.3 Yazılı Fallar.....	37
1.2.3.4 Sigara Falı	39
1.2.3.5 Çay Falı	39
1.2.3.6 Papatya Falı.....	39
1.2.3.7 Asker Falı	39
1.2.3.8 Kirpik Falı	40
1.2.3.9 Gazete Falı	40
1.2.4. NAZAR	40
1.2.4.1 Nazar İnancı	40
1.2.4.2. Nazardan Korunma Yolları.....	41
1.2.4.2.1 Nazarı Değdiğine İnanılan Kişiden Uzak Durmak	41
1.2.4.2.2 Nazarlıklar.....	41
1.2.4.2.3 Tütsülemek.....	41
1.2.4.2.4 Tuz Çevirmek.....	42
1.2.5. BÜYÜ	42
1.2.5.1. Büyü Nedir?	42
1.2.5.2. Büyü Çeşitleri	43
1.2.5.2.1. Sempatik Büyü	43
1.2.5.2.2. Ak Büyü	44
1.2.5.2.3. Kara Büyü	44
1.2.5.2.4. Aktif Büyü.....	44
1.2.5.2.5. Pasif Büyü	44
1.2.5.3. Büyüyle İlgili İnançlar ve Uygulamalar.....	45
1.2.5.3.1. Hoca İnancı	45
1.2.5.3.2. Hocaların Uygulamaları.....	46
1.2.5.3.2.1. Çay Falına Bakan Hocalar	46
1.2.5.3.2.2. Suya Bakan Hocalar	46

1.2.5.3.2.3 Cinci Hocalar	46
1.2.5.3.2.4. Büyü Yapan / Bozan Hocalar.....	46
1.2.5.3.2.5. Muska Yazan Hocalar.....	46
1.2.5.4. Büyüsel İşlemlerde Sayıların Özel önemleri ve Anlamları.....	47
1.2.5.5. Büyüsel İşlemlerde Renklerin Özel Önemleri ve Anlamları	48
2.BÖLÜM.....	50
GEÇİŞ DÖNEMLERİ.....	50
2. BÖLÜM GEÇİŞ DÖNEMLERİ	50
2.1.DOĞUM.....	51
2.1.1.DOĞUM ÖNCESİ.....	51
2.1.1.1.Gebe Kalma İçin Uygulananlar.....	51
2.1.1.2 Kısırlığı Gidermek İçin Uygulananlar	51
2.1.1.2.1. Kadının Kısırlığının Gidermek İçin Uygulananlar	51
2.1.1.2.1.1. Dinsel-Büyüsel Niteliktekiler	51
2.1.1.2.1.2. Halk Sağaltmacılığı Alanına Girenler.....	52
2.1.1.2.1.3. Tıbbi Sağaltma Alanına Girenler	53
2.1.1.2.2. Erkeğin Kısırlığını Gidermek İçin Uygulananlar.....	53
2.1.1.3. Gebelikten Korunmak İçin Uygulananlar	53
2.1.2.GEBELİK DÖNEMİ.....	54
2.1.2.1.Gebeliğin Başlangıcı.....	54
2.1.2.2.Aşerme	54
2.1.2.3.Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları.....	54
2.1.2.3.1.Gebe Kadının Yedikleriyle Çocuğu Arasındaki İlişkiler.....	54
2.1.2.3.2.Gebe Kadının Yaptıklarıyla Çocuğu Arasındaki İlişkiler.....	55
2.1.2.3.3.Gebe Kadının Baktıklarıyla Çocuğu Arasındaki İlişkiler	56
2.1.2.4.Çocuğun Cinsiyetini Belirlemek İçin Uygulananlar	56
2.1.2.4.1.Hamile Kalmadan Önce Yapılanlar	56
2.1.2.4.2.Annenin Yaptıkları ve İstedikleri.....	57
2.1.2.4.3.Annenin Haberi Olmadan Yakınlarının Yaptıkları.....	57
2.1.2.4.4.Annenin Fiziki Görüntüsü.....	57
2.1.2.4.5.Çocuğun Hareketi ve Yeri.....	58
2.1.2.4.6.Rüya Yorumları.....	58
2.1.2.5.Düşüğü Önlemek İçin Uygulananlar.....	58
2.1.3.DOĞUMA HAZIRLIK.....	58
2.1.4.DOĞUM OLAYI	59
2.1.4.1.Doğumu Kolaylaştırmak İçin Uygulananlar	59
2.1.4.2.Doğum Olayının Gerçekleşmesi	59
2.1.4.2.1.Çocuğun “Eşi” ile İlgili Uygulamalar.....	60
2.1.4.2.2.Çocuğun Göbek Bağı ile İlgili Uygulamalar	60
2.1.5.DOĞUM SONRASI	60
2.1.5.1.Loğusalık.....	60
2.1.5.2.Albastı Tasarımı ve Korunmak İçin Uygulananlar	61
2.1.5.3.Kırk Basması Tasarımı ve Korunmak İçin Uygulananlar.....	61
2.1.5.4.Yedi Gün Suyu ve Yirmi Kırk Suyu.....	61
2.1.5.5.Kırklama.....	61
2.2.ÇOCUK.....	62
2.2.1.AD	62
2.2.1.1.Ad Seçme	63

2.2.1.2.Adı Belirleyen Etkenler.....	63
2.2.1.2.1.Bir Aile Büyüğünü ya da Bir Yakınının Adı	63
2.2.1.2.2.Çocuğun Doğduğu Gün,Ay,Mevsimle İlgili Adlar.....	63
2.2.1.2.3.Yatırlarla ve Ziyaretlerle İlgili Adlar	63
2.2.1.2.4.Tanrının Sıfatları ,Peygamberler ve Peygamber Yakınlarıyla İlgili Adlar.....	64
2.2.1.2.5.Kahramanlar ve Şahsiyetlerle Kahramanlarla İlgili Adlar.....	64
2.2.1.2.6.Coğrafi Öğelerle İlgili Adlar.....	64
2.2.1.2.7.Kozmik,Göksel ve Meteorolojik Olaylarla, Öğelerle İlgili Adlar ...	64
2.2.1.2.8.Manevî Uygulamalarla İlgili Adlar.....	64
2.2.1.2.9.Uyumlu Adlar	64
2.2.1.2.10.Yaşatıcı Güçle İlgili Adlar	64
2.2.1.2.11.Moda ve Kültür Değişmeleriyle İlgili Adlar.....	64
2.2.1.3.Ad Koyma	65
2.2.2.ÇOCUK GÖRME	65
2.2.3.ÇOCUĞUN GELİŞİMİ	65
2.2.3.1.Çocuğun Doğumuyla İlgili Bazı İnançlar	65
2.2.3.2.Çocuğun Bakım Âdetleriyle ve Gelişimiyle İlgili Uygulamalar.....	65
2.2.3.3. Geleneksel Sağaltma Uygulamaları	67
2.2.3.4.Çocuğu Nazardan Koruma Yolları.....	69
2.2.3.5.Çocuğun Hareketleriyle İlgili Bazı İnançlar	69
2.3.SÜNNET	69
2.3.1.SÜNNET DÜĞÜNÜ ÖNCESİ	69
2.3.1.1.Sünnet Çocuğunun Yaşı ve Sünnet Zamanı.....	70
2.3.1.2.Sünnet Düğününe Hazırlık.....	70
2.3.1.2.1.Ailenin Ev Dahilindeki Hazırlıkları.....	70
2.3.1.2.2.Sünnet Alışverişi.....	70
2.3.1.2.3.Düğün Hazırlıkları	71
2.3.1.2.4.Çocuğun Psikolojik Bakımdan Sünnete Hazırlanması	71
2.3.2.KINA GECESİ.....	71
2.3.3.SÜNNET DÜĞÜNÜ.....	71
2.3.3.1.Sünnet Düğününün Yapılış Şekilleri.....	71
2.3.3.1.1.Düğün Sahibinin Evinin Bahçesinde Verdiği Yemek ve Düğün Eğlencesi	72
2.3.3.1.1.1.Sünnet İşlemi.....	72
2.3.3.1.2.Düğün Sahibinin Restoranda Yaptığı Yemek ve Düğün Eğlencesi.....	73
2.3.4.SÜNNET SONRASI.....	73
2.4.ASKERE UĞURLAMA	73
2.5.EVLİLİK	74
2.5.1.EVLİLİK ŞEKİLLERİ.....	74
2.5.2.EVLİLİK ÇAĞI – YAŞI.....	75
2.5.3.KISMET AÇMA.....	76
2.5.3.1.Kısmetin Kapanmasını Önlemek İçin Uygulananlar	76
2.5.3.2.Kapalı Kısmetin Açılmasını Sağlamak İçin Uygulamalar.....	76
2.5.4.EVLENME AŞAMALRI.....	77
2.5.4.1.Görücülük/ Dünürçülük/ Kız Bakma	77
2.5.4.2.Kız İsteme	78
2.5.4.3.Söz Kesme.....	78

2.5.4.4.Nişan	78
2.5.4.5.Çeyiz	79
2.5.4.6.Düğün	80
2.5.4.6.1.Kına Gecesi	80
2.5.7.Düğün Töreni	81
2.5.7.1.Kız Alma	81
2.5.7.2.Düğün Eğlencesi ve Düğün Yemeği	82
2.8.Nikâh	82
2.9.Gerdeğ	82
2.6.ÖLÜM	83
2.6.1.ÖLÜM ÖNCESİ ÖLÜMÜ DÜŞÜNDÜREN ÖNBELİRTİLER	83
2.6.2.ÖLÜM SIRASI	85
2.6.3.ÖLÜM SONRASI	86
2.6.3.1.Ölümden Hemen Sonra Uygulananlar	86
2.6.3.2.1.Ölüm Olayının Duyurulması	86
2.6.3.3.Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı	87
2.6.3.4.Cenazenin Taşınması,Gömülmesi,Mezara Konuluşu	89
2.6.3.5.Yas, Başsağlığı ve Ölünün Belli Günleri	89
3. BÖLÜM	90
GÖKYÜZÜ VE YERYÜZÜ İLE İLGİLİ İNANÇLAR	90
3.1. EVREN	90
3.2. GÖKYÜZÜ ve GÖK CİSİMLERİ	91
3.2.1. GÖKYÜZÜ VE GÖK OLAYLARI	91
3.2.2. GÜNEŞ	92
3.2.3. AY	92
3.2.4. YILDIZLAR	93
3.3. YERYÜZÜ VE YER ŞEKİLLERİ	94
4. BÖLÜM	97
CANLI VARLIKLAR İLE İLGİLİ İNANÇLAR	97
4.1. İNSAN	97
4.1.1.İnsan Vücudu (Organları) ve İnsan Hareketleri ile İlgili İnançlar	97
4.1.2.Rüya	98
4.2.HAYVANLAR	100
4.3. BİTKİLER	101
5. BÖLÜM	102
CANSIZ VARLIKLAR İLE İLGİLİ İNANÇLAR	102
5.1. EV	102
5.1.1 Ev ve Evin Bölümleri	102
5.1.2. Ev Eşyaları	104
5.1.3.Ev İşleri ve Ev İşlerinin Yapılması / Yapılmaması Gereken Zamanlar	106
5.1.4. Misafir ile İlgili İnançlar	107
5.2. İŞ YERLERİ	108
5.3.KUTSAL YAPILAR	109
5.3.1.Türbeler / Yatırlar	109
5.3.1.1.İbn-i Melek	110
5.3.1.2.Buğday Dede	112
5.3.1.3.Ali Baba	114
5.3.1.4.Alamadan Dede	115

5.3.1.5.Balım Sultan.....	115
5.3.1.6 Soğan Dede	116
5.3.1.7 Sır Hatunlar	116
5.3.1.8 Dön Dede	117
5.3.1.9 Şemsi Mescidi	117
5.3.1.10 Süleyman Şah.....	118
5.3.1.11 Kesikbaş	118
5.3.1.12 Çıtlık Dede	119
6. BÖLÜM	119
TABİATÜSTÜ VARLIKLAR İLE İLGİLİ İNANÇLAR.....	119
6.1. TABİATÜSTÜ VARLIKLAR	119
6.1.1.ALLAH	119
6.1.2.PEYGAMBERLER	120
6.1.3.MELEKLER	121
6.1.4.ŞEYTAN	122
6.1.5.CİN	123
7. BÖLÜM	123
BAYRAMLAR, ÖZEL GÜNLER, GELENEKSEL GÜNLER.....	123
7.1.BAYRAMLAR	123
7.1.1.RESMÎ BAYRAMLAR.....	123
7.1.2.DİNÎ BAYRAMLAR.....	124
7.1.3.BAHAR BAYRAMLARI.....	124
7.1.3.1.Sultan Nevruz Şenlikleri	124
7.1.3.2.Hıdrellez Kutlamaları.....	126
7.1.3.2.1.Şifa ve Bolluk Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler.....	127
7.1.3.2.2.Bereket ve Bolluk Talebine Yönelik İnançlar ve Âdetler.....	128
7.1.3.2.3.Mal, Mülk ve Servet Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler.....	128
7.1.3.2.4.Talih Açmaya, Kısmet Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler.....	129
7.1.3.2.5. Hıdrellezle İlgili Başka İnanç ve Âdetler.....	130
7.2. ÖZEL GÜNLER	130
7.3. GELENEKSEL GÜNLER.....	130
7.3.1. KURTULUŞ GÜNÜ KUTLAMALARI	130
7.3.2. YAĞMUR DUASI.....	131
7.3.3. DEVE GÜREŞLERİ	132
SONUÇ	133
BİBLİYOGRAFYA	134
EK: 1-KAYNAK KİŞİ DİZİNİ.....	140
EK: 2-FOTOĞRAFLAR.....	143

KISALTMALAR

a.g.ç. : Adı geçen çalışma

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.ç. : Adı geçen sözlük

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

Haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

km. : Kilometre

m. : Metre

s. : Sayı

ss. : Sayfa Sayısı

ŞAİK : Şehit Albay İbrahim Karaoğlanoğlu

TCDD : Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları

TFA : Türk Folklor Araştırmaları

ty : Tarih Yok

vb. : Ve Benzeri

vs. : Vesaire

y. : Yıl

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ALANI

Tarihle, doğayla, kültürel zenginliklerle dolu bir kentin yeterince tanınmamasını, bilinmemesini anlayamıyorum. Bunun için şehrin dışına her çıkışımda insanlara Tire'nin güzelliklerinden bahsediyorum.

Bir gün üniversiteye başladım ve Halk Bilimi dersiyle tanıştım. O zaman Tire'nin tanıtılmasına nasıl daha çok katkıda bulunabileceğimi öğrendim. Önce lisans öğrenimimin üçüncü sınıftayken “Tire Türbeleri Etrafında Oluşan İnanç ve Pratikler” başlıklı bir alan araştırması, ardından bitirme tezi olarak “İzmir İli Tire İlçesi Evlenme Âdetleri” (İlçe Merkezi, Akkoyunlu Köyü, Akçaşehir Köyü) konulu bir tez çalışması hazırladım. Yüksek lisansa başladığımda da “Halk İnançları” dersinde “Tire'deki Doğum ve Ölüm Âdetleri” ni (İlçe Merkezi) ele alan bir saha çalışması daha yaptım. Elde ettiğim tüm bilgileri birleştirmek amacıyla yüksek lisans tezimde “Tire Halk İnançları” nı (İlçe Merkezi) incelemeye karar verdim.

2. ARAŞTIRMANIN SEÇİLİŞ TARİHİ VE ÖN HAZIRLIK DEVRESİ

Tez konusunu belirlediğimiz 2002 Mart ayından itibaren çalışmalarına başladım. Daha önce üzerinde çalıştığım konular tezim için tam bir ön hazırlık oldu. Hangi kaynaktan nasıl yararlanacağımı, kaynak kişilerle münasebet kurmayı, fotoğraf çekerken nelere dikkat edeceğimi biliyordum. Önceki çalışmalarım esnasında daha sonraki araştırmalarda yararlanmak üzere pek çok belgeyi, makaleyi, kitabı toplamış, bulamadıklarımınsa künyelerini yazmıştım. Onların konuyla alakalı olanlarını kütüphane çalışmalarında temin ettim.

Tez içinde dipnotlardan “Ayrıntı için bakınız...” ifadelerine rastlanmaktadır. Şu an ele aldığımız konu dışında da olsa bazı kaynakların isimlerinin yazılış sebebi; araştırma sırasında diğer eserlerin dipnotlarında yeni bilgilere ulaşılmasıdır. Bunu bildiğimizden Tire'ye dair araştırma yapanlara faydalı olması amacıyla bu kaynakların isimleri verilmiştir.

Tireyle ilgili belgeleri toplamak bir adımdı sadece, bir de halk inançlarıyla alakalı genel eserleri şahsi kütüphanemde bulundurmam gerekiyordu ki lazım olduğunda vakit kaybetmeden istediğim bilgiye ulaşabileyim. Konuya dair bulabildiğim eserleri satın aldım, piyasa baskısı olmayan eserlerin, makalelerin fotokopilerini çektirerek dosyaladım. Tire Halk Kütüphanesi, Necip Paşa Kütüphanesi, 2004'te hizmete açılan Tire Kent Kütüphanesi, İzmir Milli Kütüphane ve Ege Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki araştırmalarım sonucunda birçok dokümana ulaştım. Bu amaçla araştırmalarla ilgili yaptığım her çalışmanın gelecekte bana anı olarak kalmasını sağlamak için günlük tuttum. Kütüphane çalışmalarımı günlüğe şöyle yazmışım:

“Kütüphane görevlileri artık arkadaşım gibiler. Kitapların yerini neredeyse ezberledim; hatta yoğun olduklarında onlara kitap dağıtımında yardım ediyorum. Onca kitapların içinde olmak çok hoş.

Necip Paşa Kütüphanesi'yse başka bir dünya. Tarih sayfalarından birinin içine girmiş gibi hissediyorum. Cam bölmedeki yazmalar, o süslü kubbe, raflarda ‘beni al’ diyen kitaplar ve orda rahatlıkla çalışmamı sağlayan görevliler. Tüm bunlar Tire'nin avantajları. Küçük bir yer herkes herkesi tanıyor, yardımcı oluyor. Büyük şehirde örneğin memleketim İstanbul'da olsaydım ne olurdu acaba halim?”

2002 senesinin yaz ayında tezime dair topladığım kitapları, malzemeleri okuyup, fişlerini tertip ettim. Artık gözlemle ve mülakatlarla ilgilenebilirdim.

3. ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ

3.1. GÖZLEM

Çalışmada, konumum alan araştırması yapan birçok derleyiciden farklıydı. Çoğu derleyici kendi memleketinden uzak, bilmedikleri kültürler hakkında inceleme yaparlar. Bense okuluma 3 saat olan evime, başka bir deyişle derleme sahama her hafta sonu ve tatillerde geliyordum. 1988'den beri de Tire'de ikâmet ettiğimizden yöreye ve inanışlara alışkıyım.

Araştırmacılar, alan araştırması sırasında özellikle “Kalıtmı Gözlem” yapıyorsa, yatıp kalkacak yer bulma, kaynak kişileri tespit etme, onlarla münasebet kurma, onların fotoğraflarını çekme, gibi sorunlar yaşayabilir. Yeterli bilgi toplamak için alanda uzun süre kalması, toplumun güvenini kazanması gerekebilir. Ben bu problemlerle karşılaşmadım. Kalacak yer bulma sorunum olmadı; zaten Tirede

yaşıyorum, kaynak kişileri belirleme ve onlarla görüşmedeyse; tanıdığım kişilere öncelik vererek çalışmayı hızla sürdürebildim.

Uzun süreden beri Tire’de yaşadığımdan Tire’nin yapısını ve insanlarını benimsedim. Tire’de geçirdiğim bu zamanda Tire’nin yaşamına dahil oldum. Hayatın içindeki pek çok olayla da karşı karşıya kaldım. Doğum, okula başlama, sünnet, askerlik, evlenme, hastalık, ölüm gibi geçiş dönemlerini mahallelimle, tanıdıklarımla sevinerek, üzülenek bire bir yaşadım ve bunlar belleğimde yer etti. Bu birikim araştırmaya beş on adım önde başlamamı sağladı; ancak burada hataya düşebileceğim bir nokta vardı: Olaylara yabancı olmadığımından bazı konuları gözden kaçırabilirdim; fakat yapım itibarıyla, İstanbul’da doğmuş ve oranın kültürüne de hakim biri olarak Tire’deki tüm geleneklere ve göreneklere yabancı gözüyle bakmışım; çünkü Tire’de bilmediğim adını hiç duymadığım bir çok öge vardı: “Çakıldak”ın bürülce olduğunu, karnabahara “kelbaş” dediklerini, keşkeği, patlıcan balığını, bin bir çeşit ot kavramlarını; “Gari” kelimesini, “enkiri”nin “Orası”, “İrim” in “Çıkmaz Sokak”, “İspirto”nun “Kibrit” anlamına geldiğini; düğün zamanı “Bilezik, köstek bozduk” dediklerinde “Vah vah! ne masraf ediyorlar, ellerindekileri, avuçlarındakileri satıyorlar” diye üzülenin yanlış olduğunu, aslında bilezik, köstek satın aldıklarını Tirelilerle yaşayarak öğrendim ve öğrendiklerimle araştırdığım bilgileri birleştirerek gözlemlerimde objektif davranmaya çalıştım.

Herhangi bir olayı özellikle gözlemlerim. Örneğin “Doğum Âdet ve İnançları”nı incelerken “Kırklama nasıl yapılır?” sorusunun yanıtı bir yakınımızın bebeği kırklanırken; evleneme döneminde “Kına Gecesi Adetleri”ni bir arkadaşımın kına gecesine katıldığımında; “Başsağlığı Adet ve Uygulamaları Nelerdir?” sualinin cevabını bir yakınımız vefat ettiğinde, ölü evine başsağlığına gittiğimde öğrendim. Kimi zaman Tire dışındaki mekânlarda da Tire’ye dair bilgiler elde ettim. Bununla ilgili günlüğümde şunları not etmişim:

“Kuşadası’ndaki yazlığımızdayız. Mekan farklı olsa da kendimi yabancı hissetmiyorum. Çünkü sağımda solumda Tireli komşular var, aslında bizim site Tireliler sitesi.

Akşamüstü Tireli bir komşumuza çay içmeye gitmiştik ki bahçeden aniden bir yılan çıktı. Hemen komşumuz koşup yılanı öldürdü. Ardından yılanın öldüğü yere un serpti. Ben şaşkın bakışlarla , biraz da korkuyla olanları seyrediyordum. Komşumuz

yanımıza gelince niye un serptiğini sordum. Sorumun cevabını tezimle ilgili olduğunu tahmin etmiş ve şöyle bir açıklama gelmişti. Yılan öldüğü vakit eşi gelir intikam alır; ancak un serpildiğinde eşinin bir suç işlediğini, bu nedenle öldüğünü anlar, intikamından vazgeçer. O zaman öğrendim ki bazı olaylara, bilgilere sadece gözlemlerle, mülâkatla Tire hudutları içinde ulaşılmıyor. Yaşayarak edindiğim bu bilgi artık benim hazırladığım tezde hem de zihnimde canlı kalacak.”

3.2. MÜLAKÂT

Gözlemlerden eksik kalan yönleri mülakatlarla tamamlamaya çalıştım. Önceden düzenlediğim soru kağıtlarına yöreye ait bildiğim özellikler varsa ekledim. Nişanlılık dönemindeki “Yandaşı”yla ilgili sorular buna örnek olabilir.

Mülâkat yaptığım kişiler daha çok tanıdıklarımды. Buradaki amacım soru sorarken bir yabancılık, çekingenlik hissetmemek hem benim hem onların müsait oldukları bir zamanda rahatça görüşebilmektir. Ayrıca tanıdıklarım bu araştırmanın tezim olduğunu buna bağlı olarak okulu bitireceğimi bildiklerinden bana yardımcı olmak için daha çok çaba sarf ettiler.

Tanıdığım kişiler kadar tanımadığım kimselerle de görüştüm. Tire insanı sıcak kanlı ve yardımsever olduğundan herkes canı gönülden benimle konuştu. Ali Baba Türbesi’ne gittiğimiz vakit türbeye bakan aileyle sohbet ettik ve oradaki aile öyle misafirperverdi ki “Yemek yemeden buradan ayrılamazsınız” dediler ve bize bir sofrayı kurup bizi ağırladılar.

Mülâkatlar esnasında derleyiciler yörenin dilini bilmedikleri için de sorun yaşayabilirler. Oysa benim kulağım bu sözcüklere alışık olduğundan mülâkatları kesip “Bu ne demek?” diye sormak durumunda kalmadım ve çoğu mülâkatımda ses kayıt cihazı kullanmayı gerekli görmedim.

Kaynak tarama sonucunda elde ettiğim verileri, gözlemlerimi, mülâkatlardaki bilgilerimi fişledim ve bulgularla ilgili tez metnini oluştururken tüm bilgileri sentezledim. Mülâkatlarımda önceki çalışmalarım dahil 47 kişi ile görüştüm. Araştırmanın bazı kısımları çeşitli dönemlerde yapılmış ödevlere ve lisans tezine dayandığından, mülâkatlar 2001-2005 yılları arasındaki tarihlere rastlamaktadır. Burada belirtmek gerekir ki bilgisine güvendiğim kaynak kişiyle başka bir araştırmada yeniden görüşülmüştür. Ayrıca tanıdığım veya tanımadığım başka kişilere dair

bilgilerde zaman içinde değişiklik olmuş olabilir. 2001 senesinde görüştüğüm 35 yaşındaki kişi şimdi 39 yaşında olacaktır, bekâr biri evlenmiş olabilir hatta görüşme yaptığım bir kişi vefat edebilir. Bu nedenle mülâkat yıllarını da kaynak kişi listesinde vermiş bulunuyoruz.

3.3. KAYNAK KİŞİ GURUBU

Araştırmadaki kaynak kişilerin çoğunu niçin tanıdıklarımın seçtiğimi daha önce açıkladım. Bu kısımdaysa kaynak kişi gurubunun özelliklerine ve onlarla olan diyaloglarıma deyineceğim.

Halk inançları konusunda daha çok itikâta sahip olduklarını düşündüğümünden kadın kaynak kişi sayım, erkek kaynak kişi sayıma oranla fazladır. Kaynak kişilerin yaş ortalamalarına gelince en küçüğü orta okul öğrencisiydi. Günlüğümde bu mülakata dair şöyle demişim.

“Küçük Mustafa, ben annesiyle konuşurken dikkatle bizi dinliyor, sorduğum her soruya annesiyle birlikte yanıt veriyor hatta ara sıra annesinin unuttuğu kısımları tamamlıyordu. ‘Hıdrellez Kutlamaları’yla ilgili sorularına geldiğimde “‘Ne olur Burcu Abla ben anlatayım. Benim dileğim kabul oldu ve lütfen annemin adı gibi beni adıma da ödevine yaz” diye çırpınışı şuan bile gözlerimin önünden gitmiyor. ‘Anlat bakalım’ dediğimde tiyatro sahnesindeki usta bir sanatçı gibi tane tane, el kol hareketleri ve mimikleriyle ne dileğini, neler yaptığını anlattı. Bu durum karşısında ‘Çocuktan al haberi’ diyebildim sadece.”

Yaş ortalaması küçük birkaç kişi dışında kaynak kişi olarak genellikle 40 yaşının üstündekileri, öğrenim düzeyleri çoğunlukla ilkokul mezunu olanları ve Tire’nin yerlilerini seçmeye özen gösterdim.

Mülâkatlarda sadece soru kağıtlarımdaki bilgilerin cevaplarını değil, kimi zaman yeni edindiğim verilerin ne derece doğru olduklarını da belirledim. “Kaynak kitaplardan birinde düğünlerde patlıcan balığının yemek olarak verildiğini okudum. Keşkektense hiç bahsetmiyordu. Çay saatinde yediğimiz patlıcan balığı ve lokmanın düğün yemeği olması bana ilginç gelmişti; hatta eserdeki bilgilerin doğruluğundan şüphe etmiştim. Tam bunları düşünürken dışarıda sohbet eden komşularımızın sesini duydum ve hemen balkondan onlara seslendim ‘Patlıcan balığı eskiden düğün yemeği miydi?’ diye ‘Gel’ dediler, ‘Burada sohbet ederiz, hem de soruyu yanıtlarız’ kağıdı kalemi kaptığım gibi

soluğu bahçede aldım. Nursel Abla, Hatice Teyze, Emine Teyze, Nurten Teyze bir ağzıdan başladılar anlatmaya. ‘Ben istedim bir göz, Allah verdi iki göz ’ derler ya, hazır onları yakalamışken konuyla alakalı ne varsa sordum, eskiye dair neler öğrendim neler.”

Mülâkatlarımda kaynak kişilere soru sorması gereken kişi ben iken onların da bana yönelttikleri sorular vardı: Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde okuduğumu bildiklerinden “Halk İnançları”nı onların deyişiyle “Bâtıl İnançları” araştırmamın bölümümle ne derece alakalı olduğunu merak ediyorlardı. Onlara göre “Ben şiir yazmalı, kitap okumalıydım. Bu garip sorularla ne işim vardı” o zaman “Halk Bilimi” diye bir ders gördüğümü ve halkın kültürünün yok olup gitmemesi, gelecek nesillere aktarılması hem de Tire’nin tanıtılması için böyle bir tez hazırladığımı anlatıyordum.

Mülâkatlarıma başlamadan önce kaynak kişiler hakkındaki bilgileri kaydettim: Adları, soyadları, doğum yerleri, yaşları, öğrenim düzeyleri, işleri, medenî halleri ve ikâmet ettikleri yer. Bazıları isimlerini çekinerek verdiler, bazılarıysa “İsmin senin ödevinde yazacak değil mi?” diye sevinerek söylediler. İsmi söylemeyen kaynak kişileri çalışmamızın “Ekler” kısmındaki “Kaynak Kişi Listesi”nde BayX, BayanX şeklinde ifade ettik.

Çalışma içinde kaynak kişileri (KK10) ibaresiyle gösterdik. Yalnızca “Tabiatüstü Varlıklarla İlgili İnanç ve Uygulamalar” başlıklı altıncı bölümde hangi bilginin kimden derlendiği belirtilmemiştir. Buradaki neden çoğu kaynak kişinin konu İslam Dini’ne dayandığından günah olur diye çekinerek bilgi vermesidir. Yazılanlarda isim vermeyeceğimize dair kendilerine söz verdiğimizden o bölümde kaynak kişi numaraları bulunmaktadır.

Görüşmelerde soruları sorarken anlaşılın sözcükler kullanmaya gayret gösterdim. Soruyu anlamadıklarında örnekler vererek pekiştirdim. Bir önceki kaynak kişiyle yaptığım mülâkatta farklı bir bilgi elde ettiysem sonraki kaynak kişiye bu konuyla ilgili soru yönelterek aldığım bilginin geçerliliğini, doğruluğunu belirledim. Onlarca önemsiz gelebilecek bazı noktaların benim için önemli olabileceğini bu nedenle akıllara ne gelirse anlatmalarını rica ettim.

Mülâkatlarda çoğunlukla özel bir ortam hazırladım. Doğal şekilde kaynak kişilerle sohbet edercesine sorularımı yönelttim. Kimi zaman bir sabah kahvesinde, bir çay saatinde, bir yemek vaktinde mülâkat yaptım. Bununla ilgili günlüğümde şunlar yazıyor:

“Günlerden pazar. Akşam yemeğinde sabahtan beri yaşadığım sıkıntıdan dert yanıyorum. Kanlı Kavak’ın nerede olduğunu öğrenmeye çalışıyorum, lakin her kafadan bir ses çıkıyor. Kimisi Selçuk yolunda kimisi Toptepe’de bir yer diyor. Bazısının öyle bir kavaktan bile haberi bile yok. Ne olacak kavağı nasıl bulacağım, fotoğrafını nasıl çekeceğim; derken kardeşim ‘Ben yerini biliyorum’ dedi. Kızdım, daha önce niye söylemedin diye. Yanıtı ilginçti: ‘Bana sormadın ki.’ Evet haklıydı, sonuçta O da küçüklüğünden beri Tire’de yaşıyordu ve Tire hakkında bilgisi vardı. Sonra ‘Dahası var’ diyerek arkadaşlarından duyduğu bir rivâyeti de anlattı. Böylece yaşlılar kadar gençlerin de kültürel ve yöresel bilgilere sahip olabileceklerini anladım. Lakin Kanlı Kavak meselesi henüz kapanmamıştı. Kardeşimin tarifi üzerine kavağı bulup, 3 âdet fotoğrafını çektim. Fotoğrafları tab ettirdiğimde öyle şaşırdım ki, diğer 33 poz çıkmıştı; ama kavağın resimleri yoktu. Bunun üzerine kavağın gizemini koruması gerektiğini düşünerek yeni fotoğraflar çekmekten vazgeçtim.

3.4. ARAŞTIRMA ARAÇLARI

Hep çantamda taşıdığım kalemim, not defterim ve fotoğraf makinem ile ses kayıt cihazım araştırma araçlarımdı. Daha önce de bahsettiğim gibi sadece gerekli gördüğüm yerlerde ses kayıt cihazı kullandım.

Not defterimi ve kalemimi hiç yanımdan ayırmayışımın faydasını, özellikle aniden olan olayların ve o anda cereyan eden uygulamaları kaydederken gördüm. İzlenimlerimi, işittiklerimi unutmadan yazmayı bu şekilde başardım. Bu notları sonradan fişleyerek kaybolmalarını önledim.

Fotoğraf makinesi görüntüle yoluyla belge elde etme açısından önemliydi. Metinde anlattığım bilgileri fotoğraflar aracılığıyla “kanıtlanabilir” hale getirecektim. Bu nedenle fotoğraf çekme konusunda titiz davrandım. Fotoğraf makinesini nasıl kullanacağımı, ışığı nasıl ayarlayacağımı öğrendim. Her pozunu birkaç kez çekerek yanma, iyi çıkmama gibi ihtimallerin ortadan kalkmasını sağladım. Kendi çektiğim fotoğrafların dışından eski fotoğrafları da kaynak kişilerden temin ederek, onları dijital fotokopi yoluyla çoğaltarak “Fotoğraflar” bölümüne ekledim.

Ses kayıt cihazını da mülâkatlarda hep yanımda buldurdum. Her mülâkattan önce cihazın çalışıp çalışmadığını kontrol ettim. Ardından çantama fotoğraf makinesi

için film, ses kayıt cihazı için yedek kaset, iki cihaz için de pil aldım. Şehir dışındaki mekanlarda bu malzemeleri bulamayacağım için tedbirli davranmalıydım.

Ses kayıt cihazı ile derlediğim verileri deşifre ederek yazıya aktardım, sonra bunları fişleyerek diğer bilgilerle kullandım.

4.TARİHÇE

“Tire’nin hangi çağda ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Türkler öncesi ilk olarak Hitit, ardından Frig, Lidya, Pers, Kana, Bizans hakimiyetinde kalmıştır.”¹

“‘Tire’ adının Hatti-Luvi dilinden kaynakladığı belirtilmekte ‘Kale’ ya da ‘Hisar’ anlamı içerdiği söylenmektedir.”² Başka bir kaynağa göre “‘Tire’ adı surlarla çevrili şehir anlamına gelen ‘Tyria’dan gelir.”³ “Bizans devrindeyken “Thyrea” ve “Thyriaia”⁴ denilmektedir, Evliya Çelebi “Cemşidin Kızlarından Sirye” adlı melikenin yapısı olduğundan galat olarak Tire denilmiştir.”⁵ şeklinde belirtilmektedir. Bu isim Türklerin yöreye yerleşmesinden sonra bugünkü halini almıştır.

“1304 yılında Menteşe Emiri Sasa Bey tarafından Bizanslılardan alınan kent daha sonra Aydınogulları Beyliği’nin gözde kentlerinden biri olmuştur.”⁶ Aydınogulları’nın başı Mehmet Bey sağlığında beylik topraklarını beş oğlu arasında paylaşmış, Süleyman Şah’a türbesinin kitabesindeki ‘Tire’yi verdi Süleyman Şah’a Şah, ol yana dahi tutdu azmi rah ’ ifadelerinden anlaşıldığı üzere Tire’yi vermiştir.⁷

“Aydınogulları döneminde kültürel açıdan oldukça zenginleşen kent 1309 yılında Osmanlılar’ın eline geçmiştir.”⁸ “Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıt Aydınoglu hakimiyetine son verip, beyliğin hükümdarı İsa Bey’in kızı Hafsa Sultan’ı zevceliğine almıştır.”⁹ “Daha sonra Timur Tire’yi istila etmiş ve Tire’de kalmayı uygun görmüş, o senenin kışını Tire’nin ılık havasında geçirmiştir.”¹⁰ “Timur’un Tire’den çekilişinden

¹ Hikmet Gürses, “Tire Müzesi”, Önyasa Dergisi, s.67-68, y.6, c.6, İstanbul 1971, ss.13

² Mehmet Başaran, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tire, İzmir 2000, ss.24

³ Mehmet Önder, Şehirde Şehre (Efsaneler, Destanlar, Hikayeler) III, İstanbul 1974, ss.168

⁴ Besim Darkot, “Tire”, İslam Ansiklopedisi, c.12/1, İstanbul 1979,ss.380

⁵ Zuhuri Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c.13, İstanbul 1974, ss.560

⁶ A. Munis Armağan, Tire Rehberi, İzmir 1996, ss.28

⁷ Hikmet Akın, Aydınogulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma, Ankara 1968, ss.31

⁸ Faik Tokluoğlu, Tire Çevre İncelemeleri, İzmir 1973, ss.87

⁹ A. Munis Armağan, Aydınoglu Beyliği, İzmir 1994, ss.10

¹⁰ Başaran, a.g.e., ss.29

sonra Çelebi Mehmet Tire'ye gelip Tire'yi almış, böylece kent Osmanlı yönetimine geçmiştir.”¹¹

“Tire Fatih devrinde Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri haline gelmiş, yörede pek çok değerli şahsiyet yetişmiştir.” Fatih Sultan Mehmet'in hocaları Molla Yeğen (İbn-i Melek'in öğrencisi), Muslihiddin Mustafa, Vefa Bin Mehmet (İstanbul'daki Vefa Senti'ne adını veren şahıs), Ulu Sultan Hekim Çelebi, İbn-i Hatip bunların yanı sıra Mevlevi müziğinin ustaları Kadızade ve Ahidezade Şeyh Sazeli Muhiddin Mehmet önemli olanlarındandır.

Yavuz döneminin mizah yazarı Abdülcabbaroğlu Ahmet, Kanuni ile başlayan dönemin yönetici ailesi Bostanzadeler, 17. yüzyılın masalcısı Ali Bey, şairlerden Azeri, Hicri, Bekayi, Kudsi, Halerî, Arşî, Veysî, Rasih, Ümmî, Veledzâde, Kul Mustafa, Sırrı Çelebi; Hattatları Yetim Ali, Sayi, Necmeddin Tire adını başarıyla temsil etmişlerdir. Bu dönemde Tire sürgün yeri olarak da önemliydi. Fatih devrinin ve edebiyatının ünlü adlarından Vezir Ahmet Paşa, Sadrazamlardan Yeğen Mehmet Paşa, Dürrüzade Mustafa Efendi, Ahmet Nazif Efendi, Kaptan-ı Derya Derviş Sinan, Kazaskerlerden Mustafa Efendi ve ünlü hekim, tarihçi Şaizade Mehmet Ataullah¹² bunlara örnek isimlerdir.”¹³

Çeşitli alanlarda yetiştirdiği ünlü simalar kadar açık hava müzesi olma özelliğiyle yani mimarisiyle de dikkat çeken kentte darphanenin olması ilk kartal motifli Osmanlı mangırlarının basılması¹⁴ oldukça önemlidir.

“Tarihçi Pachmeres'in deyimiyle ‘Keşişler Yöresi, Şerafeddin'in Zafernâmesi'nde ‘Rumun Meşhur Şehir’, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde ‘Şehr-i Muazzam Tire’, Katip Çelebi'nin Eserinde ‘Eski Taht Şehri’, İbn-i Batuda Seyahatnamesi'nde ‘Ahiler Kenti’, 1908 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesinde ‘Ulemalar Yatağı’”¹⁵ şeklinde bahsi geçen kentin ziyaretçileri arasında 07-11 Haziran 2004

¹¹ Pars Turacı, Osmanlı Şehirleri, İstanbul 1985, ss.284

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Necip , “Tire'de Meftun Büyük Adamlardan”, Yeşil Tire, s.17, y.1, Tire 1932, ss.5-6

¹³ A. Munis Armağan, “Tire'nin Türk Tarihindeki Yeri”, Türk Kültüründe Tire , Ankara 1994, ss.15-17

¹⁴ M. Bülent Coşkun, “Fatih Sultan Mehmet Han Adına Darp Olan Akçeler,” Türk Nümismatik Derneği Bülteni, s.37-38, İstanbul 2002, ss.32-36

¹⁵ A. Munis Armağan, “Tire'nin Tarihi”, Yeşil Tire, İzmir 1991, ss.64

tarihleri arasında Lamartine Kolokyumu ile anılan, 1849'da yöreye gelip burada burada bir evde kalan ünlü şair, yazar, devlet adamı Alphasende Lamartin de bulunmaktadır.¹⁶

Kent Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkışıyla 28 Mayıs 1919'da Yunan işgaline uğramış Gökçen Efe¹⁷ idaresindeki efelerin ve halkın direnişiyle 4 Eylül 1922'de özgürlüğüne kavuşmuştur.

O günden bu güne gelişimini sürdürmüştür, son yıllarda da tarihî, doğal, kültürel güzellikleriyle İzmir'in gözde ilçelerinden biri olmuştur.

5.COĞRAFI VE EKONOMİK YAPI

İzmir ilinin en mühim ve eski ilçelerinden biri olan Tire Küçük Menderes kıyısından, Güme Dağı eteklerine kurulmuştur.” Kuzeyinde Bayındır ve Ödemiş ilçeleri, güneyinde Aydın ili ve ilçeleri, batıda Selçuk ve Torbalı Dağı olup, diğer önemli dağ tabakaları; Kartal Dağı, Göl Dağı, Tavşan Dağı, Kaya Dağı'dır. İlçenin kuzeyinden geçen Küçük Menderes Irmağı'nın çevresindeki oldukça verimli Akarca, Mahmutlar, Akkoyulnu, Yeniçiftlik, Büyükkale, Ciriyes, Kızılcaavlu, Yeğenli ovalarıdır.

İlçenin tek akarsuyu Küçük Menderes'tir. Fundalığı, orman alanı bol bitki örtüsü ile dikkat çeken yörede Akdeniz iklimi görülmektedir.”¹⁸

“İlçe halkı geçimini genelde tarım ve tarıma dayalı sanayi ile ticaretle sağlamaktadır. Buğday, zeytin, arpa, incir, pamuk, tütün, üzüm, mısır yetiştirilen başlıca bitkisel ürünlerden sayılabilir. Küçükbaş hayvancılığın yanı sıra tavukçuluk, arıcılık da yapılmaktadır.”¹⁹

“İlçede sanayi ve ticaret çoğunlukla tarım ürünlerine dayanmakta, sanayi kuruluşlarının büyük kısmı tarım ürünleri işlemektedir. Yörede tarım makineleri imal eden, orman ürünleri, hayvansal ürünler, konserve, pamuk, zeytinyağı işleyen, mukavva kutu ve kağıt üreten fabrika ve imalâthaneler bulunmaktadır.”²⁰ Tire Organize Sanayi

¹⁶ Suad Soyer , “*Lamantine Tire'de*” Küçük Menderes, s.1, y.1, Tire 1940, ss.21; Emine Kantarcı, “*Tire'de Lamantine'nin İzlerini Arıyor*”, Küçük Menderes, s.606, y.7, Ödemiş 08.04.2004, ss.1

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. A.Faik, “Tire ve Havalisi Kahramanı Gökçen Efe” ,Yeşil Tire, s.22, y.2, Tire 1932, ss.9-11; A.Levent Ertekin, Kuvayi Milliye Tacının İri Pırılıtsı Gökçen Efe, İzmir 2001

¹⁸ A. Munis Armağan, Tire Rehberi, ss.27

¹⁹ İmzasız, “*Ege'nin Bursa'sı Tire*”, The Best Of İzmir, s.13, İzmir 2000, ss.10

²⁰ İzmir Ticaret Odası, İzmir İlçelerinin Ekonomik Profili ve Alternatif Yatırım Olanakları, İzmir 1998, ss.64

Bölgesi'nin kurulmasıyla da büyük firmalar kente yatırımlarda bulunmuş, ekonomisi canlanmış, iç ve dış ticaret potansiyeli artmıştır.

Yörede ulaşım demiryolu ve karayolu üzerinden sağlanmaktadır. Civar illere ve yakın ilçelere ulaşım ağı gelişmiştir.

Şehir tarihî yapısı, doğal güzellikleri, restoranları ile büyük ölçüde turist çekmektedir. Özellikle salı günleri kurulan Salı Pazarı yerli, yabancı pek çok turistin Tire'yi ziyaret etmesini sağlamaktadır.

Turistlerin ilgi odaklarında biri de kaybolmakta olan el sanatlarıdır: Beledi dokumacılığı²¹, urgancılık²², nalıncılık²³, keçecilik²⁴, debbağlık²⁵, yorgancılık, semercilik, saraçlık ayrıca Tire'li hanımların yaptıkları danteller; iğne oyaları ve bunun dışında kabak kemane²⁶ yapımı çok meşhurdur.

1. BÖLÜM

İNANÇ NEDİR ?

İnanç,sözlük anlamı ile “Bir düşünceye bağlı kalma,Tanrıya,bir dine inanma,iman,itikât;birine duyulan güven” manasına gelmektedir.²⁷

Konumuz olan halk inanışları ise dilimizde ve Tire'de bâtil itikat, bâtil inanış, boş inanç,hurafe olarak adlandırılmaktadır.(KK10,KK2,KK31,KK39) Sözlük anlamıyla konunun kapsamı çok genişlediğinden “Halk bilimi,belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde,yaşam şartlarının

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. A.Levent Ertekin, “Şehr-i Muazzam Tire”, Tire 1999, ss.108-110,

²² İmzasız, “Tire'de Kendir ve Urgan”, Yeşil Tire, s.20, y.2 , ss.9

²⁴ Gündüz Artan , “Tire'de Dokumacılık ve Nalıncılık” ,TFA, s.177, 1964, ss.3367

²⁵ Cemil Önder, “Tire'de Esnaflar Keçecilik ve Keçeciler”, Küçük Menderes, s.1, Tire 1940, ss.13; Gündüz Artan, “Tire'de Keçecilik” TFA, s.3, c.272, 1972, ss.6244; Necla Çakmaklı, Tire'de El Sanatları (1974 yılı Basılmamış Terfi Etüdü Çalışmaları), Tire 1974; Orçun Köksal, Tire Keçeleri (Basılmamış Lisans Tezi) Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel El Sanatları Bölümü, İstanbul 2002

²⁵ Gündüz Artan , “Tire'de Debbağlık”, TFA, s.8, c.277, 1972

²⁶ Hakan Sinan Mete, “Tire'de Kabak Kemane Yapımcılığı”, I.Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II, Ankara 1996, ss.93-97

²⁷ Türkçe Sözlük 1,Türk Dil Kurumu,Ankara 1988, ss. 704

gerektirdiğince yeni biçimler,yeni içerikler ve anlatışlar etrafında oluşturduğu inanışlarla ilgilenir.”²⁸

Halk dilinde bâtil inanç olarak nitelendirilen inanışlar için Şinasi Gündüz “Doğru olmayan ,dinin yapısının dışında olan ve genellikle eski geleneklerin veya diğere inanç sistemlerinin bir uzantısı olarak kabul edilen şey.” tanımını yapmış; bâtil inancın temelindeki düşünceleri şöyle ifade etmiştir: “Sık sık bâtil inançların temelinde yanlış tabiat bilgileri,mantık dışı düşünceler,korkular ve büyülü güçlerin tesiri bulunur.Falcılık,yıldız ve rüya yorumları,kehanette bulunma,gizemli tedavi biçimleri,cin korkusu,büyü,sihir ve sayı sembolleri bâtil inancın tipik tezahürleridir..Gerçek dinî inancın kaybolduğu yerde bâtil inanç bunun yerine geçer.”²⁹

Sedat Veyis Örnek ise “Bâtil inançları hazırlayan sebepleri;psikolojik anlar,eşyanın mahiyetini ve doğa kanunlarını bilmek,geleceği öğrenmek arzusu,korku,cin,peri,dev inancı,bâtil inanmalar ile ilgili yayınlar.”³⁰ olduğunu belirttikten sonra “Korku,çaresizlik,çağrışım gibi psikolojik nedenle beliren,geleceği bilmek arzusu ile tesadüfi benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren,bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği bir takım doğaüstü güçlere inanan,kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalar”³¹ olarak tanımlamıştır.

Orhan Acıpayamlı halk inanışlarını “Boş inanç” olarak ele almış ve “Kaynakları bilimsel ve dinsel bir temele dayanmayan,tarihin derinliklerinden gelerek çağımıza ulaşan ,bu günkü anlayışa ters düşmelerine karşın halkın bilinçsizce kullandığı kalıpsal inançlar dizgesi”³² şeklinde ifade etmiştir.

Orhan Hançerlioğlu da boş inanç için “Bilgi alanının dışında kalan gerçekle bağlantısı bulunmayan tasarımlara inanmadır.İnsan hiçbir zaman bilgisiyle yetinmemiş ve daha bilgisinin ötesindeki öğrenmek istemiştir.Bu insansal eğilim bir yanda bir takım boş inanç meydana getirmiştir.”³³ demektedir.

Bâtil inanç ,boş inanışla aynı anlamda kullanılan hurafe için “Dinin aslında bulunmayan ,bir takım yollarla dine sokulan ve dinî inanmış gibi telakki edilen söz ,fiil

²⁸ Pertev Maili Boratav,100 soruda Türk Folkloru ,İstanbul 1999 ,ss.7

²⁹ Şinasi Gündüz ,Din ve İnanç Sözlüğü ,Anlara 1938 ,ss. 61

³⁰ Sedat Veyis Örnek, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara 1966 ,ss. 16

³¹ Sedat Veyis Örnek ,Etnoloji Sözlüğü ,Anlara 1974 ,ss. 42

³² Orhan Acıpayamlı, Halkbilim Terimleri Sözlüğü ,Ankara 1978 ,ss.25

³³ Orhan Hançerlioğlu ,İnanç Sözlüğü ,İstanbul 1993 ,ss.109

ve davranışların tümü bid'at ve hurafe kapsamına girmektedir.”³⁴ denilmekte ve tanımı “Gerçekle ilgisi olmayan ,uydurma inanç ve uygulamalar.”³⁵ şeklinde yapılmaktadır.

Tire’de bu halk inanışlarını bâtil ve boş olarak nitelendirenler ,bunların hurafe olduğunu ,inanılmaması gerektiğini söyleyenler olduğu gibi;bu inanışların doğruluğuna kesinlikle inananlar ve bunların gerektirdiği uygulamaları harfiyen yerine getirenler oldukça fazladır.(KK28,KK7,KK6)

1.2.HALK DAVRANIŞLARI VE İNANÇLAR

Halk inançları hayatın tüm saflarıyla ilgilidir.Yaşamın her noktasında bir inanca ve hatta bu inançların etrafında oluşan uygulamalara rastlanmaktadır.

Halk bilgisi açısından zengin olan Tire’de halkın büyük kısmı bu inançları İslam diniyle birleştirerek yaşamaktadır. Dinimizle ilgili araştırmalarda bulunanlar ve Diyanet İşleri Başkanlığı bu inançların dinin emirleriyle bağdaşmadığını söylese de halk bunlara itibar göstermektedir.

İnanışların günlük yaşama yansıması neticesinde sözlü ve yazılı ürünler ortaya çıkmaktadır.Efsaneler ,özellikle velilerin kehanetlerini anlatan menkabeler ,atasözleri ,deyimler bunlara örnektir.Halk inançların etkisiyle törenler ,töreler ve büyü niteliğindeki işlemlerde kendini gösterir.Bunları birer alt başlık şeklinde ele almak gerekirse;uğur ,uğursuzluk ,bereket/bolluk ,fal , nazar ,büyü, muska taşımak ,sayılar ve renkler hakkındaki inançlar konunun kapsamı içine girmektedir.

1.2.1.UĞUR / UĞURSUZLUK

Uğur: “Bir nesnenin ,bir kişinin ,bir hayvanın ,bir işin ,bir zamanın ,bir yerin özündeki iyiliği ,mutluluğu ,bereketi ,kolaylığı kısacası olumlu niteliği ve gücüdür.”³⁶ Başka bir tanıma göre ; “mutluluk getireceğine inanılan nesne ,nesneler dışında kimi belirti ve davranışların bu mutluluk verici gücü taşıdığı inanılır.Örneğin bir kapıya üç kez vurmak ,bir anahtarı üç kez çevirmek ,belli eşyalara dokunmak uğur sayılacağı gibi belli bir kuşun ötüşü ,belli bir böceğin konuşu vs. gibi belirtiler de uğur sayılır.”³⁷

³⁴ H.Mehmet Soyaldı ,”Hurafeler ve İslam ’ın Hurafelere Bakışı” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ,s. 2 ,c.8 ,Elazığ 1936 ,ss.283

³⁵ Gündüz ,a.g.s. ,ss. 175

³⁶ Boratav,a.g.e. , ss.53

³⁷ Hançerlioğlu ,a.g.s ,ss. 656

Uğur “Bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere varolduğuna inanılan iyilik kaynağı” olarak tanımlanırken bunu tam tersi yani “bazı olaylarda görülen ve insana kötülük getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere varolduğuna inanılan güç”³⁸ uğursuzluk olarak belirtilmektedir.

Tire halkının inanç ve uygulamalarındaki bazı davranışlar, kişiler ,hayvanlar ,diğer canlı ve cansız varlıklar ,olaylar ,kimi vakitler uğurlu ve uğursuz diye ayrılmıştır.Halk uğurlu olanlara yakın olmayı tercih ederken ,uğursuzluklardan kaçıp kendini koruma yolları aramaktadır.

Tire’de uğur/uğursuzlukla ilgili inanç ve uygulamalar şunlardır :

Uğurun, şansın, iyi bir kaderin kimi insanları daha hayatın başlangıcında yakaladığı düşünülür ve bunun ömür boyu süreceği umulur.Zar içinde doğan çocuklar doğuştan uğurlu kabul edilir ve büyüdüklerinde zengin olacaklarına inanılır.(KK13)Ayrıca hayırlı vakitlerde dünyaya gelenlerin; cuma günü öğle ezanı vakti ,kandil geceleri özellikle kadir gecesi ,Ramazan ayında dinî bayramlarda doğanların diğer insanlara göre daha uğurlu oldukları söylenmektedir. (KK11,KK30,KK44) Bazı bebeklerde ailedeki maddi veya manevî bir sıkıntı içindeyken doğarlar.Böyle durumlarda anne ve babaların evlatlarına yaşamlarında uğur getirsin diye “Uğur” adını vermeleri rastlanmaktadır.(KK13)

Doğum olayında olduğu gibi geçiş dönemlerinin ikinci aşaması evlilik âdetlerinde de uğurlu / uğursuz sayılan durumlar mevcuttur.Eskiden Tire’de “Öğle evi nişan (kastedilen söz) takıldıktan sonra bir kilo tuz alınır.Eğer tuz bitinceye kadar işler yolunda giderse kızın uğurlu olacağına ,tersine giderse mesela;bir hayvan ölür ,hastalık olur ,alet kırılırsa kızın uğursuzluğuna hükmedilirdi.Bu durumda bir bahane bulunarak ayrılmaya karar verilir, yok ayrılmaya gerek duyulmuyorsa bir çıkı içine bir miktar tuz, öbür çıkı içine bir miktar şeker konulur.Cuma günü dere kenarına gidilerek, sela vakti seker ile tuz karıştırılır ve akarsu kenarına dökülür.Böylece kızın uğurlu geleceğine inanılır.”³⁹

Gerdeken önce gelin kız balayına ya da başka bir yere gidecekse ve gelinliğini çıkarması gerekiyorsa bu işi baba evinde yapması uğursuzluktur.Telli duvaklı gelinliğini giyip çıktığı eve, gelir ve gelinliğini orada çıkarırsa evliliğinin baştan

³⁸ Türkçe Sözlük 1 ,a.g.s ,ss. 512

³⁹ Gündüz Artan , “Tire’de Düğün Gelenekleri” ,TFA ,s. 306 ,c. 19 ,Ocak 1975 ,ss.7191;Faik Tokluoğlu, Belediye Arşivinde Kendi El Yazısıyla Hazırladığı Derlemelere Ait Çalışma ,ss.12

yolunda gitmeyeceği, eninde sonunda ayrılık olup, kızın baba ocağına döneceği inanılır.Bu nedenle de kız bir yakınının evinde üstünü değiştirir.(KK16)

Uğur / uğursuzluk açısından gündelik yaşamdaki kimi olayların, işlerin biçimi ve zamanı önemlidir.Giysisi üzerindeyken, o giysinin kopan bir düğmesini, yırtılan, sökülen bir yerini dikmek uğursuzluk getirir.Mutlaka dikmek gerekiyorsa, dikiş diken kimsenin ağzında bir iplik parçası olması ve bunu dikiş bitene kadar dudaklarının arasında tutması gerekir yoksa iftiraya uğrar.(KK40,KK35)

Yuvamız olan evlerimizin uğurlu olması için evin giriş kapısına veya evin herhangi bir yerine at nalı, kaplumbağa kabuğu, ilk çocuğun ayakkabısı veya patiği asılır.(KK9)

Ev eşyaları içinde uğur / uğursuzluk denilince ilk akla gelen kırık aynadır.Aynayı kıran kişinin 40 yıl işlerinin kötü gideceği söylenir.(KK12)

Yörede halkın kendince uğurlu / uğursuz saydığı kişiler vardır.Uğurlu kabul edilen kişiler geldiğinde yapılan iş olumlu yönde ilerler, çabuk netice alınır.O zaman “Ayağın uğurlu geldi”, “Sen bana uğurlu geldin” denir.Bu birkaç defa tekrarlanırsa o işler için uğurlu görülen kişiye “Sen, benim uğurum ol” denir.Uğursuz olarak nitelendirilen biri geldiyse, bir makine çalışıyorsa arızalanır, yemek pişiyorsa dibi tutar ve bunun gibi pek çok olumsuzluk yaşanır.İnsanlar böyle kimseler için “Yüzünde meymenet yok”, “Yüzünden uğursuzluk akıyor”, “Ayağını bastığı yerde ot bitmez” derler ve onlarla arkadaşlık edip yanlarında bulunmak istemezler.(KK4)

Fiziki görünüşleri ve hareketleri göz önüne alınarak uğurlu / uğursuz sayılan hayvanlar da vardır.Birinin başına kuş pislemesi kötü gibi görünse de uğurlu olarak değerlendirilir ve “Başına devlet kuşu konacak” denir.O kişinin o gün iyi bir haber alacağı, beklemediği bir işin olacağı en çok da talih oyunlarında millî piyango gibi, yüksek miktarda para kazanacağına inanılır. (KK38).Buna rağmen bir çok kuş cinsi uğursuz olarak anılır.İlk akla gelen ölüm habercisi sayılan baykuş ve kargadır. (KK32, KK3, KK8) “Ev üstüne uğursuzluk getirecek diye kırlangıcın yuva yapmasına ve evde güvercin beslemeye de izin verilmez.”⁴⁰ Kümes hayvanlarından olan tavuk öttüğü vakit uğursuz sayılır ve hemen kesilir.⁴¹

⁴⁰ Tokluoğlu, a.g.ç, ss.14

⁴¹ Tokluoğlu, a.g.ç, ss.15

Böceklerden uğur böceği adı gibi uğurlu sayılır . “Uç uç uğur böceği annen sana terlik pabuç alacak” denildiği vakit uçarsa ve birinin üstüne konarsa o kişiye uğur getireceği söylenir.(KK14)

İslamî inanca göre domuz uğursuz, pis olarak görülür ve domuz eti yemek günah sayılır.(KK15, KK47)Tavşan ve kara kedi de uğursuz olarak kabul edilir,kara kedi gören kişi 3 defa saçını çekmelidir, böylece uğursuzluğu defeder.(KK2, KK42)

İnsanların sadece kendileri tarafından uğurlu / uğursuz saydıkları kişiler, hayvanlar, olaylar, nesnelere, renkler, sayılar (on üç sayısı hariç, bu sayı çoğunluk tarafından uğursuz bir rakamdır) bulunmaktadır.Bunlar kişiye özel olduklarından tek tek saymak mümkün değildir.Bir müzik parçası, haftanın belirli bir günü, bir eşya uğurlu / uğursuz görünebilir.Burada nesnelere ayrıcalık arz etmektedir. “İçinde bulunduğu inanılan gücü kendisini taşıyan bireyin dileğine uygun bir oluşuma dönüştürdükten sonra, ilgiliye aktardığı benimsenen nesne uğurluktur.”⁴² Başka bir deyişle uğurluk “üzerinde taşıyana uğur ve iyilik getireceğine inanılan ve bu özelliğin daha önce denemiş olduğu ileri sürülen nesnelere.”⁴³ Ancak “Uğurluğu muskadan ayırmak gerekir; çünkü uğurluk zararlı etkileri uzaklaştırmaktan çok, taşıyana uğur ve mutluluk getiren bir nesnedir; yani pasif bir maji aracıdır.”⁴⁴ İnsanlar bunları sürekli yanlarında taşırlar, evlerine, arabalarına asarlar ve kendilerine talih açıklığı, iyilik getireceğine inanırlar.Yaptığımız mülâkatlarda öğrendik ki pek çok kaynak kişinin uğurlu parası, yüzüğü, küpesi, taşı, anahtarlığı, tespihi vs. bulunmaktadır.(KK27, KK29, KK38, KK47)

1.2.2.BEREKET / BOLLUK

Bereket: “İyiliğin, mal, para ve yiyeceğin artışıdır.”⁴⁵ “Uğurlu, bolluktur”⁴⁶ Hayatımızdaki amaçların çoğu bereketi arttırmaya, bolluk içinde yaşamaya yöneliktir.

Tire’de bereketle ilgili inanç ve uygulamalar şöyledir :

İnsanların yuva kurup bir aile oluşturacakları evlilik döneminin aşamalarında evlerin en başından bereketle dolup taşması için birçok pratiğe başvurulur: Gelinin yuvasını süsleyip donatacağı çeyiz sandığına basılırken, sandığın içine evi bereketli olsun

⁴² Acıpayamlı, a.g.s., ss.98

⁴³ Sedat Veyis Örnek, Budun Bilim Terimleri Sözlüğü, Ankara 1978, ss.64

⁴⁴ Örnek, Etnoloji Sözlüğü, ss.233

⁴⁵ Boratav, a.g.e., ss. 95

⁴⁶ Orhan Hançerlioğlu, İslam İnançları Sözlüğü, İstanbul 1984, ss. 43

diye buğday, pirinç, bozuk para atılır.(KK9, KK36) Çeyizleri ve mobilyaları yeni evine götürüldüğünde eve önce uğur, bereket getirsin diye Kur'an-ı Kerim, ekmek, şeker ya da tuzla girilir.Bu işlemi yeni eve taşınan diğer kişilerde uygular.(KK31)

Kına gecesi geline kına yakılırken avucuna eli bereketli olsun diye bozuk para ya da altın konulur.Kız alma zamanında gelin arabadan inerken başına bolluk, bereket olsun diye darı, pirinç, buğday, şeker serpilir.Gelin tebriğindeyse gelinin evi bereketlensin diye süt getirilir.(KK13)

Halk arasında sadece yeni evlilerin değil tüm evlerin bereketli olması arzu edilir.Bu konuda en yaygın inanç ve uygulamalar Hızır'ın bereket getirici gücü ile ilgili olmaktadır.Bunların üzerinde "Hidrellez Günü Törenleri"ni incelerken duracağız.

Yeni ev alanlar, yeni bir eve taşınanlar hanelerinin bereketi için Zekeriya Sofrası yaparlar.Bir ev dileğinde bulunan ve dileği kabul olan niyet sahibi 41 çeşitten oluşan yiyecekleri hazırlar ve yakınlar ile hali vakti yerinde olmayanları davet eder. Sofradaki yiyeceklerden tadanlar dilekleri varsa dilekte bulunurlar, onlarında dilekleri kabul olursa, onlarda Zekeriya Sofrası düzenlerler.Yine yeni eve taşınanlar evlerine yarleşmeden önce boş evde helva yapıp, dağıtırlar.(KK38)

Bir evin bereketli olması için önemli bir unsur da nimet denilen ekmek ve öteki yiyeceklerin saklanması, yere düşürülmemesidir.Üstüne el basılarak yemin edilen "Ekmek,Kur'an çarpsın" denilen ekmeği yere düşürmek günahdır.Yere düşen ekmek alınmalı, önce anla götürülmeli sonra basılmayacak bir yere konmalıdır.Ters konan ya da ters düşen ekmek de bereketi kaçıır.(KK15)

Yaptığımız mülâkatlarda "Bereket" ve "Ekmek" kavramları üzerinde dururken kaynak kişilerden biri konuyu kendi üslubunca renklendirmek için bir efsane anlattı.Halkın düşüncesinde bereketin nasıl yorumlandığının anlaşılması amacıyla efsaneyi nakletmeyi uygun bulduk.

"Adamın biri öylesine zenginmiş ki çevresindekiler sürekli onu kıskanırlarmış.Bir gün bu etrafındaki insanlar, adamın evine gidip misafir olmuşlar.Böylece evin içine bakıp adamın nasıl zengin olduğunu anlamaya çalışacaklarmış.Adam, konuklarına sofrta kurmuş, birlikte yiyip içmişler.Sofra toplanacağı vakit, adam sofrta bezinin üzerine dökülen tüm ekmek kırıntılarını avucunda toplayıp yemiş.Karşısındakiler "Ne cimri, aç gözlü adam.Bunca zenginliğe karşı ekmek kırıntılarını topluyor" diye düşünmüş.Adam, onların akıllarından ne geçirdiklerini bilip,

“Niçin bakıyorsunuz? Allah tek bir ekmek kııntısı bile ziyan etmeyenlere evinin bereketini, bolluğunu verir” demiş.(KK39)

Evlerinin bereketli olması için özellikle kadınlar çaba gösterirler.Kadınlar eşlerinin, evlatlarının ve kendi cüzdanlarının bereketlenmesi için Buğday Dede’ye gidip, dua ederek, dileklerde bulduklarında oradan aldıkları buğdayları ya bir keseye koyup evlerinde saklarlar ya da ceplerinin bereketli olmasını arzu ettikleri yakınlarının cüzdanlarına koyarlar.Ramazan ayının ilk gününde oruç açılırken yedikleri hurma çekirdeğini cüzdana koyup saklamakta da aynı anlam vardır.(KK5, KK21 ,KK34)

Kadınlar hanelerinin bereketlenmesi düşüncesi içinde olsalar da kadının “aybaşı” (âdet görmesi, kirlilik) halinin her ayın birkaç günlük bir dönemi sürmesi, onun dokunulmaz, uğursuz ve bereket kaçırıcı sayılmasına yol açmıştır.Kadınların bu zamanda yaptıkları işlerin yolunda gitmediği söylenir.Yoğurt mayalıyorsa tutmaz, hamur hazırlıyorsa kabarmaz.Yine bu vakitte bir gelinin çeyiz sandığı basılıyorsa bu hanımlar işten uzak tutulur.Mezarlığa gidiliyorsa onlar götürülmez, loğusa kadının yanına da alınmazlar.(KK46)

Evlerde bereketi; bolluğu sağlamak için süs eşyası mahiyetinde kullanılan “bereketler” asılır.Son zamanlarda moda olan bu bereketlerin üstünde küçük bir nazar boncuğu bulunur, bir ipliğe dizilen, ağızları kapalı minicik şişelerdeyse makarna, pirinç, nohut, fasulye gibi yiyecekler vardır.

Evler gibi ekmek parasının kazanıldığı kazanç kapıları iş yerlerinin de bereketli olması önemlidir.Yeni bir dükkân açıldığı vakit, kazanılan ilk para bereket getirsin diye saklanır.Çoğunlukla cam bir çerçeve içine konularak, dükkanın bir köşesine asılır.

Kazancın bereketli olması için dükkân açılırken “Bereket duası” okunur, bu bereket duaları bazı dükkanlar da asılır.Dükkana gelen ilk müşteriden alınan para siftah parasıdır.Dükkanın o günkü kazancının artması için para, müşteri tarafından yere atılır, esnaf parayı yerden alır ve çenesine sürer.Bu uygulamada para sakalındaki kıllar kadar çoğalsın inancı vardır.Esnaf parayı cebine veya kasasına koyarken “Siftah senden, bereketi Allah’tan olsun” der.(KK22, KK41)

Alışverişlerde kimi müşterilerin ayağı bereketlidir.O kişinin bereketli oluşu denenmiştir.Geldiği vakit alışveriş yapmasa da ona izzet-i ikramda bulunulur.Bunun yanında dükkanın içinde dükkana dönük olmaları da bereket kaçırıcı olarak

düşünülür.Mülâkatta bulunduğumuz sırada, sırtım kapıya doğruydu, bunu fark eden kaynak kişi, hemen durduğum yönü değiştirmemi rica etti.(KK41)

Bereket, bolluk isteği halk inanışlarında öyle bir yer tutmaktadır ki konuyla ilgili “Bereket versin”, “Bereketini gör”, “Bereketli olsun”, “Allah bereketini arttırsın”, “Allah Halil İbrahim Sofrası bereketi versin”, “Allah bol kazanç versin”; bereketsizlik için “Beti bereketi kaçmış”, “Hiç bereketi yokmuş” gibi pek çok deyim, deyiş ortaya çıkmıştır.(KK1, KK10, KK21)

1.2.3.FAL

Fal: “genellikle gelecekte haber almak için çeşitli nesnelere anlam çıkartılmasıdır.”⁴⁷ Kişi kendi geleceğini, yakınlarından birinin sağlık durumunu, uzakta olan birinin halini öğrenme, çaldığı veya yitirdiği değerli bir nesneyi bulma kaygısı gibi önemli hallerde, kendi imkanlarıyla elde edemediği bilgiyi sağlamak için falcıya (bakıcıya) başvurur.”⁴⁸ Kimi araştırmacılara göre “yaygın bir hurafe olarak kabul edilmekte ve fal hurafesiyle okumuş olsun cahil olsun pek çok kişinin meşgul olduğu”⁴⁹ belirtilmektedir.

Ülkemizde fal ve falcılıkla ilgili pek çok araştırma yapılmıştır.Bunlardan biri olan “Türkiye’de Falcılık Geleneği İle Bu Konuda İki Eser” adlı çalışmada günümüzde kullanılan başlıca fal çeşitlerinden tespit edilenler şunlardır: “Bakla falı, Kahve Falı, İskambil Falı, El Falı, Tespih Falı, Bulut Falı, Rüya Falı, Su Falı, Papatya Falı, Numara Falı, Çay Falı, Taş Falı, Ayna Falı, Yazı Falı, Manili Fallar, evliyaların eşyalarından fal bakmak, doğacak çocuğun cinsiyetini öğrenmek için fal bakma usulleri, evlilikle ilgili fal bakma metotları, niyet dilek konularında fal bakmak, parmak döndürme falı”⁵⁰

Tire’de fal bakmak yaygın bir inanıştır; ancak büyü yapan, muska yazan hocalar gibi falcılar, (Fal bakmayı meslek haline getirenler) sayısı fazla değildir. Tire’de rağbet gösterilen fallar ve bunlarla ilgili inanç ve uygulamalar şöyledir:

Kahve falı, iskambil falı, yazılı fallar, sigara falı, çay falı, papatya falı, asker falı, kirpik falı, gazete falı, Hıdrellezdeki manili fallar, çocuğun cinsiyetini öğrenmek için yapılanlar, evlilik ile ilgili fallar, suya bakma, vücut organlarının hareketlerinden ve

⁴⁷ Haçerlioğlu, a.g.s, ss. 97

⁴⁸ Boratav, a.g.s, ss. 101

⁴⁹ Soyadlı, a.g.s, ss. 291

⁵⁰ Ayşe Duvarcı, Türkiye’de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser, Anlara 1993, ss.10

bazı canlı, cansız varlıkların duruşlarından anlamlar çıkarma yorum veya fal sayılmaktadır, bu konular üzerinde biz ilgili bölümlerde duracağız.

1.2.3.1 Kahve Falı

Reşadi Baba'nın

“Nice ümit bağladık falına baka baka,

Nice kısmet dağıttın, fincandan sen kahve”⁵¹

dediği kahve içme ve kahve falına bakma adeti Tire’de özellikle kadınlar arasında moda halini almıştır.

Kahve falına isteyen herkes bakabilir; ancak bu konuda “falı çıktığına” inanılan kimsenin bakması daha makbul sayılır. Kahve falı bakmanın herhangi bir özel mekanı ya da zamanı yoktur; sadece gece geç vakitte bakmanın pek hayırlı olmadığı söylenir. Arkadaş toplantılarında, günler de, sabah kahvelerinde fal bakılmaktadır. Fal baktırmaya ve falda söylenenlere aynen inananlar olduğu gibi bunu bir eğlence olarak görüp “Fala inanma falsız da kalma” düşüncesinde olanlarda oldukça fazladır.(KK7, KK13, KK37)

Kahve falında, fal baktırmak isteyen kimse kahvesini içtikten sonra fincanı ters kapayıp soğumasını bekler.Fincanın dibindeki tavelerin aldığı şekillere bakılarak yorum yapılır.Kahve falına, fincanı alıp hiç açmadan içlerinden gelenleri söyleyerek bakanlar olduğu gibi genel uygulama fincanı açarak bakmaktır.

Fincan sahibi, fincanı kapamadan önce bir dilek tutar, bakıcı fincanın soğuyup soğumadığını kontrol eder, fincanın çabuk soğumasını arzu ediyorsa fincanın üstüne altın yüzük konur, fincan soğuyunca, fal bakan fincanı kaldırır,fincan sahibinin fincana dokunması iyi sayılmaz. Fincan tabaktan hemen ayrıldıysa yani tabağa yapışıkça “dileğin tuttu” denir. Kimi zaman fala bakan böyle dileği tutan fala bakmaz, hemen fincanı yıka, dileğin hemen olsun, denir. Fala bakılmadığı bir durumda, bakanın fincanındaki şekilleri kötü bir olaya, sıkıntıya benzetmesidir.(KK13, KK37)

Fal bakmanın genel bir kuralı yoktur.Faldaki şekiller, söylenenler bakana göre değişmektedir. Bu nedenle hangi şeklin ne anlama geldiği konusunda net bir bilgi veremiyoruz. Çoğunluk tarafından kabul gören benzetmelerden bazılarını örnek teşkil etmesi açısından sunmaktayız. Fal bakılırken, bakan “Yalan atıyorum, her şeyi aslında

⁵¹ Seyfullah Ayvalı, Bir Şehirden Damıtılmış Şiirler, Tire Şairler Antolojisi, İzmir 2000, ss. 5

Allah bilir”, “Neyses halin çıksın falın”, “İyi diyelim iyi olsun”, “Hayra yoralım hayır çıksın”, “Ferah fallarımız olsun” vs. sözler söyler.(KK13)

Fala bakan kişi öncelikle, fincanın dibindeki telvenin aldığı şekle bakar. Açıklık varsa “Hanene ay doğmuş”, “Sıkıntını bir kenara atmışsın”, “Feraha çıkacaksın” denir. Yok telve fincanın dibinde aynen duruyorsa “İçine sıkıntı çökmüş” yorumu yapılır. Kahvenin telvesinde bir tümseklik olmuşsa “Yüreğin hop etmiş” yani “Bir duruma heyecanlanmış” şeklinde tabir edilir.(KK13, KK36)

Telvenin aldığı şekiller çeşitli cisimlere, hayvanlara, mala, mülke veya insanlara benzetilebilir. İnsan benzetmelerinde telve çoksa, koyu renkte ise esmer; azsa, açık renkte ise kumral, sarışın; uzuncaysa uzun boylu; kısaysa kısa boylu; genişçeyse kilolu; saç var gibiyse kadın; şapkalı, bastonlu gibiyse erkek; ince, uzun, elinde tabanca varsa polis, asker; karnında şişlik varsa hamile; uzun elbiseliyse gelin; yatmış durumdaysa hasta; kucağında bir şeyler tutuyorsa mal mülk sahibi olacak; iki kişi varsa sevgili; tam arkasında duruyorsa düşman; çok kişi varsa kalabalık bir ortama girecek; ay yıldız varsa resmî bir dairede işi olacak yorumları yapılır.(KK2, KK13, KK31)

Hayvan şekillerindeyse balık nasip; baykuş kötü haber; yılan, kedi kötü kişi, düşman; kaplumbağa bir ev nasibi ya da bir işin yavaş yavaş olması; tavuskuşu hayırlı haber; kuş haber (kuş ağzında haberi almak); at dilek, istek; deve yük, mal; tavuk, horoz adak denir.(KK13)

Fincana bakılarak gelecekle ilgili haberler arasında en çok söylenenlerden biri yola gidilip gidilmeyeceğidir. Telvenin çizgi halinde olması yoldur. Uzun çizgiler için uzun yol; kısa çizgiler için kısa yol denir. Yol çizgisinin bir kısmı açıksa “yolun açık”, kapalıysa “daha vakit var” yorumu yapılır. Bu çizgiler fincanın dışına taşmışsa daha uzun yol, para ya da dileğin tutması denir.

Fincanda kırık kırık noktalar paraya, baloncuklar göze, nazara işaretir ve “Gözü olanın gözü çıksın” denilerek bu kabarcıklar patlatılır. Fazla karışık şekiller, kara bulutlar sıkıntı, dedi kodu olarak söylenir. Kimi zaman şekiller harflere benzetilir “adı B ile başlayan, adının içinde U harfi olan kişi” denir. Böyle harf söylemek gibi, fincandaki olayların vakti, paranın miktarı hakkında da tahminler yapılır. İşin üç vakit içinde (üç saat, üç gün, üç hafta, üç ay, üç yıl) ya da beşle, onla başlayan bir para denilebilir. Daha öncede bahsettiğimiz gibi şekiller fala bakanın yorumuna, benzetmesine bağlıdır.

Fincanın içine bakıldıktan sonra tabağına da bakıp fincandaki gibi yorumlar yapılır. Fal bitince, fal sahibi, bakana “ağzın sağlık” der ve falı hemen çıksın diye fincanı yıkar. Böylece fal bakma işlemi tamamlanır.(KK6, KK13, KK20)

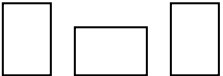
1.2.3.2 İskambil Falı

Gençler arasında daha çok rağbet gören iskambil falında her kağıdın karşıladığı bir anlam vardır. (Bir kişi, fal sahibinin yakınları, sıkıntı, sevinç vs.) İskambil falına kişinin kendisi bakabileceği gibi falı bilen başka bir kişide bakıp yorumlayabilir. Tire’de büyük şehirlerde olduğu gibi kağıtlara ya da tarot kartlarına bakan falcılara rastlanmamaktadır.

İskambil falları çok çeşitlidir. Kağıtların dizilişleri, anlamları fala ve bakana göre değişmektedir. İskambil fallarını genel olarak dilek falları ve yorum falları diye ikiye ayırabiliriz:

Dilek fallarında iskambiller karıştırılır ve fal sahibi tarafından ikiye bölünür. Alt kısımdaki kartlar, üste eklenerek fala göre dizilir, fal açılırsa yani çıkarsa dileği kabul olacağı görüşüne varılır. Örnek olarak bu fallardan on üçlü falını verebiliriz. Kağıtlar en üste tek kağıt olmak kaydıyla birer birer artarak kapalı bir biçimde piramit şeklinde dizilir. Bu dizilişte son sıra yedilidir ve açıktır. Falda kartların rakamsal değerleri vardır, önemli olan on üç rakamını elde etmektir. Kartların değerleri: As – kız, iki – vale, dört – dokuz, beş – sekiz, altı – yedi, sekiz – beş, dokuz – dört, vale – iki, kız – as, papaz tek başına on üçtür. Yedili dizilen sırada bu rakamlardan varsa, iki kart olarak alınır ve alttaki kapalı kartlar açılır, on üç sayısını elde edecek kart yoksa, eldeki deste ikili olarak açılır ve karlar bu şekilde piramidin en üstüne kadar toplanır. En üstteki kartta da on üç sayısı bulunursa fal açılır yani “Dileğin kabul olacak” denir.

Yorum fallarındaysa kağıtlar önce karıştırılır ve yine kesilir. Bu çeşit fallara şunu örnek verebiliriz: Kağıtlar destenin bir altından bir üstünden alınır ve aynı rakamdaki kartlar toplanır. İki as, iki onlu, iki dörtlü gibi. İşlem üç defa tekrarlanır ve elde edilen kartlar bir kenarda toplanır. Fala bakan kişi dizdiği kartlar kadar desteden kart seçer ve bu kartları onlarla kapatır sonra desteden üç ayrı kart daha seçer. Bunlardan ilki kendini, ikincisi sevdiği kişiyi, üçüncüsü de birlikteliklerini sembolize

eder. Kartlar şeklinde konular, yorumlanmaya başlanır. Dizilen kartlar

açılır, kartların anlamları şöyledir: As- aşk, iki- büyük aşk, üç- zaman, dört- problem, beş- yol, altı- kızgınlık, yedi- ayrılık, sekiz- düşünce, dokuz- buluşma, on- hoşlanma, vale- erkek, kız- bayan, papaz bir aile büyüğü veya bir yakını.

Buna göre dizili kağıtlardan biri üçse üstündeki kart iki ise, bu zaman içinde aşkınız büyük aşka dönüşecek şeklinde yorumlanır. Dizli kağıtlar yorumlandıktan sonra çekilen üç kartta açılır ve fal tamamlanır.

Hem dilek fallarına hem yorum fallarına birçok örnek verilebilir; ancak konu ile ilgili bu örneklerin yeterli alacağı kanısındayız. Ayrıca şunu unutmamak gerekir gelişen teknoloji neticesinde iskambil kağıtları bilgisayarda da bakılmaktadır; bu nedenle bilgisayar fallarını ele almayacağız.

1.2.3.3 Yazılı Fallar

Yazılı fallar aşk falları olarak da bilinmektedir ve özellikle ortaokul, lise çağındaki genç kızlar arasında yaygındır. Yazılı fallarda harflerin, sayıların değerleri ve anlamları vardır. Örnek olarak yüzde falını verebiliriz:

Yüzde falında erkek ve kızın ismi, o günün tarihî yazılır. Ayrı harfler yan yana gelecek şekilde gruplandırılır ve sonra bu harfler sayılarak toplanır, çıkan sonuç, o gün o çiftin birbirlerini yüzde kaç sevdikleridir.

Buse YAZGÜLÜ

Ali MERCAN

Yirmi sekiz ocak iki bin dört

Çarşamba

B 3

U 1

S 2

E 3

Y 2

A	7	
Z	1	
G	1	
Ü	2	
L	2	
İ	7	
M	3	
R	5	
C	2	
N	2	
O	1	
K	2	
D	1	
Ö	1	
Ç	1	
T	1	TOPLAM: %50

1.2.3.4 Sigara Falı

Sigara içenler kadar içmeyenlerin de bakabileceği sigara falı iki çeşittir ve daha çok bekârlar bu fala bakmaktadır:

Sigara içilirken dumanı içine çekildikten sonra sigara iki parmak arasında tutularak zıplatılır ve duman halka halka olursa sevdiğin seni düşünüyor yorumu yapılır.(KK27, KK47)

İkinci şekilde, sigara içilip bittiği zaman kalan izmarit on iki defa sağa on iki defa sola çevrilip, iki parmağın arasına yerleştirilerek ezilir. İzmaritin süngerli kısmında oluşan şekil bir harfe benzetilir. Harf seveceğin, evleneceğin kişinin adının baş harfidir.(KK 47)

1.2.3.5 Çay Falı

Çay falı, kahve falı kadar rağbet görmemektedir; yalnız çay falının kahve falından en önemli farkı Tire’de bazı hocaların özel olarak çay falına bakmalarıdır. Hocalar dışında kadınlarda kendi aralarında bu fala bakarlar.

Çay falına baktırmaya gidenlerin verdiği bilgiye göre fal şu şekildedir: Çayı içen fal sahibi bardağın dibinde bir yudum çay bırakır, fala bakan kişi ise bardağın içine bir çay kaşığı pişmemiş çay atar ve karıştırır. Bardağa atılan çayın aldığı şekiller kahve falında olduğu gibi yorumlanır(KK31, KK47)

1.2.3.6 Papatya Falı

Tüm yaş grupları arasında en çok bakılan fal çeşitlerinden biri de papatya falıdır. Kızlarda, pikniklerde her yerde her vakit papatya falı bakılabilir.

Fal için, papatya alınır, yaprakları tek tek koparılır. Sırayla “seviyor”, “sevmiyor” diye sayılır. Son yaprak “seviyor” çıkarsa fal sahibinin niyet ettiği kişinin onu sevdiği, “sevmiyor” çıkarsa o kişiye karşı ilgisiz olduğu düşünülür.(KK29, KK35)

1.2.3.7 Asker Falı

Bekâr kızların baktığı bu falda, kız asker gördü mü, gördüğü asker sayısı kadar o anda elbisesinin düğmelerini tutup güneşe bakarsa ya da yine gördüğü asker sayısı kadar kuş sayarsa istediği kişi ile evleneceği söylenir.(KK14, KK47)

1.2.3.8 Kirpik Falı

Kirpiği yanağına düşen kişiye bir dilek tutturulur. Kirpiği düşen kişinin yakını, kişiye kirpiğinin sağ yanağında mı sol yanağında mı olduğunu sorar. Kişi doğru bilirse dileğinin olacağına inanılır.(KK12, KK33)

Başka bir şekilde kirpiği alan kişi, kirpiği parmaklarının arasında tutar, üstte mi altta mı diye sorar, doğru yanıtlarsa muradının olacağına inanılır.(KK2, KK33)

1.2.3.9 Gazete Falı

Gazete fallarında fala bakma ya da bir yorum getirme yoktur.

1.2.4. NAZAR

1.2.4.1 Nazar İnancı

Arapça bakış anlamındaki nazar “Belli kişilerde bulunduğu inanılan, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala, mülke ve hatta cansız nesnelere zarar veren bakışla dışarı fırlayan ürkütücü ve öldürücü güçtür.”⁵²

Sözü geçen bu insanların bakışlarındaki zararlı güçle bir kişiye, bir hayvana bakmakla canlı üzerinde hastalık, sıkıntı, ölüm; nesne, eşya üzerinde kırılma, kaybolma gibi olumsuz etki getireceğine inanılır.(KK5, KK12, KK15)

Yörede özellikle “gözleri gök(mavi) olanların nazarı değer” inancı hakimdir. Nazardan en çok etkilenenler masum, savunmasız ve kendi kendilerini hiçbir kötülükten koruyamayan çocuklardır. Çocukları bebekliklerinden itibaren her an nazardan korumaya çalışırlar. “Çocuğu Nazardan Koruma Yolları”nı çalışmamızın ikinci bölümünde geçiş dönemlerinden “Doğumla İlgili Âdet ve İnançlar” kısmında ayrıntılı şekilde ele alacağız.

Tire’de nazar değdirdiğine inanılan kişilere “Nazarı kuvvetli”, “kem gözlü”, “Allah nazardan saklasın”, “nazarı değdi”, “gözü değdi”, nazara uğrayanlar için “Nazara geldi”, “göze geldi”, “kem gözlere geldi” denilmektedir.(KK7, KK26, KK34)

Çocuk dışında herhangi bir kişiye, mala mülke, hayvana, iki kişi arasındaki sevgiye, arkadaşlığa nazar değebilir. İnsanlar bu kötü güçten kendilerini korumak için çeşitli önlemler alırlar.

⁵² Ömek, a.g.s, ss. 180

1.2.4.2. Nazardan Korunma Yolları

1.2.4.2.1 Nazarı Değdiğine İnanılan Kişiden Uzak Durmak

Kaynak kişilerin verdiği bilgiler neticesinde ve onların deyişleriyle kimi insanların nazarlarının değmesi denenmiştir. Nazarı kuvvetli kişi geldiğinde bulunduğu yerde çocuk varsa uzaklaştırılır, kendisine nazar değmesini istemeyen kimse oradan uzaklaşır. Bir eşya örneğin çok sevilen bir vazo, nazardan çatlar, kolye kaybolur. Bunların yanında “gözü olanın gözü çıksın”, “elem tere fiş kem gözlere şiş” gibi tehdit edici sözlerle nazar def edilmeye çalışılır.(KK3, KK21)

1.24.2.2 Nazarlıklar

Nazarlık “Nazarı uzaklaştırdığına inanılan ve etkisiz duruma soktuğuna inanılan kumaş parçası, mavi boncuk, üzerlik otu, sarımsak, leylek pisliği, deniz hayvanları kabuğu, eski para, kurşun, dua yazılı kağıt, muska vs.dir”⁵³

Tire’de nazarlık olarak kullanılanlar şunlardır:

Yörede en çok nazar boncuğu yani göz boncuğu makbûldür. Bunlar kişinin üstüne iğnelenmektedir, kolye şeklinde de asılabilir. Evlere, arabalara da asılarak nazar engellenmeye çalışılmaktadır. Son zamanlarda nazar boncukları modanın etkisiyle süs eşyası durumunu almış, birçok çeşitleri çıkmıştır.

Nazar boncuğu dışında “üzerinde muska, elhamcüzü, üzerlik otu taşıyanların her türlü nazardan korunacağına inanılır ve yeni alınan tarlaya veya bahçeye nazar değmemesi için kemik, kaplumbağa kabuğu, bebek ayakkabısı veya at nalı bağlanır.”⁵⁴

1.2.4.2.3 Tütsülemek

Nazar değen kişinin üzerinden bir iplik alınırsa ve bu ev içinde tütsülenirse nazarın bozulacağı inancı vardır. İplik dışında, giysiden kesilen bir kumaş parçası, nazarı kuvvetli kişinin saç teli, kişiden gizli ya da haber verilerek yakılır, ev içinde nazara geleceğine inanılan kişilerin veya eşyaların etrafında dolaştırılır ve nazar bozulur. Ayrıca 3 Kulhüvallah 1 Fatıha duası okuyarak, tuz kavurup evi tütsülemek de nazardan korunma yollarındandır. (KK10, KK30)

⁵³ Örnek, a.g.s., ss. 181

⁵⁴ Tokluoğlu, a.g.ç., ss. 12

1.2.4.2.4 Tuz Çevirmek

Göze geldiği düşünülen kişi üstünde dua okunarak tuz çevrilir. Tuzun miktarını işi yapan kişi ayarlar. 1 avuç, 3, 7paket gibi. Bu tuz ev dışından birilerine dağıtılır.

Nazara gelip bir kaza geçiren, sıkıntıya uğrayan, ödü patlamış kişiye un ve su karıştırılarak un ayrı yapıp, içirilir. Bu sayede midesinin oturacağı ve korkusunun geçeceği düşünülür. Sonra kaza yapanın yakınları kaselere koydukları tuzu 3 defa kaza geçirenin, nazara gelenin başı üstünde çevirirler ve tuzu hane dışındaki dul hanımlara verirler, işlem neticesinde nazar önlenir.

1.2.5. BÜYÜ

1.2.5.1. Büyü Nedir?

Büyü: “doğa üstü güçlerin yardımı sağlanarak belli bir enerji elde etmek ya da belli bir durumu yaratmak için kullanılan işlem veya eylemdir. Büyünün uğraşı alanına çocuk mal, mülk, bol ürün edinmek, zararlı etkileri ve tehlikeleri uzaklaştırmak, insanlara iyilik ya da kötülük yapmak vb. dünyasal işler girer.”⁵⁵ Başka bir deyişle “iyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayları olağan düzenini değiştirmek için girişilen işlerin tümüne birden büyü diyoruz.”⁵⁶

Büyü için “Birtakım doğa üstü güçler, gizemsel sözler, kutsal sayılan nesnelere aracılığıyla insanları, doğayı, dağa yasalarını etkilemek için büyücülere belli kurallar ve uygulamalara dayanılarak yapılan boş eylem ve belli işlemler”⁵⁷ tanımı da yapılmaktadır.

Tire’de kısmeti bağlı kızların kısmetini açmak, arası bozulmuş karı- kocayı barıştırmak veya düzenli evliliği yıkmak, evine bağlı kocayı, kadını yuvasından koparmak, nikâh sırasında damadı bağlamak, bağlı bulunan damadı iyileştirmek, her türlü felaket ve sıkıntılardan kurtulmak, hastaların sağlığına kavuşması ya da sevilmeyen birinin çaresiz hastalıklara tutulması, kaybolan eşyaların bulunması gibi amaçlarla büyüye başvurulur.

⁵⁵ Örnek, a.g.s., ss. 53

⁵⁶ Boratav, a.g.s., ss. 106

⁵⁷ Acıpayamlı, a.g.s., ss. 27

1.2.5.2. Büyü Çeşitleri

Büyü amaçlarına, yapılarındaki işlemlere, temelindeki düşünceye ve psikolojik durumlarına göre türlere ayrılır. Uğuroğlu Barlas “Anadolu Dügünlerinde Büyüsel İnanmalar” adlı esrinde büyüü yedi çeşit olarak ele almıştır: Taklit büyü, Ak Büyü, Kara Büyü, Aktif Büyü, Pasif Büyü, Sempatik Büyü.⁵⁸ Sedat Veyis Örnek ise “Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki” adlı kitabında büyüü çeşitlerine ayırırken sempatik büyü içerisinde taklit ve temas büyüünü de dahil etmiş, büyüü beş grupta toplamıştır.⁵⁹ Burada adı geçen büyü çeşitlerine kısaca değineceğiz.

1.2.5.2.1. Sempatik Büyü

“Benzerin benzeri meydana getireceği ve birbirleriyle ilişkili olan şeylerin fiziksel temas ortadan kalksa bile birbirlerini etkileyeceği ilkesiyle hareket eder.”⁶⁰

Sempatik büyü içerisinde yer alan taklit büyüünün esasını “Benzeri benzeri etkiler” ilkesi temellendirmektedir. Bu benzerlikler göze görünür dış benzerlikler ya da çağrışıma yatkın düşünce zincirlerinden çıkan büyüsel özelliklerdir.”⁶¹

Sevilmeyen birine zarar vermek için o kişinin resminin yakılması (KK2, KK11)Sıkıntı içine düşmesi istenen kişi için sabuna iğne batırılması, sabun gibi o kişinde eriyip tükeneceğine inanılması.(KK38, KK44)

“Parça bütüne aittir” ilkesine dayanan temas büyüünün en çok bilinen ve en yaygın bir insanla, o insandan ayrılmış olan bir parçanın örneğin saçın ya da tırnağın arasındaki büyüsel sempati uygulamasıdır.⁶²

Kesilen saçların ve tırnakların ev dışında etrafa atılması hoş sayılmaz, büyü yapma niyetinde olanlar bunları kullanabilir diye bu parçalar ya yakılır ya bir kumaşa, kağıda sarılarak çöpe atılır.(KK9, KK20)

Saç teli büyü yapmada en çok kullanılan malzemelerdendir. Bir kayınvalide oğlunu gelininden ayırmak istiyorsa hocaya kızın saçından bir tutam veya bir tel götürür. Nazardan korunmak için nazarı değen kişinin saç telinin, giysisinin bir parçasının yakılması da temas büyüüne örnektir.(KK45)

⁵⁸ Uğuroğlu Barlas, Anadolu Dügünlerinde Büyüsel İnanmalar, Karabük 1974,ss.26

⁵⁹ Örnek, a.g.s, ss.34

⁶⁰ Boratav, a.g.s., ss. 28

⁶¹ Örnek, a.g.s., ss.34

⁶² Boratav,a.g.s., ss.27

1.2.5.2.2. Ak Büyü

“Yaralanma, ölüm, kaza vb. doğal yıkımları önlemesi amaçlanan, uygulama yönünden bireyin ve toplumun iyiliğine yönelik büyü türü”⁶³ dür. “Çoğunlukla dinden ve dinin kutsal bildiği şeylerden yararlanılır.”⁶⁴

Bir hastalıktan kurtulmak için hocaya gitmek, loğusaları albasmasından korumak için yatağın altına Kur’an-ı Kerim koymak ak büyüdür. (KK6, KK30)

1.2.5.2.3. Kara Büyü

“Uygulama bakımından hayatına, sağlığına, malına, mülküne, evine, hayvanlarına vb. zarar vermeye yönelik büyü”⁶⁵ dür.

Birbirini seven çiftleri ayırmak için hocaya gitmek, ayırmak istenilen kişilerin evleri önüne, eşyalarına domuz yağı sürmek. (KK2, KK11)

1.2.5.2.4. Aktif Büyü

“Doğa olaylarını etkileyerek buyruğu altına almaya yönelik ve saldırgan bir özellik taşıyan büyü”⁶⁶ dür.

Yağmur duaları sırasında yapılanlar; güneş tutulmasında güneşi kötülüklerden kurtarmak için gürültü çıkarmak, silah atmak aktif büyüdür. (KK1, KK32)

1.2.5.2.5. Pasif Büyü

“Zararlı ve kötü dış etkileri uzaklaştırmaya ve bunlara karşı savunmaya yönelik büyü türüdür.”⁶⁷

Hamile kadınların çocukları yarı dudaklı olmasın diye tavşana, çirkin olmasın diye çirkin kişilere bakmaması; nazara gelmemek için nazarı kuvvetli kişilerden uzak durmak.(KK12, KK17)

⁶³ Acıpayamlı, a.g.s., ss. 16

⁶⁴ Örnek , a.g.s., ss. 38

⁶⁵ Örnek, a.g.s., ss. 131

⁶⁶ Örnek, a.g.s., ss.16

⁶⁷ Barlas, a.g.e., ss. 28

1.2.5.3. Büyüyle İlgili İnançlar ve Uygulamalar

Tire’de büyü çeşitleri denildiği vakit iyi veya kötü büyü anlaşılmaktadır. Yukarıda tanımlarını ve örneklerini verdiğimiz büyü çeşitlerini halk uygulamasına rağmen, bunların adları ve sınıflandırılmaları hakkında hiçbir bilgiye sahip değildir. Bu büyüsel işlemleri gelenekler böyle olduğu için, büyüklerinden öyle gördüklerinden yapmaktadırlar.

Tire’de büyü kelimesinin tam karşılığı, bu işi meslek haline getirmiş kişilere gitmek ve onlardan yardım almaktır. Büyüyle uğraşanlara büyücüden ziyade hoca adı verilmektedir. (KK18, KK36)

1.2.5.3.1. Hoca İnancı

Tire merkezde, civar köylerden ve çevre ilçelerden pekçok hoca bulunmakta, halk bunlara sıkıntılarına çare bulmak için gitmektedir.

Büyü yapmaya ya da büyülerin bozulmasına yönelik durumlar daha çok evlilik dönemiyle ilgilidir. “Evlenmeyle İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli İşlemler” konusu üzerinde çalışmamızın “Evlenme Âdet ve İnançları” konusunda duracağız.

Yörede hoca denilen bu kişilere inananlar olduğu gibi inanmayanlar, onların para alıp insanları kandırdıklarını da söyleyenler de vardır. Büyüye ve büyüünün bir hoca tarafından bozulması dair anlatılan bir olay şöyledir:”

“İbn-i Melek Hazretleri’nin türbesinin karşısında oturan bir kadın, her gün İbn-i Melek’e gidip Allah’a ona verdiği saadet eve huzur dolu günler için şükredip, dualarda bulunmuş. Kadını kıskanan biri kadına büyü yapmış ve kapısının önündeki paspasın altına okunmuş bir ceviz koymuş. Kadın evinden çıkıp türbeye gideceği vakit sağ ayağı ile cevizin üstüne basmış, ceviz kırılmış ve o an kadının bedeninin sağ tarafına felç inmiş; ancak o anda kadının gönlüne ferahlık veren bir ses ona “Falanca hocaya git sana o derman verecek” demiş. Kadın evlatlarına durumu anlatmış ve çocuklarıyla ve bu tür konulara inanmayan bir komşusu ile hocaya gitmişler. Hoca yapılan büyüü bozmuş, , kadın iyileşmiş. Sağlığına kavuşan kadın eskisi gibi her gün İbn-i Melek’e dua etmeye devam etmiş. (KK39)

1.2.5.3.2. Hocaların Uygulamaları

1.2.5.3.2.1. Çay Falına Bakan Hocalar

Geleceğini öğrenmek isteyen kişi hocaya gidip çay falına baktırır.⁶⁸

1.2.5.3.2.2. Suya Bakan Hocalar

Suya bakan hocaların diğer hocalardan daha kudretli olduğuna inanılmaktadır.

Hoca su dolu kasenin içine büyü yapılacak kişiye ait yüzük, küpe, para atar. Suyun dalgalanmasına göre orada gördüğünü iddia ettiği şeyleri söyler, kişilerin geleceği ile ilgili bilgi verir. (KK38, KK46)

1.2.5.3.2.3 Cinci Hocalar

Hoca sahip olduğu cinler ile konuşarak kişinin geçmiş ve geleceğinden haber verir. Çoğunlukla kaybolan, çalınan eşyaların bulunması, yakınlar ile irtibat kurmak veya evini barkını terk eden kişilerin yerlerinin tespit edilmesi için bu hocalara gidilir.(KK46)

1.2.5.3.2.4. Büyü Yapan / Bozan Hocalar

Hoca büyü yaptırmak isteyenlerden büyüünün yapılacağı kişiye ait bir eşya, saç teli, elbisesinden bir parça, bir fotoğraf istemektedir. Örneğin iyiliğe yönelik bir büyü yapılacaksa; işi olmayan birinin iş bulması, psikolojik rahatsızlığı olan birinin huzur bulması, arası açılan karı- kocanın barışması gibi Kur'an-ı Kerim'den bazı âyetler yazar ve bunu muska yapar. Aynı işlemi büyüünün bozulmasında da uygular. Bunun yanında hoca bazı dualar okuyarak, bunu büyü yaptırmak/ bozdurmak isteyeninin yüzüne doğru üfler. (KK2, KK37)

1.2.5.3.2.5. Muska Yazan Hocalar

Muska: "Arapça da 'yazılı şey' anlamına gelen musha kelimesinin halk ağzında bozulmuş şeklidir; hastalıkları sağ atlatma ya da düşmandan gelebilecek kötülükler, görünmez kazalar vb. gibi herhangi bir zararı önlemek amacı ile üstte taşınan yazılı kağıda denir."⁶⁹

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz çalışmanın "Fal" başlıklı kısmı.

⁶⁹ Boratav, a.g.e., ss. 119

Başka bir tanıma göre muska; “İçinde, taşıyanlar, tehlikeli dış etkilerden, çeşitli zararlardan koruyan büyüsel ve dinsel bir gücün saklı olduğuna inanılan doğal ya da yapma nesnedir. Muskalar fonksiyonlarına göre iki ana gruba ayrılır: zararlı dış etkileri uzaklaştıranlar (hastalık, büyü, nazar vb.) ve iyilik getirenler; evleri, hayvanları, bahçeleri, tarlaları koruyanlar.”⁷⁰

Tire’de muska denince anlaşılan daha çok hocaların yazdıklarıdır. Hoca Kur’an’dan ayetleri, bazı Arapça harfleri ve sayıları bir kağıda yazar, bunu üçgen biçiminde katlar, bir beze, deriye sarar. Yaptığı bu muskanın kişinin her an üzerinde taşınmasını böylece arzu ettiklerinin olacağını söyler. Kimi zamanda bu muskayı 3 defa okunmuş suya batırıp bu suyu içmesini ister. Hoca muskaları; arası bozulmuş karı-kocanın barışmaları, kişinin dileğinin olması, özellikle iş, çocuk sahibi olmak, yapılan bir büyüün bozulması veya uyumayan çocukların uyuması için yazar. (KK2, KK11, KK44)

Yörede hazır olarak satılan “Cevşen” adı verilen muskalara da rağbet oldukça fazladır. Nazardan, kötülüklerden korunma, işlerin yolunda gitmesi için taşınan bu muskalar süs eşyası olarak da görülmektedir. Deri içine dikdörtgen, üçgen şekilli, yine üçgen biçimli koruma içinde ya da silindir bir şişedeki muskalar gençler tarafında tercih edilmektedir. (KK14, KK42)

1.2.5.4. Büyüsel İşlemlerde Sayıların Özel önemleri ve Anlamları

“Bâtıl inanmalarda ve büyücülükte sayıların rolü büyüktür. Öyle ki, bir pratikte söz konusu edilen sayı adedinin yerine getirilememesi başarısızlığın sebebi olarak ileri sürülür. Hemen hemen her bâtıl inancın ve majik pratiğin bünyesinde yer alan değişik değerlerde sayılar vardır. Genellikle 3,7,9,40,41 rakamlarında majik ve mistik güç tasavvur edilmektedir. Bunlardan 3 ve 7 çok yaygındır.”⁷¹ “Sayıların değerlendirilmesinde bize bilgi veren en yaygın kaynaklar şüphesiz İslam dininin ve ondan türemiş mezheplerin, tasavvuf sistemlerinin, tarikatların öğretileridir.”⁷²

Tire’de de büyüsel işlemlerde bazı sayısal değerlere önem verilmekte; ancak bu sayıların neden önemli olduğu ve bunların kaynakları bilinmemektedir.

⁷⁰ Örnek, a.g.s., ss. 177

⁷¹ Örnek, a.g.s., ss. 53

⁷² Boratav, a.g.e., ss. 91

Yatanların etrafında 3 defa dönmek, 3 yol ağzına saç ayağı kurmak, konuşmayan çocuklara 7 kurban dili parçalarını pişirip yedirmek, çocuk kırkını geçinceye kadar ağlamaya devam ederse 7 evin kapısından koparılan kıymıklarla tütsü yapmak, çocuğu yaşamayan kadınların 9 Mehmet adlı evden toplanan kumaşla gömlek diktirmeleri, kırkklanmada çocuğun yıkanacağı suya 40 taş atılması, nazardan korunmak için mavi bir kağıda 41 ad yazılması

bunlara örnektir. Yörede sayılarla ilgili uygulamalara dair metin içinde daha çok örnekler vardır, bunları belirtmek için özel anlamı olan sayısal ifadeleri kalın punto ile yazdık.

1.2.5.5. Büyüsel İşlemlerde Renklerin Özel Önemleri ve Anlamları

“Halk biliminin en önemli konularından olan, insanlık çapında geniş bir uygulama alanı bulunan, her toplumun kendi anlayış, yaşantı, gelenek ve göreneklerine göre doğa, doğaüstü ve kültürel olayları simgeleştirmekte kullanılan doğal oluşum”⁷³ renk olarak tanımlanmaktadır.

“Türk tarihinin en eski dönemlerinden başlayarak çeşitli renklerin sembol anlamlarından başka manevî ve millî anlamlarda kazandığını görüyoruz.”⁷⁴ “Rengin parlaklık, dolgunluk gibi özellikleri bu inanmada rol oynadığı gibi daha çok majik güçte olduğu kabul edilen bir çok objenin bu gücü, parça ile bütün ile biçim arasındaki sempatik temas yoluyla rengine geçeceği düşüncesi bağlamak doğru olacaktır.”⁷⁵

Tire’de renklerle sembolize edilenler şöyledir:

Ak temizlik, sağlık, yaşlılık belirtir. Akla, beyaz arsında anlam bakımından farklılık vardır. Akın manevî gücü daha ağırdır.

Yaşlılar ak saçlı, ak sakallı olarak anılırken; fallarda rüyalarda ak bulutlar iyi haber olarak yorumlanır; “anlım ak” derken namus temizliği; “aklanmak” suçsuzluk ifade edilir.(KK1,

KK43)

Beyaz da sağlık, temizlik sembolize eder. Özellikle gelinliklerin, kefenin beyaz olması bu anlayışa yöneliktir.çiçeklerden de beyaz gül saf duyguları, kimi zamanda ayrılığı gösterir.(KK9, KK26)

⁷³ Acıpayamlı, a.g.s., ss. 83

⁷⁴ Reşat Genç, Türk İnanışları ile Milli Geleneklerde Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil, Ankara 1997, ss. 7

⁷⁵ Ömek, a.g.s., ss. 54

Kara “kötü ruhların rengidir. İnsanlığın bütün dönemlerinde ışısız ve karanlık yerler, kötü ruhların ve kötülüklerin bulunduğu mekanlar olarak bilinir.”⁷⁶

Ak ile beyazda olduğu gibi kara ve siyahta da bir anlam ayrılığı vardır. Karaya yüklenen anlamlar yaşama şöyle yansımıştır: Kara kedi uğursuzluk; kara cahil her şeyden habersiz;kara gün kötü olayların olduğu gün; kara haber köyü haber; kara toprak ölüm; “anlığın kara yazısı” “bahtı kara” hayatın kötü gitmesi; “ölümün kara yüzü” ölümün soğukluğu ve korkunçluğu; “kararlanmak” “kara çalmak” iftira; rüyada, falda kara bulut kötü haberdır.(KK3, KK7, KK29, KK40)

Al ve kırmızı farklı tonlardır. Al koyu turuncu anlamında kırmızı parlak kızıl anlamındadır. Al yerine günümüzde kırmızı denilmesi tercih edilmektedir. Yine de al günlük hayatınızda yer bulmaktadır:

“Yanakları al al oldu” derken utangaçlık, çekingenlik ifade edilir. Düğünlerimizde özellikle kına gecelerinde gelinin başına al duvak örtülmesi de önemlidir.(KK12, KK25)

Kırmızı kan, ateş, kızgınlık hissi veren bir renktir. Bayrağımızın renginin kırmızı olması, kırmızının halk arsında makbul sayılmasında etkilidir. Al gibi kırmızıyı da düğün törenlerinde görürüz.

Oğlan evinin damına bayrak dikilmesi, sünnet töreni olan eve bayrak asılması; bekaretin belirtilmesi amacıyla beline kırmızı kuşak bağlanması misal olarak verilebilir. Loğusa kadının albasmasından korumak için, başına kırmızı kurdele takılması, çiçeklerden kırmızı gülün aşkı ifade etmesi, rüyada kırmızı renkte eşyalar görülmesinin tez haber olarak yorumlanması da diğer örneklerdendir.(KK5, KK20)

Yeşil “İslamiyet’le birlikte din, iman simgesi olarak Türklerin hayatında yer almıştır. Yeşil rengin peygamber ailesinin sembolü sayılması dolayısıyla manevî bir anlam kazanmıştır. Dinî itibar sahiplerinin türbelerinin yeşil renkte süslenmesi bu fikri destekler.”⁷⁷

Tire’de bir çok türbenin iç duvarları yeşile boyanmıştır, sandıklara serilen örtülerde yeşil renktedir. Yeşil ile Nevruz ve Hıdrellez arasında bağlar kurulur. Bu zamanlar etrafın, doğanın yeşilleneceği, canlanacağı düşünülür. Rüyada yeşil giymek,

⁷⁶ Nevzat Gözaydın , “Türk Folklorunda İletişimle İlgili Bazı Olaylar Üzerine” Folklor Dünyasından, Ankara 1991, ss. 51

⁷⁷ Nazan Kırımhan, “Türk Kültüründe Yedi Rengin Anlamı”, Türk Dünyasından Nevruz, Dördüncü Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri (21-23 Mart), Ankara 2001, ss.110

yeşil çimler üzerinde yürümek maneviyat ifade eder. Gözü seyiren birinin iyi haber alması için seyiren gözünün üstüne yeşil bir iplik, yaprak koyması da ona nasıl bir dinî güç kazandırdığını gösterir.(KK14, KK18)

Mavi gök rengidir. Denizlerin bu renkte olması insanlarda ferahlık, sonsuzluk, özgürlük fikrini uyandırmaktadır. Mavinin olumsuz olarak düşünüldüğü tek durum mavi gözlülerin nazar değdireceği inancıdır. Buna karşı mavi göz boncukları bulundurulur. Rüyalarda mavi görmek bir dileğin kabul olacağı, işin feraha çıkacağına işaretidir.(KK6, KK31)

Sarı renk güneş rengi olmasına karşın halk bu renge felaket, kötülük hissi yüklemiştir. Sarı yılanlar, sarı çıyanlar kötü durumları; sarı benizli olmak, hastalığı; bebekleri sarılıktan korumak için üstlerine sarı tülbent örtülmesi; sarı gülün ayrılık sayılması; nişan tepsisinde ayrılık olmasın diye sarı papatyanın konulmaması sarıya yakıştırılan anlamları doğrulamaktadır. (KK3, KK17)

2.BÖLÜM GEÇİŞ DÖNEMLERİ

2. BÖLÜM GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan hayatında geçiş dönemleri diye adlandırdığımız dönemler; doğum, evlenme ve ölümdür. Adında da anlaşıldığı gibi bu zamanlarda yaşamın bir safhasından ötekine geçilmekte, hayat değişikliği uğramaktadır.

Ele aldığımız geçiş dönemleri kendi arasında alt başlıklara, konulara ayrılmaktadır. Tamamıyla insan yaşamını işgal eden bu dönemlerle ilgili bir çok inanç, âdet, tören, dinsel ve büyüsel işlemler oluşmuş, bunlar nesilden nesile aktarılarak kimi zaman bazısı unutulmuş bazıları değiştirilerek günümüze kadar gelmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde hayatın başlangıcı sayılan doğumdan, yaşamın son bulduğu ölüm olayına kadar geçişlerle ilgili Tire'deki âdetleri, inançlar ve uygulamaları inceleyeceğiz.

2.1.DOĞUM

2.1.1.DOĞUM ÖNCESİ

2.1.1.1.Gebe Kalma İçin Uygulananlar

“Hop hop evim taşı

Gözümün mutluluk yaşı”⁷⁸

denilerek Tire bilmecelerine yansıyan çocuk; aile bütünlüğünün pekişmesini, soyun devamını sağlamaktadır.

Tire’de kız daha gelirken çocuğunun olması için bazı pratikler uygulanır. Gelin kızın yatağına çeyiz seriminde ya da gerdek gecesi çocuk yuvarlanır. Özellikle erkek çocuk isteniyorsa erkek çocuk yuvarlanır. Gelin alınıp erkek tarafının evine getirilince hemen çocuğu olsun diye kucağına çocuk verilir.(KK2, KK11, KK18)

Kız evlendikten sonra bir müddet içinde çocuğa olmuyorsa gelinin kısır, dölsüz, tohumsuz olduğu düşünülüp, bir takım çarelere başvurulur. Ülkemizdeki yaygın kanata göre kusur çoğu zaman kadında aranır, onun için erkekten önce kadının kısırlığı giderilmeye çalışılır.

2.1.1.2 Kısırlığı Gidermek İçin Uygulananlar

Tire’deki doğum âdet ve inançlarından kısırlığı giderme yollarını Sedat Veyis Örnek’in “Geleneksel Kültürümüzde Çocuk”⁷⁹ adlı eserde ele aldığı şekilde gruplandıracağız:

2.1.1.2.1. Kadının Kısırlığının Gidermek İçin Uygulananlar

2.1.1.2.1.1. Dinsel-Büyüsel Niteliktekiler

Yörede kısır olduğu düşünülen kadın öncelikle yatırlara türbelere ziyarete götürülür. İlçedeki bu umut kapılarını hem yöre halkı hem çevre il ve ilçelerdeki bir çok kişi ziyaret etmektedir.

Çocuk sahibi olmak isteyenlerin gittikleri yatırların ve türbelerin arasında içinde makbul görülenler Buğday Dede, İbn-i Melek, Ali Baba, Alamadan Dede’dir. Ayrıca

⁷⁸ Sedat Veyis Örnek, Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Ankara 1989, ss, 326

⁷⁹ Örnek, a.g.e., ss. 23-46

yöre halkı Ödemiş ilçesinin Birgi kazasındaki Birgivi Hazretleri⁸⁰ ile Tire'nin Büyükkale köyündeki Kara Kız'ı ziyaret edip dualarda bulunanların tez zamanda çocuğu olacağına inanılmaktadır. Rivayetlere göre; Kara Kız'ın çocuğu olmamaktadır. "Yeter ki çocuğum olsun, o doğduktan sonra taş kesileyim." demiş ve evladı dünyaya gelince taş kesilmiştir.Kara Kız'ı ziyaretinde bellerine ip ya da çember bağlarlar, bunu kayanın etrafında 3 kez dolaşırlarsa çocuklarının olacağına inanırlar.(KK15, KK40) Türbelere, yatırlara gidip çocuk talebinde bulunmakla ilgili inançları, uygulamaları bazı rivayetleri çalışmamızın "Tire'deki Türbe ve Yatırlar" başlıklı bölümünde inceleyeceğiz.

Çocuğu olmayan kadınlar hocaya giderler. Hoca su okur, kitap açar. Bu okunmuş su ile yıkanan kadının kısa zamanda çocuğunun olacağı söylenir. Veyahut hoca kadına kısırlık muskası yazar. Kadın çocuk sahibi oluncaya kadar muskayı üstünde taşır ve çocuğu olunca çocuğun muska sayesinde dünyaya geldiğini düşünür. Doğan çocuk 40 gün ayrıca bu 40 günden sonra uzunca bir süre anne, babası ve çok yakınları hariç kimseye gösterilmez. 7 yaşına kadar sünnet, düğün, ölüm gibi durumlarda evden dışarıya çıkarılmaz. Böyle muskayla doğduğuna inanılan çocuklara "sübyanlı" adı verilir.(KK6, KK14, KK37)

Kısır olduğu düşünülen kadın, zamansız çıkan kuruğu ya da eriği bulup, bir dilek tutarak yerse hiç beklenmediği bir vakitte çocuk sahibi olacağına inanılır.(KK14, KK39) Ayrıca çoluklu çocuklu 7 ayrı evden toplanmış çiğ eti pişirip, dua ederek yiyen kadının tez zamanda doğacağına hükmedilir.(KK17) Bunlardan başka "hacca giden biri besmele ile 40 kez düğümlemiş iplik getirir ve bu ip gelinin beline bağlanır"⁸¹ gelinde bu sayede çocuk sahibi olur denilir.

2.1.1.2.1.2. Halk Sağaltmacılığı Alanına Girenler

Çocuğu olmayan kadının şifalı sulara tedavi olacağı düşünülür; ancak Tire'de kaplıca bulunmadığından en yakınlardaki Bayındır Ilıcaları tercih edilir. "Bayındır Ilıcalarına giderek ılıca suyunun şifasından faydalanır, oradan aldığı taşı yastığının altına koyar öyle yatar"⁸² böyle kısırlığın gideceğine inanılır.

⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Burcu Aydınoglu, "Birgi'deki Ziyaret Yerleri ve İnançlar Üzerine" Küçükmenderes Gazetesi, Kültür Sanat Eki Harman, s.1, Ödemiş 30 Eylül 2004, ss. 4-6

⁸¹ Tokluoğlu, a.g.ç, ss. 22

⁸² M. Dülger, "Tire'de Doğum Âdetleri ve İnançları", Küçükmenderes, y.1, s.2 İzmir 1940, ss. 34

Halk hekimliği kapsamındaki çareler içinde koca karı ilaçları kullanma, yerel ebelere baş vurmada vardır. Koca karılara, ebelere giden kadın kasık çektirir, şişe veya çömlek vurdurur; kaynatılmış sirkenin, ısırđan otunun, sütün, buharına pişirilmiş soğan cücüğünün üzerine ısıtılmış taşa oturur. Ayrıca katır tırnağı yer.(KK3, KK12, KK44)

2.1.1.2.1.3. Tıbbi Sağaltma Alanına Girenler

Tıbbın ilerlemesi ve eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte doktora gidip, kısırlık tedavisi görme artmaktadır. ocuğu olmayan kadınların geleneksel çarelerle birlikte doktora da baş vurmaktadır. Hem ilçedeki hastaneye, özel doktorlara, hem de İzmir, İstanbul gibi büyük şehirlerdeki tıp merkezlerine gidilmektedir.

2.1.1.2.2. Erkeğin Kısırlığını Gidermek İçin Uygulananlar

Kusur çoğunlukla kadında kabul edildiğinden erkeğin tedavisine yönelik durumlar eskiden daha azdı. Tıptaki gelişmeler neticesinde erkeklerinde ocuk sahibi olmada problem yaşadıkları ve tedavi görmeleri gerektiği ortaya çıkmıştır.

Uygulamalarda bazıları erkeğin haberi olmadan yapılır. Erkeğin eşi ya da bir yakını türbelere, yatırlara gidip dua eder. Erkeğin saından bir parça alınarak hocaya götürürler, bunu okutur, yastığının altına koyarlar. Hocanın okuduğu suyu içirirler. Bunların yanı sıra erkek güç kuvvet kazansın diye koca karıların hazırladığı karışımlar, fındık, ceviz, kuru incir, bal gibi yiyecekler de yedirirler.(KK25)

Son zamanlarda değişen düşünce yapısıyla erkeklerin doktora gitme ve kendilerinde bir sorun olup olmadığına bakmaya daha ılımlı yaklaşmaktadırlar. Ülkemizin bazı yörelerinde olduğu gibi kısır kabul edilen kadını üzerine kuma getirme âdeti Tire’de görülmemektedir.(KK21, KK26)

2.1.1.3. Gebelikten Korunmak İçin Uygulananlar

Son yıllarda yeni evli çiftler evliliklerini düzene koymak ya da iş yaşamları dolayısıyla iki, üç sene ocuk sahibi olmayı ertelemektedir. Bu amaçla başvurulan çareler hem erkek hem kadın tarafından uygulanmaktadır ve bunların çoğu tıpa kabul edilen yöntemlerdir.

Yeni evliliklerin dışında çocuğu olup başka evlat istemeyen kadınlar da bazı yollar denemekte kimi zaman çocuklarını aldirtmakta ya da yüksek yerden atlayarak, merdivenden yuvarlanarak, rahmini şişleyerek çocuğu düşürmeye çalışmaktadır.

2.1.2.GEBELİK DÖNEMİ

2.1.2.1.Gebeliğin Başlangıcı

Yörede çocuk sahibi olacak kadına hamile, gebe, yüklü denilmektedir.

Bir kadının hamile kaldığı adetin kesilmesinden, başının dönüp bayılmasından, midesinin bulanmasından, aşermesinden anlaşılabilir. Kadının gebe olduğunu gebelik testi ve doktor muayenesiyle de öğrenilebilir.

2.1.2.2.Aşerme

Aşerme, kadının gebelik döneminin özellikle ilk zamanlarında kimi yiyecekleri canının çekmesi, hangi vakit, yer olursa olsun onlardan yemek istemesidir. Bazen de yiyeceklerin kokusundan tiksinesidir.

Gebe kadın aşerdiğinde canı kış günü karpuz, yaz günü portakal isteyebilir. Ailesi ona canı ne isterse almaya, tattırmaya çalışır yoksa çocuğun zarar göreceği düşünülür. Kadının istediği şey bulunamazsa, avcu yalıtılır yoksa doğacak çocuk hastalıklı olur. Gebe kadın kimi zaman yemek kokusundan tiksindir, bunlardan yemese bile bebeğin canı belki ister diye yemek koklatılır.(KK31)

2.1.2.3.Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları

Aşerme döneminde ve ondan sonraki aylarda hamile kadının yedikleriyle, yaptıklarıyla, baktıklarıyla çocuğu arasında ilişkiler kurulur. Bu kaçınmaların / uygulamaların temelinde anne ile çocuğun arasında sıkı bir bağ bulunduğuna ve annenin yaşadıklarından çocuğun etkileneceği düşüncesi vardır.

2.1.2.3.1.Gebe Kadının Yedikleriyle Çocuğu Arasındaki İlişkiler

Hamile kadın:

“Çocuğun gamzeli (çukur yanaklı) olması için ayva yer.”⁸³ (KK10)

İşkembe yerse çocuk çok altına yapar.(KK3)

⁸³ Dülger, a.g.m., ss.34; Gündüz Artan, “Tire’de Doğum Gelenekleri”, TFA, c, 282, s.8/1973

Tavşan eti yerse çocuk ayırık dudaklı olur.(KK17)

Balık yerse çocuğu balık ağızlı olur.(KK30)

Yüklü kadınlar canlarının çektikleri bazı yiyecekleri gittikleri evlerden habersiz alıp yerler, “Gittiği misafirlikte mutfakta gördüğü çileklerden birini ev sahibinden habersizce yiyip elini yanağına süren kadının dünyaya getirdiği kız çocuğunun yanağında çileğe benzeyen bir leke vardır.(KK2)

Gebe kadının bu işi planlı yaptığı zamanlarda vardır. Çocuklarının neresinde “ben” olmasını arzu ediyorsa gittikleri evden çekilmemiş karabiber bularak yutarlar, sonra parmaklarını bedeninin o noktasına sürerler.

“Hamile kadın, komşusunun bahçesinin yanından geçerken daldaki narı görmüş ve canı çekmiş. Narı gizlice koparmış ve toplu iğneyle nar taneleri delip sularını içmiş. Bir vakit sonra bir oğlan çocuğu doğurmuş. Çocuk büyüyüp yürümeye başladığında tüm komşuların su tulumlarını iğneyle deliyormuş. Kadını tanıyan bir büyüğü ona hamileyken kimseden habersiz bir şey yiyip, içtin mi diye sormuş , kadın olanı anlatmış. Yakını çocuğun hareketinin bundan dolayı kaynaklandığını söylemiş ve kadını narı aldığı bahçe sahibine götürüp onları helâlleştirilmiş, bundan sonra çocuk o yaramazlıktan vazgeçmiş.”(KK39)

2.1.2.3.2.Gebe Kadının Yaptıklarıyla Çocuğu Arasındaki İlişkiler

Yüklü kadınlar:

“Uğradığı bir evde çocuğu benli olsun diye karabiber, güzel olsun diye gül çalmayı ihmal etmezler”⁸⁴ (KK6, KK14) “Çaldıkları gülleri yanaklarının kırmızılığı hiç solmasın diye koklayıp yanaklarına sürerler.”⁸⁵

Balık ellerse çocuğu balık ağızlı olur.(KK16)

Sülük ellerse çocuğun ağzının içinde sülük gibi et parçaları olur.(KK33)

Ciğer ellerse çocukta ciğer lekesi ya da ciğer beni olur.(KK21, KK30) Kaynak kişilerden biri böyle bir söylentinin doğru olup olmadığını öğrenmek için denemek istemiş. Hamileymiş ve Kurban Bayramı’nda etleri parçalarken, sıra ciğere gelince elini ayak bileğine dokundurmuş. Dünyaya getirdiği bebeğin aynı yerinde ciğer lekesi varmış.(KK39)

⁸⁴ Dülger, a.g.m., ss.34

⁸⁵ Necla Çakmaklı, Tire’de Doğumdan Ölümüne Kadar Yaşam ve İnanışlar, Tire Müzesi Asistanı 1976 yılı Terfi Etüdü, Tire 1976, ss.3

Hamile kadın saç kestirmez, diş söktürmez yoksa çocuğu kısa ömürlü olur.(KK46)

Saç boyatmaz bu kaçınmada tıbbın etkisi vardır. Saç boyasındaki kimyasal maddelerin çocuğa zarar verdiği söylenmektedir. Ayrıca sigara ve içki tüketiminden de uzak durmak gerekmektedir.

2.1.2.3.3.Gebe Kadının Baktıklarıyla Çocuğu Arasındaki İlişkiler

Hamile kadın:

Çocuğu güzel olsun diye güzel kimselere ve aya bakar.(KK7)

Çocuğu uzun ömürlü olsun diye cenazeye bakmaz.(KK10)

Gebe kadının neye bakıp, onu kınarsa Allah'ın kınadığı durumu kendisine vereceğine inanılır. “Kadının biri hamileyken iki ayağı sakat birine bakıp gülmüş. Doğurduğu çocuk da baktığı kişi gibi sakat olmuş.”(KK45)

2.1.2.4.Çocuğun Cinsiyetini Belirlemek İçin Uygulananlar

Çocuğun eskiden cinsiyetini çocuk doğmadan öğrenmek olanaksızdı; ancak günümüzde ultrason cihazıyla bebeğin cinsiyeti hamileliğin dördüncü ayından itibaren kesin olmasa da tahmin edilebilmektedir. Buna rağmen aileler kendi bildikleri yöntemlerle bebeğin cinsiyetini öğrenmeye çalışmaktadırlar. “Cinsiyeti belirlemek için yapılan uygulamalar, şu başlıklar altında toplayabiliriz: Hamile kalmadan önce yapılanlar, annenin yaptıkları, annenin haberi olmadan yakınlarının yaptıkları, annenin fiziki görüntüsü, çocuğun hareketleri ve yeri, rüya yorumları”⁸⁶ Tire için şu örnekleri veririz:

2.1.2.4.1.Hamile Kalmadan Önce Yapılanlar

Çeyiz sermesinde veya gerdek gecesinden önce gelinin yatağına erkek çocuk istiyorsa erkek, kız çocuk istiyorsa kız çocuğu yuvarlanır ya da gelinin kucağına çocuk verilir.(KK13) (KK40)

⁸⁶ Hülya Çelik ,“Gaziantep ve Yöresinde Cinsiyet Belirlemek İçin Yapılan Uygulamalar” ,Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994, Ankara 1996, ss. 30

2.1.2.4.2. Annenin Yaptıkları ve İstedikleri

Aşerme döneminde hamile kadının canı ekşi isterse kız, tatlı isterse oğlan doğuracağına inanılır ve “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” “Ye tatlıyı çıkar Hakkı’yi” denilir.(KK40)

Doğum hazırlığında “bebeğin gömleği dikilirken yakadan artan parçaları kullanmazlar. Bu parçalar pencereden atılır ve sokak gözlenmeye başlanır. Bu esnada dışarıdan erkek geçerse oğlan, kadınsa kız olacağına hükmedilir.”

Yüklü kadın alyansını bir iple bağlar ve karnının üstünde sallar.⁸⁷ Dülger, a.g.m., ss. 34 Yüzük düz sallanırsa erkek, halkalar çizerek sallanırsa kız doğuracağı düşünülür. (KK36, KK44)

2.1.2.4.3. Annenin Haberi Olmadan Yakınlarının Yaptıkları

Hamile kadının gittiği evde başına gizlice tuz serpilir. Eğer yüklü kadın bu vaziyetteyken elini önce burnuna götürürse oğlan, ağzına götürürse kız doğuracağına inanılır. (KK36)

Gebe kadından habersiz oturacağı minderlerden birinin altına bıçak, ötekine makas konulur. Kadın bıçağın olduğu minderin üzerine oturursa erkek, makasın bulunduğu mindere oturursa kız çocuğu olacağı söylenir.(KK7, KK13)

Annenin alyansını iple sallaması, gebe kadının başına tuz serpilmesi, minderin altına eşya konulması gibi şeyler çocuğun cinsiyetini belirlemek amacındaki fallardandır.

2.1.2.4.4. Annenin Fiziki Görüntüsü

Hamile kadının karnı sivriyse oğlan, yassı ise kız; yüzü güzelleşmişse oğlan, çirkinleşmişse kız; az kilo aldıysa oğlan, çok kilo aldıysa kız; yüzünde ve vücudunda lekeler oluşmamışsa erkek, lekelenmişse kız; göğüs uçlarının renkleri değişmemişse erkek, siyahlaşmışsa kız çocuk doğuracağı yorumu yapılır.(KK34, KK46)

Annenin tatlı istediğinde oğlan doğuracağının düşünülmesi ve yukarıdaki inançlarda hep iyi durumlarda erkek olacağının söylenmesi erkek çocuğa verilen önemli göstermektedir.

⁸⁷ Dülger, a.g.m., ss. 34

2.1.2.4.5.Çocuğun Hareketi ve Yeri

Hamile kadının karnı sağ tarafa doğru genişlemişse erkek, sol tarafa doğruysa kız doğuracağı söylenir.

Kadının karnı şiştikten, sonra bebek hareket etmeye başlayınca çocuk çok tekme atarsa ya da vaktinden önce hareketlenirse erkek olacağı düşünülür.(KK9, KK16)

2.1.2.4.6.Rüya Yorumları

Rüya yorumları kişiden kişiye değişse de, bu konuda ortak fikirler vardır. Hamile kadın rüyasında kız çocuğu olduğunu görürse erkek, erkek çocuğu görürse kız olacağı söylenir.

Gebe kadın rüyasında dikiş diker, bilezik , küpe takarsa kız çocuk; bıçak, silah taşırca erkek doğuracağı yorumu yapılır.(KK3, KK17)

2.1.2.5.Düşüğü Önlemek İçin Uygulananlar

Hamile kadın düşük yapmamak için doktora gider, dinlenir, ağır kaldırmaz, çok iş yapmaz, hocaya gidip muska yazdırır, yatıra gidip dua eder, kasığını çektirir, beline kuşak bağlar.(KK17, KK40)

2.1.3.DOĞUMA HAZIRLIK

Günümüzde yaklaşık elli – altmış yıl önce doğan büyüklerimizin doğumlarıyla şimdiki çocukların hatta bizlerin doğumları arasında pek çok farklılık vardır: Eskiden doğumlar evde ebelerce yapılırdı. Tarlada, bahçede, doktora yetiştirmek isterken yolda doğuran, tıbbî yetersizliklerden annenin veya bebeğin öldüğü durumlar mevcuttu. Şimdiyse doğumlar hastanede doktor gözetiminde yapılmaktadır. Bu nedenle doğuma hazırlıklar da değişmiştir.

Önceleri “Doğum yaklaşırken karyola ya da yer yatağı özenle hazırlanır, yatağın ucuna bir Kur-an asılırdı.”⁸⁸ Ebeye haber salınır, sancılar tuttuğunda ebe hemen çağırılırdı. Şimdi hamile kadına loğusa yatağı hazırlanmakta, kadın hastaneden çıkıp evine geldiğinde yatağında dinlenmektedir.

Bebek için de hazırlıklar yapılır. Erkek çocuk için mavi, kız çocuk için pembe, cinsiyeti öğrenilmediyse sarı, açık yeşil kıyafetler, eşyalar alınır. Eskiden çocuk doğar

⁸⁸ Armağan, a.g.e. ss. 107.

doğmaz giysin diye gömlek diktirilirdi. Yine eskiden bebek beşiğe ya da salıncağa yatırılırken günümüzde imkanlar dahilinde bebek odası hazırlanmaktadır.

2.1.4.DOĞUM OLAYI

2.1.4.1.Doğumu Kolaylaştırmak İçin Uygulananlar

Önceleri evde ebeler eşliğinde yapılan doğumlarda gebe kadın sık sık oda içinde gezdirilirdi. Bunların yanında doğum esnasında kadının saçları, kilitli kapılar, dolaplar açılırdı.(KK9, KK16)

Günümüzdeki doğumlarda hastanelerde önlemler alınmakta, tıbbî yollar uygulanmaktadır.

2.1.4.2.Doğum Olayının Gerçekleşmesi

Hastanedeki doğumlarda hamile kadın ameliyathaneye alınır ve doğum gerçekleştirilir ve anne ile bebeği bakıma alınır.

Eskidense “doğum esnasında loğusa odasında sübyanlı kadınlar, çocuklar, kızlar bulundurulmazdı. Komşularla birkaç kadınla ebe bulurdu. Bu saatlerde babanın evde bulunması uğurlu sayılsa da çok defa mümkün olmaz. Çocuk doğar doğmaz yıkanıp belenerek annesine verilir. (Ek yerlerine mersin tozu sürülür.) Ebe:

-Al kızım “saracağınla büyüt” “güle güle büyüt” “ömür uzun olsun” diye kutlar. Evin daha büyük çocuğu ve ya başka bir çocuk babaya haber vermeye gider.

-Müjde!

-Hayır ola?

-Müjdem verirken söylerim. (Baba kesesine göre bir para verir veya hediye bağışlar.)

-Nur topu gibi oğlunuz oldu. Maşallah, gözünüz aydın, ömür uzun olsun.

-Sağ ol. Allah sana da göstereyim.

Ve baba eve gelerek çocuğu kucığına alır. Ebenin bahşisini vererek “geçmiş olsun gözümüz aydın, uğurlu, kademli olsun” diye karısını kutlar. Ebede “uzun ömürlü olsun, Allah dahasını versin” diye ikisini de kutlar. Çocuk önce yatağa haftalık veya on günlük olduktan sonra beşik ya da salıncağa konur.”⁸⁹

Bu arada ebe çocuğun eşi ve göbek bağı ile uğraşmaktadır.

⁸⁹ Dülger, a.g.m., ss. 34,35

2.1.4.2.1.Çocuğun “Eşi” ile İlgili Uygulamalar

Tire’de de çocuk doğduktan sonra gelen parçaya “eş” ya da “son” adı verilmektedir.

Ebelerce yapılan doğumlarda “bebek doğup son kesildikten sonra yerine merin tozu sürülür. Büyüyüp yetişince gözü dışarıda olmasın, evine bağlı olsun diye “son” evinin veya bahçenin bir tarafına gömülür.”⁹⁰ Günümüzde hastanelerde yapılan doğumlarda böyle işlemler söz konusu değildir.

2.1.4.2.2.Çocuğun Göbek Bağı ile İlgili Uygulamalar

Ebelerin yaptığı doğumlarda “ebe kesiyorum diyerek çocuğun göbeğini keser ve adını (göbek adını) koyar. Çocuk en az 3 gün bu adı ile çağırılır. Göbeği kesilirken çıkan kandan bir kısmı yanaklarına bulaştırılır, yanakları kırmızı olsun diye. Kesilen kısım çocuğun boynuna sarılarak bir müddet böyle bırakılır ki çocuk güzel sesli olsun.”⁹¹ “Çocuğun göbeğini kestikleri makas 40 gün hiç açılmaz. Kesilen göbek bir tülbentle sarılarak dama atılır.”⁹² Kimi zamanda okusun diye okul bahçesine, ahlaklı olsun diye cami avlusuna gömülür.(KK4, KK36)

“Göbek adı verildikten sonra çocuğun gözlerine limon sıkılır. Gelecekte çocuğun vücudunda isilik, sivilce olmasın diye bebek tuza belenir. Tuzlanan çocuk 24 saat sonra yıkanır.”⁹³

2.1.5.DOĞUM SONRASI

2.1.5.1.Loğusalık

Yörede yeni doğum yapmış ve henüz yatağından kalkmamış kadına lohusa, loğusa, loğsa denilmektedir. Loğusanın yataktan kalkma süresi, onun bünyesine, doğumun kolay geçip geçmemesine, aile içindeki konumuna ve bir iş sahibi olup olmamasına bağlıdır.

“Loğusanın mezarı kırk gün açık olur.” düşüncesiyle ve loğusayı nazardan korumak için, loğusanın başı üstüne Kur’an, ekmek, soğan asılır, albasmasın diye yatağının altına bıçak konur. Bebeğin yastığı altına zenginlik ve talih için altın, pamuk, tütün vb. konur.(KK10, KK16)

⁹⁰ Artan, a.g.m., ss.12

⁹¹ Armağan, a.g.m., ss. 35

⁹² Armağan, a.g.e.,ss. 107

⁹³ Çakmaklı, a.g.ç., ss. 3

Loğusa bebeğini sütle beslemelidir; ancak annede süt yoksa çocuk süt çeşmesine götürmeli, anneye bürülce yedirilmeli, ya da anne çobanlarla ekmek değişmelidir.(KK10)

2.1.5.2.Albastı Tasarımı ve Korunmak İçin Uygulananlar

Yörede loğusalara ve çocuklara musallat olan cadı olarak da tarif edilen , loğusanın, bebeğinin ciğerini söken çirkin yaratığa albastı veya albasması denilmektedir.

Albasmasından anneyi ve bebeği korumak için bebek ve anne yalnız bırakılmaz, bırakmak gerekiyorsa bebeğin ve annenin yanına Kur'-an ve bıçak bırakılır ve yine anneyi korumak için loğusanın başına kırmızı kurdele bağlanır; çünkü albastının kırmızı renkten korktuğuna inanılır. (KK6, KK13)

2.1.5.3.Kırk Basması Tasarımı ve Korunmak İçin Uygulananlar

Tire'de loğusanın ve bebeğin doğumundan sonraki 40 gün içinde hastalanmasına kırk basması adı verilir.

Kırk basmasının nedenleri; loğusayı nazarı değen birinin yahut ay halinde olan bir kadının ziyaret etmesi, loğusanın kırkı çıkmamış başka bir loğusayla karşılaşmasıdır ki buna kırk karışması denir.

Kırk basmasından korunmak için; kırkı çıkmamış başka bir kadınla karşılaştırmamalı, cenazeye bakmamalı, sarımsak, soğan ellememelidir.(KK9, KK38)

2.1.5.4.Yedi Gün Suyu ve Yirmi Kırk Suyu

Kırklamadan önce bebeği ve loğusayı zararlı etkenlerden korumak için doğumdan 7 gün sonra yedi gün suyu dökülür. Yedi gün suyuna nazar buncuğu, süpürge otu atılır ve bebek yıkanır.

Loğusa kadın 40 gün evden çıkmaz, mutlaka çıkması gerekiyorsa doğumdan 20 gün sonra yirmi - kırk yapılır. Anne boy abdesti alır ve bebeği ile yıkanır.

2.1.5.5.Kırklama

Tire'de kırklama, loğusanın ve bebeğinin doğumdan sonra 40 günü atlatmaları ve bu dönemdeki zararlı olayların tehlikelerinden korunmak için yıkanarak arınmaları olarak ifade edilmektedir.

“Memleketimizde iki çeşit kırklama pratiği tespit edilmiştir. Su yardımıyla yapılanlar, su kullanmadan yapılanlar”⁹⁴ Yörede eskiden her ikisi de uygulanmakta hatta kırk hamamı yapılmaktaydı. Günümüzdeyse kırklama işlemi evde yapılmaktadır.

Su kullanılmadan yapılan kırklanmada “iki kadın beşiğin sağ ve soluna otururlar. Sağdaki kadın, başını kibleye vererek, çocuğu kucağına alır. “Sallu salavat, sallu Muhammed diyenin geleceği hayırlı olsun” diyerek çocuğu beşiğin altından diğer taraftaki kadına uzatır. O da çocuğu tekrar diğer kadına verir. Çocuk bu şekilde 3 kez yuvarlandıktan sonra , kırklanma olur. Kırklanan loğusanın da yapmaması gereken şeyler ortadan kalkar.”⁹⁵

Su kullanılarak yapılan kırklamada çocuk kız ise 39, erkekse 40 günde yıkanır, buna da kırk hamamı denir. Leğene konulan ılık suyun içine 40 tane taş, altından eşyalar bıçak, gümüş eşyalar, süpürge sapı, konulur ve çocuk bu suyla yıkanır, ardından anne de bu suyla yıkanır. Kırklamadan sonra anne ve bebeği başı düzgün (evliliği yolunda giden) ve zengin bir eve götürülür. Gidilen bu evde bebeğe sağlıklı olsun diye yumurta, ağzı sözü tatlı olsun diye şeker, kurabiye, çikolata, eli bereketli olsun diye biraz un verirler.

2.2.ÇOCUK

Tire’de çocuk “bebek, geven, hardal, kuzu, sele – sepet, uşak, velet”⁹⁶ gibi yerel nitelemelerle adlandırılmaktadır.

Doğumdan sonra çocuğun büyümesi korunması da “geçiş” sayıldığından çocuk etrafında da pek çok inanç ve uygulama ortaya çıkmıştır.

2.2.1.AD

“Kişiliği oluşturan özelliklerden biri olarak kabul edilen ad, sadece sosyal bir kişiliği temsil etmez; aynı zamanda majik ve mistik bir kudreti de ifade eder. Onun için yeni doğan çocuğa gelişi güzel bir ad verilmez, verilen adın çocuğun geleceğini, karakterini, toplum içindeki yerini ve başarısını etkileyerek denk olacak sembolik bir öz taşımasına dikkat edilir. Öte yandan adın insanın varlığını ifade ettiğine inanıldığı,

⁹⁴ Orhan Acıpayamlı, Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Ankara 1974, ss. 94

⁹⁵ Armağan , a.g.e., ss. 108

⁹⁶ Ömek, a.g.e. ,ss. 130 – 135

ölmüş kimselerin anılarını canlı tutarak, geride bıraktıklarının arasında yaşamalarını sağlamak amacıyla onların adları yeni doğan çocuklara verilir.”⁹⁷

2.2.1.1.Ad Seçme

Çocuğun adını anne babası ve aile büyükleri, doğum yapan ebesi, doktoru seçebilir. Kimi zaman aile isim seçmede karasız kalabilir ve istenen adlar arasında kura çekilir. Ad seçimi gelişi güzel olmaz, adın çoğunun yaşamını etkileyeceği düşünülür.

2.2.1.2.Adı Belirleyen Etkenler

Yörede isimler şunlara göre seçilmektedir:

2.2.1.2.1.Bir Aile Büyüğünü ya da Bir Yakınının Adı

Özellikle dede, anneanne, babaanne, kardeş isimleri. Ayşe, Fatma, Kemal, Ali...

İki dedesinin de ismi Ahmet olan çocuğa, dedelerinin gönülleri kırılmasın diye Ahmet ismi verilmiştir.(KK7)

2.2.1.2.2.Çocuğun Doğduğu Gün,Ay,Mevsimle İlgili Adlar

Cuma, Ramazan, Eylül, Bahar...

Ebe Kadir Gecesi doğan ikizlerden birine şenlikli ayda dünyaya geldi diye Şenay, öbürüne nurlu bir ay olduğu için Nuray ismini vermiştir.

Annesi kendisi gibi Kadir Gecesi doğan oğluna Kadir ismi vermiştir, kız evlat dünyaya getirirse Kadriye adını verecekti. (KK39)

2.2.1.2.3.Yatırlarla ve Ziyaretlerle İlgili Adlar

Çocuk sahibi olmak için Ali Baba Türbesi’ni ziyaret eden kadın doğan çocuklarından birine Ali, ötekine de isteği kabul olduğu için Murat ismini vermiştir.(KK10)

İbn-i Melek Türbesi’ni ziyaret eden kadın ise dünyaya getirdiği kız evladına Melek adını vermiştir.(KK10)

⁹⁷ Ömek, a.g.e. ,ss. 13

2.2.1.2.4.Tanrının Sıfatları ,Peygamberler ve Peygamber Yakınlarıyla İlgili Adlar

Mehmet, Muhammet, Ali, Hatice, Fatma, Baki...

2.2.1.2.5.Kahramanlar ve Şahsiyetlerle Kahramanlarla İlgili Adlar

Fatih, Murat, Atilla, İsmet,

Ebesi Atatürk'ün ismi diye çocuğun ailesinin verdiği Vedat isminin yanına Kemal adını da eklemiştir ve aile bu iki ismi de çocuğun kimliğine yazdırmıştır.(KK7)

2.2.1.2.6.Coğrafi Ögelerle İlgili Adlar

Deniz, Irmak, Nehir, Kaya...

Yöredeki Küçük Menderes nehrinin etkisiyle Menderes ismi alanlar vardır.(KK37)

2.2.1.2.7.Kozmik,Göksel ve Meteorolojik Olaylarla, Ögelerle İlgili Adlar

Aynur, Aysel, Göksel, Işık, Yağmur, Güneş

2.2.1.2.8.Manevî Uygulamalarla İlgili Adlar

Nur, Nursel, Nursen...

2.2.1.2.9.Uyumlu Adlar

Aralarında yaş farkı az olan çocuklara ve ikiz, üçüz... çocuklara böyle isimler daha çok verilir: Can – Nurcan, Ali – Veli, Ayten – Nurten, Burçin – Gülçin...

2.2.1.2.10.Yaşatıcı Güçle İlgili Adlar

Durdu, Dursun, Yaşar, Satı, Satılmış...

2.2.1.2.11.Moda ve Kültür Değişmeleriyle İlgili Adlar

Simge, Sude, Alara, Melih, Melisa, Batuhan...

2.2.1.3.Ad Koyma

Yörede çocuğun uzun süre adsız kalması hoş karşılanmaz ve çocuk doğduktan kısa bir zaman içinde adı seçilir. Ad koyma işlemi çoğunlukla dinsel niteliktedir ve küçük bir tören özelliği taşır.

Çocuk 3 gün göbek adı ile çağırılır sonra özellikle cumaya rastlayan bir gün bir aile büyüğü çocuğun sağ kulağına göbek adını sol kulağına yeni ismini 3 defa tekrarlayarak, dua okuyarak koyar.(KK13)

2.2.2.ÇOCUK GÖRME

Kadın doğum yaptıktan sonra akrabaları, komşuları ve yakınları tarafından hastanede ve evinde ziyaret edilir. Buna “loğusa ziyareti” “göz aydına gitmesi” “çocuk görmesi” “bebek görmesi” denilir.

Ziyarete gelenler bebeğe çeşitli hediyeler getirirler. Gelenler loğusa şerbeti, künharlı şerbet, lokum ikram edilir. Kimi zaman bebek nazara gelmesin diye bebeği ziyaretçilere göstermezler. Çocuk görmede bir takım kalıp sözlerle annenin doğumu kutlanır:

Güle güle büyütün.

Analı babalı büyüsün.

Uzun ömürlü olsun.

Allah damatlıklarını gösterson.

Allah kurtarmış.(KK10, KK18, KK21)

2.2.3.ÇOCUĞUN GELİŞİMİ

2.2.3.1.Çocuğun Doğumuyla İlgili Bazı İnançlar

Doğan çocuklardan bazıları doğdukları ilk andan itibaren uğurlu ve nasipli sayılır. Bunlardan sezeryanla doğan çocukların daha zeki olduklarına, zar içinde doğan çocukların ve saçlı doğan çocukların zengin olacağına inanılır. (KK2, KK11)

2.2.3.2.Çocuğun Bakım Âdetleriyle ve Gelişimiyle İlgili Uygulamalar

“Çocuğa ilk memeyi 24 saat sonra verirler. Çocuğu emzirmeden önce ağzını Kur'-an tozu ile silerler. Çocuk memeye sabırlı olsun diye boynuna sabır taşı asılır.”⁹⁸

⁹⁸ Gündüz Artan, “Tire’de Çocuklarla İlgili İnançlar”, TFA, c. 292, s. 11/1973,ss.9

“Çocuğun giydiği ilk gömlek kırmızıdır. Büyüdüğünde fazla elbise eskitmemesi için ilk elbiseleri eskilerden dikilir.”⁹⁹ Ayrıca her insanın bir yıldızı olduğuna ve yıldız kaydığında birinin vefat ettiğine inanıldığından kırkı çikana kadar bebeğin giysileri yıldızlara gösterilmez.

Bebeğin göbeği düşünce karaca ot sürülür. Düşen kısım 7 kat bezle sarılarak okusun diye camiye ve okul bahçesine gömülür. Bir anne doğan üç çocuğunun da göbeklerini saklamış ve üçüncü çocuğundan sonra hepsini bir keseye koyup “Evlatlarım hiç birbirlerinden ayrılmasınlar” diye dua edip kendi çeyiz sandığının da koymuş. Evlatları evlenmişler, torun sahipleri olmuşlar ve hep aynı yerde Tire’de kalmış, birbirleriyle görüşmüşler.(KK7)

“Çocuğun ilk tırnağı kesilmeden önce eli babasının kesesine sokulur, avuçladığı para çocuğun uğruna, şansına büyüyene kadar saklanır.”¹⁰⁰ Kimi zaman çocuk altı aylık oluncaya kadar tırnakları kesilmez, kesileceği vakit önce un avuçlatılır sonra eli babasının cebine sokulur, çıkardığı paralarla simit alınıp komşulara dağıtılır.(KK12, KK17)

Çocuğu” memeden keserken su dolu bir kabın içine yumurta konularak ”memeden nasibin kesildi başka yerden açık olsun” denilir.”¹⁰¹ “erkek çocuk 40 gün fazla süt emzirilir, sebebi büyüdüğü zaman askerlik gibi zorlu işlerde kuvvetli olmasını sağlamaktadır.”¹⁰²

Anneler ninnilerde “ninni ninni ninnaca yağlı yağlı puğaca, puğacanın içi yok, çocuğumun dişi yok”¹⁰³ diyerek çocuklarının bir an önce dişinin çıkmasını dilerler. “Çocuğun dişi çıktığında bunu ilk gören kimse çocuğa bir şey hediye eder. Çocuğun anası buğday kaynatarak, üzerine biraz tuz ekerek konu komşuya dağıtır; buna “tuzlama” denir. Tuzlamanın başka bir adı “diş babası”dır. “Bütün komşular toplanır. Bir siniye altın, bıçak, ayna, ekmek, makas, kitap, vs. konur; çocuk hangisini alırsa o mesleğin adamı olacaktır.”¹⁰⁴ Şimdilerde bu işleme “diş buğdayı” adı verilmektedir. Bebeğin dişinin çıktığını ilk gören kimse bebeğe hediye alır. Aile üyeleriyle toplanarak buğday, şeker ve kuru üzümü pişirirler ve bunu eve dağıtırlar. (KK14, KK37)

⁹⁹ Dülger, a.g.m. ,ss. 35

¹⁰⁰ Hadi Akyol, “Tire’de Doğum ve Sünnet Adetleri”, Fikirler Dergisi, s.232, İzmir 1942, ss. 37

¹⁰¹ Akyol, a.g.m. ,ss. 37

¹⁰² Dülger a.g.m., ss. 36

¹⁰³ A. Levent Ertekin, Tire’den Folklorik Esintiler, Tire 2003, ss. 13

¹⁰⁴ Dülger, a.g.m., ss. 36

Ve yine eskiden “çocuğun dişi taş gibi çıksın diye bebeğin başına kavrulmuş tavşan beyni koyarlarmış”¹⁰⁵

“Çocuk emeklemekten kurtulup ilk adımı atarken bir testi ağzına yumurta konulur ve çocuğa gösterilir. Çocuk bu yumurtayı alırken “memeden nasibin kesildi, yiyecekten açılısın” denir. Ve çocuk adımı atınca ayağı büyüklüğünde puğaca yapılarak fakirlere dağıtılır.”¹⁰⁶ Bu âdet hala devam etmektedir. (KK37)

2.2.3.3. Geleneksel Sağaltma Uygulamaları

Çocuğun gelişip, büyümesi için öncelikle yaşaması lazımdır.

“Ezan okunur duymadın mı

Gaflet uykusundan uyanmadın mı

Biricik yavrum ölüp gittin de

Kara yağmurlarla yağmadın mı”¹⁰⁷ diye ağıt yakarak, ağlayan “çocuğu yaşamayan kadınlar doğacak çocuklarının yaşaması için 9 Mehmet adlı evden birer parça kumaş toplayarak bundan gömlek dikerler. Yine ilk çocuğu ölmüş ve ikincisine yüklü kadınlar, 7 nişanlı kızın evlerinden getirdikleri birer parça bezle aynı kızlara gömlek hazırlatırlar. Başka bir uygulama da eğer loğusanın ilk çocuğu ölmüşse şimdiki, çocuğu çocukları sağlıklı bir kadının koynundan geçirilir. Böylece çocuk o kadına satılmış olur. (Böyle küçükken satılmış çocuklara Satı, Satılmış adı verilir.) 7 yaşına gelinceye kadar çocuğun bütün elbiselerini o kadın yapar, gene “süt anası“ denilen bu kadın her hafta çocuğa süt parası verir.”¹⁰⁸

Çocuğun hastalıklardan korunması ve yakalandığı hastalıklardan kurtulması için de bir çok pratik uygulanır:

Çok ağlayan çocuklar ziyarete tekkeye yatıra götürülür. Bu yatırlardan Buğday Dede’de “al senin çirkin çocuğunu ve bizim çocuğumuzu “ denirse çocuk iyileşir. “Çocuk kırkı geçinceye kadar ağlamaya devam ederse 7 evin kapısından koparılan kıymıklar tütsülenir. Ağlayan çocukların “başı yarılmıştır diye bal, tereyağı ve Hindistan cevizinden oluşan macunla başları sarılır. Ayrıca çocuğun ağzına babasının sol ayakkabısı ile vurulur.”¹⁰⁹ Bunun yanında annesi cuma ile sêla arasında anası çocuğun ağzına bir terlikle vurur.(KK15)

¹⁰⁵ Çakmaklı, a.g.ç., ss. 5

¹⁰⁶ Dülger, a.g.m., ss. 37

¹⁰⁷ Örnek, a.g.e., ss. 351

¹⁰⁸ Dülger, a.g.m., ss. 35

¹⁰⁹ Dülger, a.g.m., ss. 36

Hasta olmasın diye çocuğun çıkardığı çamaşırlar kapı eşiğine bırakılır, uzun ömürlü olsun diye çocuğun bedenine un sürülür.(KK19)

“Çiçek hastalığına tutulmasın diye çocuk altı aylık oluncaya kadar eline çiçek verilmez.”¹¹⁰

Sarılık olmasın diye bebeğe sarı giysiler giydirilir. Üstüne sarılı tülbent örtülür. Şekerli su içilir.(KK37)

Geri kalmış hasta çocuklar “ya ölsün ya onsun” diye mezara atılır. “Böylece mezara atılan çocuk orada hemen ağlarsa yaşayacak, ağlamazsa ölecek hükmüne varılır.”¹¹¹ Bu çocukların aydaş olduklarına inanılır. “Aydaşlık yalnız bırakılan çocuğun şeytanlar tarafından değiştirilmesidir. Şeytan asıl çocuğu alır yerine başka bir çocuk bırakır. Çocuğu aydaştan kurtarmak için; 3 yol ağzında ters kapatılmış bir saç ayağı üzerine kazan konularak çocuk içine oturtulur. Altına da hafif yanacak şekilde çalı çırpı konur. Çocuk kazanda yavaş yavaş çevrilir. Orada bulunanlar birbirlerine “ne pişiriyorsun” diye sorar. Bir kısmı “aydaş pişiriyorum” diye karşılık verir. Soru yanıt 3 kez tekrarlandıktan sonra, çocuk kazandan çıkarılarak annesine gönderilir. Hastalıkta geçmiş olur. Bu hastalığın diğer adı da “değiştirme”dir.¹¹²

“Boğmacalı çocuklar için 9 Mehmet adlı evden toplam 9 metelikten bir demircide sela vakti bir halka yaptırılarak çocuğun boynuna asılır.”¹¹³

Sıtmalı çocuklar için Buğday Dede’ye gidilir, bez bağlanır.(KK44)

Uyumayan ya da geç uyuyan çocuklar;

“Benim kızım uyumaz ninni

Hem de çok yaramaz ninni

Oyunsuz da hiç durmaz ninni

Uyu kızım uyu yavrum ninni”¹¹⁴ gibi ninnilerle uyutulmaya çalışılır, ancak yine uyumazsa hocaya götürülüp “uyku muskası” yazdırılır.

Konuşmayan çocuklara deve çanından, bülbül, kanarya kafeslerindeki su kaplarından su içirilir veya 7 kurban dilinden birer lokma pişirilir çocuğa akarsudan yedirilir. Ayrıca kaynayan tencerenin kapağında biriken buhar soğutularak çocuğa içirilir. (KK20, KK31)

¹¹⁰ Artan, a.g.m., ss.

¹¹¹ Dülger, a.g.m., ss. 36

¹¹² Armağan, a.g.m., ss, 108

¹¹³ Dülger, a.g.m. ,ss. 36

¹¹⁴ Dülger, a.g.m., ss.36

Yürümeyen çocuklar akadan sudan atlatılır. Çocuğun çabuk yürümesi için sela verilirken “saldım selaya, yalvardım Mevla’ya, yürüsün cumaya” denir veya çocuk yeni doğan aya karşı sallanır. Böyle geç yürüyen çocuklara “kuşaklı” denilir. Yukarıdaki işlem yapılırken kuşak bağlanır çözülür.(KK31)

Yaramaz çocuklar da kazana sokularak üstlerine darı serpilir. Bu darıları tavuk yerse çocuğun yaramazlığı geçer.”¹¹⁵

2.2.3.4.Çocuğu Nazardan Koruma Yolları

Yeni doğan bebeğin ilk çişli, kakalı bezi evinin giriş kapısındaki halı altına konur. Nazarı değen biri eve girse ve o beze basarsa bebek nazardan korunur. Bu arada çocuk nazar olmasın diye yüzü tuvalet çeşmesinde yıkanır.(KK8, KK17)

Çocuğu nazardan korumak için bunların dışında “üzerlik, karaca ot, susam, sarımsak kabuğu ve soğandan bir muska yapılır. Çocuğun anlına kara ve çivit sürülür. Gözlerine ekmek konur, sonra köpeğe atılır.”¹¹⁶

Nazar değdiğine kanaat getirilirse “çocuğun başına kurşun dökülür, tuz konulur, mavi bir kağıda 41 ad yazılır ve nazar gitsin istenir.(KK17)

2.2.3.5.Çocuğun Hareketleriyle İlgili Bazı İnançlar

Çocuk:

Uyurken çok gülerse meleklerle konuştuğuna, elini sürekli açık tutuyorsa zengin olacağına, yerde yatan çocuğun üstünden atlanırsa boyunun uzamayacağına inanılır.(KK21)

2.3.SÜNNET

Ülkemizde dinsel ve töresel işlemler içinde en yaygın olanlarından biri de sünnettir ve aileler bu geleneğin dışında kalmak istemez.

2.3.1.SÜNNET DÜĞÜNÜ ÖNCESİ

Yörede sünnet işlemi küçük bir düğün özelliğine sahiptir, “Sünnetimiz var,” “Sünnet törenimiz var,” demekten ziyade “Düğünümüz var,” denilmektedir. Sünnet düğününün tüm aşamaları, evlilik döneminde olduğu gibi titizlikle sürdürülür.

¹¹⁵ Artan, a.g.m.,

¹¹⁶ Artan, a.g.m.,

2.3.1.1.Sünnet Çocuğunun Yaşı ve Sünnet Zamanı

Tire’de çocuğun sünnet yaşının belirlenmesinde bir kural yoktur. Genel kanı 7 – 11 yaş arası çocuğun sünnet edilmesidir; ancak sünnet yapılacak yaşın tek olması uğurlu sayılır.(KK10)

Sünnet için daha çok ilkokul 4 – 5. sınıf vakti tercih edilmektedir. Çok çocuklu aileler bazen çocuklarını aynı anda sünnet ettirmekte, böyle durumlarda en küçük çocuğun yaşı pek önemsenmemektedir. Maddî durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarını durumu iyi olanlar, hayır kuruluşları yaptırabilmektedir. Bazı aileler de çocukları acı çekmesin korkmasın diye doğumdan bir - iki gün sonra hastanede çocuğu sünnet ettirirler, bu tür sünnetlere bebekte bir sağlık problemi olduğunda da başvurulur.

Sünnet zamanı olarak daha çok okulların kapanması ya da okullar açılmadan önceki vakit seçilir. Günümüzde çoğunlukla sünnetler cumartesi, pazar günleri yapılmaktadır. Eskidense çarşamba günü kına gecesi düzenlenir. Perşembe günü düğün tertiplenirdi.

2.3.1.2.Sünnet Düğününe Hazırlık

2.3.1.2.1.Ailenin Ev Dahilindeki Hazırlıkları

Çocuğun sünnet edileceği güne karar veren aile, bu günü yakınlarına bildirmeye başlar. Önceleri “okuyucu” çıkarılır, okuyucu kapı kapı gezer. Davetlilere şeker veya lokum verir, düğünün kime ait olduğunu, yerini, zamanını söyler; karşılığında para, hediye alırdı.

Bugünse davetiye dağıtılmaktadır.

Ailelerin çoğu eşyalarını yenilemek için sünnet törenini bekler. Sünnet sahipleri perdeden, halıya, mobilyaya yeni eşyalar alır, evlerini boyatırlar. Aile borçlansa da çevresindekiler ayıplamasın diye bu âdetlerin bir kısmı yerine getirilmeye çalışılır.

2.3.1.2.2.Sünnet Alışverişi

Alışverişte çocuğa sünnetlik alınır, isteğe göre kına gecesi entarisi, kınalı elini bağlamak için kına eldiveni veya mendili alınır. Ayrıca aile hem kına gecesi hem de düğün için kendilerine de kıyafetler alırlar.

2.3.1.2.3.Düğün Hazırlıkları

Öncelikle çocuğu sünnet edecek sünnetçi seçilir. Sünnet düğünün yapılacağı yere göre diğer hazırlıklara şekil verilir:

Kına gecesinin yapılacağı yerin belirlenmesi, gecenin hazırlıkları, düğün yerinin kararlaştırılması, düğün hazırlıkları, çocuğun gezdirileceği aracı temin edilmesi gibi...

2.3.1.2.4.Çocuğun Psikolojik Bakımdan Sünete Hazırlanması

Sünnet işleminden önce çocuk bu operasyondan korkmasın diye ailesi ve yakınları tarafından yatıştırılmaya çalışır. Çocuğa “artık erkek olacağı”, “sünnet olunca büyüyeceği” söylenir ki kısa boylu çocukların sünnetten sonra boylarının uzayacağına inanılır.(KK21)

2.3.2.KINA GECESİ

Kına gecesi eğlencesi düğün sahiplerinin bahçesinde, evinin taraçasında veya özel olarak kiralanmış bir mekanda yapılabilir.

Gecede ailenin kadın yakınları ve çocuğun arkadaşları bulunur. Eğlencenin bir vaktinde evlatlarının mürvetini görmüş, başı düzgün bir aile yakını çocuğa kına yakar, kına yakıldıktan sonra davetlilere çerez ve bu kına dağıtılır ve eğlence devam eder.

2.3.3.SÜNNET DÜĞÜNÜ

2.3.3.1.Sünnet Düğününün Yapılış Şekilleri

Tire’de sünnet düğününün yapılış şekilleri geçmişten günümüze kültürel değişim ve maddî olanaklar nedeniyle farklılaşmıştır. 1870’lerin Tire’sinde “Bir çocuk sünnet edilmek istediğinde mektebin Hoca Efendisine bildirilir. Sünnet günü, Hoca Efendi büyüklü küçüklü tüm öğrencileri toplar, sıraya dizer; naat, kaside ve amin çağırarak sünnet edilecek çocuğun evine gidilirdi. Yemekler yenildikten sonra, sünnetçi çocuğu sünnet ederken bahçede toplanmış öteki çocuklara bir torba dolusu ceviz atılır, bunlar “amin” diye bağrışarak cevizleri kapışırlar, bu arada çocuk sünnet edilmiş olurdu.”¹¹⁷ Daha sonraki yıllara sünnet düğünleri farklılaşmıştır. Birisi yemekli, öteki yemeksiz düğün. Bu düğünlerin yapılış şekillerini şöyle izah edebiliriz:

I: Düğün sahibinin evinin önünde sabah on ile öğlen iki arası yemek verilir, çocuk sünnet olurken mevlut okunur ardından eğlence tertip edilir. (en yaygın)

¹¹⁷ Ertur, a.g.m., ss. 8

II: Bir restoran tutulur, çocuk orada sünnet edilir, yemek verilir, eğlence olur. Bu çeşit sünnet düğünlerinde yemek yerine pasta ve içecek de ikram edilir.

III: Çocuk sünnet düğününden bir hafta on gün önce sünnet edilir, yemek veya eğlence I ya da II. numaradaki gibi düzenlenir.

IV: Çocuk hastanede sünnet edilir, evinde mevlut okutulur. Lokma, irmik helvası, lahmacun, ayran, tavuklu pilav şeklinde yemek verilir.

2.3.3.1.1.Düğün Sahibinin Evinin Bahçesinde Verdiği Yemek ve Düğün Eğlencesi

Düğün yemekleri kına gecesi vaktiyle hazırlanmaya başlar. El birliğiyle yapılan yemekler konu komşu ya da özel olarak tutulan ahçı tarafından pişirilir.

Sünnet düğününde evlilik töreninde olduğu gibi; çorba, etli nohut, pilav, keşkek, salata, irmik helvası, ekme, limon şerbeti, isteğe göre taze fasulye veya nohutlu pırasada ilave edilir. Kimi zaman da çorba, Tire köftesi, salata, pilav, helva verilir.

Düğün günü öncelikle çocuğun sünnet yatağı süslenir, düğün alanı hazırlanır. Misafirler gelmeye başlayınca kadınlara kadınlar, erkeklere erkekler hizmet ederek yemek verilir. Son zamanlarda kadın – erkek karışık yemek servisi de yapılmaktadır. Yemek esnasında sünnet konvoyu kurulur, çocuk cadde cadde gezdirilir. Sünnet alayı eve dönünce çocuk oynatılır, sonra evine gönderilir.

2.3.3.1.1.1.Sünnet İşlemi

Sünnet çocuğu eve varınca düğün eğlencesi durdurulur ve mevlut okutulur. Eve geldiğinde çocuğun sünnet elbisesi giydirilir. Yörede tek çocuk sünnet edilmez ailenin hali vakti yerinde ise fakir bir çocuğu oğlu ile sünnet ettirir, değilse horoz kestirir. Tek çocuğu sünnet ettirmek uğursuzluk sayılır.(KK3, KK24) “Böyle kan akıtılması itibariyle çocuk kara güçler nezlinde yalnız bırakılmamış olur”¹¹⁸

Tire’de kirvelik âdeti yoktur. Çocuğu herhangi bir erkek yakını tutar ve sakin olmasını sağlar. Sünnet zamanı anne evin başka bir yerinde oklavayı eline alarak ileri geri yuvarlar. Diğer bir yakın ise sepet içine ceviz, para ve şeker koyarak çalkalar, sepetteki ceviz çocukların üzerine serpilince çocuklar “amin” diye bağırır. Çocuklar “amin” derken anne oklavayı iki baş parmağı arasında arasın da oynatırken çocuk sünnet edilir. Sünnet esnasında odadakiler tekbir getirir. Çocuğun “sünnet oldu” haberi

¹¹⁸ Yaşar Kalafat, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Ankara 1996, ss. 12

gelince düğün eğlencesine devam edilir. Akşamüstüne doğru eğlence ve yemek sona erer.

2.3.3.1.2.Düğün Sahibinin Restoranda Yaptığı Yemek ve Düğün Eğlencesi

Sünnet düğünü bir restoranda yapılacaksa restoranın uygun bir yerine sünnet yatağı hazırlanır. Sünnet vaktinden önce konvoyla gezdirilir, sonra sünnetin yapılacağı mekana getirilir. Yemek vakti çocuk arkadaşlarıyla oynar, çocuğa özellikle harmandalı oynatılır, çocuk oynarken para saçılır.

Yemekten sonra çocuk sünnet edilir, eğlence yeniden başlar. Çocuk sünnet edildiğinde ağız tatlılığı için pasta kesilip şerbet ikram edilebilir.

2.3.4.SÜNNET SONRASI

Sünnetin ardından çocuk büyüdüğünde zengin olsun diye sünnet şapkası ters çevrilip, yatağın baş ucuna konur. Yakınları çocuğu mutlu edip acısını unutturmak için para atarlar, çocuğu nazardan korumak için de alına kara sürerler.(KK21, KK7)

Sünnetten sonra çocuğa:

“Geçmiş olsun.”

“Hayırlı olsun.”

“Artık erkek oldun.” gibi avutucu, Çilesine

“Allah askerliklerini göstereyin.”

“Allah damatlıklarını göstereyin.”

“Allah kurtardı, darası bizim çocukların başına” şeklinde tebrik edici sözler söylenir.(KK9, KK26)

Sünnete gelen davetliler sünnetten sonra çocuğu ve ailesini kutlar, hediyelerini verirler.

2.4.ASKERE UĞURLAMA

Yörede bir gencin askerliğini yapması önemlidir. Askere gidenlerin hayat karşısındaki bir engeli daha aşıldığı düşünülür Özellikle evlilik çağındaki delikanlılarda askere gitmişlik aranır. Askere giden erkeğin olgunlaşacağına sorumluluk sahibi olacağına inanılır. (KK2, KK17)

Askere giden delikanlıları yakınları asker yemeğine alır. Ayrıca onlara asker eğlencesi yapılarak, ufak hediyeler verilir, askerler bu şekilde uğurlanır.

Evladı askere giden aile “kapı açar” ve “Allah kavuştursun” a gelenleri kabul eder, askerliği tamamlanan delikanlı eve dönünce de aile “göz aydına” gelenleri ağırlar.

2.5.EVLİLİK

2.5.1.EVLİLİK ŞEKİLLERİ

Tire’deki en yaygın evlenme şekilleri “görücü usulü” ve “anlaşarak evlenme” dir. Eskiden beri geçerliliğini koruyan görücü usulünde erkek, evleneceği birini belirlemede ailesi ona, kendi ailevî yapısında ve ekonomik düzeyine uygun bir kız arar. Kültürel değişmeler sonrasında anlaşarak evlenmeler yaygınlaşmıştır. Özellikle son yıllarda üniversiteye giden ve buldukları şehirden eş beğenen gençlerin sayısı artmıştır. Önceleri böyle birilerini sevip, anlaşmak ayıp sayılırdı ve “flört etmek” ya da “çıkılmak” yoktu;ancak şartlar elverirse gençler gizlice mektuplaşırdı. Bırakın flört etmeyi bekâr kızlarla bekâr erkeklerin pek bir arada bulunmaları bile hoş karşılanmazdı. Yargıç Hüseyin Ertur anılarında şöyle demektedir ve çocukluğundaki bir olayı nakletmektedir: “Evimizin bahçesinde kız ve erkek çocuklarla oynardık. Hiç unutmam; bir gün bahçede çalılar ve ağaç dallarıyla bir ev yapmıştık. Benden biraz büyücek bir kız gelin bende güvey olduk. Annem görmüş, bizi azarlamış bu arada beni de dövmüştü.”¹¹⁹

“Kız kaçırma” ya ise çoğunlukla köylerde rastlanmaktadır. Tire’deki kız kaçırma vak’alarında kızın isteği olmadan zorla kaçırma pek görülmemektedir. Genellikle kız istemediği birine verilecekse sevdiği ile kaçır ya da kızla erkek anlaştıysa, aileler bunu onaylamıyorsa kızla erkek kaçır. (KK11, KK38)

“Başlık parası” Tire’de çok eskiden görülmekteyken bir fermanla kaldırılmıştır. “Sultan Abdülmecit Dönemi’nde Aydın Sancağı’na oradan da sancak kazlarından Tire, Ödemiş, Birgi, Keles, Bayındır, Ayasuluğ, Canlı, Karapınar, Balyambolu, Alaşehir ve İnegöl naiplerine gönderilen emirde “başlık parası”nın kızlara bir yarar sağlamadığı ileri sürülerek uygulamadan vazgeçilmesi istenmiştir. Babalarının bu tutumları nedeniyle kızların evlenemedikleri ve kaçırıldıkları söylenmiştir.”¹²⁰ Günümüzde başlık parası geleneği olmadığından bu nedenle de kaçırma yoktur; ancak yörede Yahudi aileler yoğunlukta “drahomo”¹²¹ nedeniyle kaçırma görülmekteydi. Genelde maddî durumu

¹¹⁹ Ertur, a.g.e. , ss. 6

¹²⁰ A. Munis Armağan , Batı Anadolu Tarihinde İlginç Olaylar, İzmir 1984, ss. 30

¹²¹ Drahomu; Hristiyan ve Musevilerde gelinin güveye verdiği para veya maldır.

iyi olmayan Yahudi kızları terzilik yapıp, badanaya gidip, drahomu biriktirmeye çalışırlardı başaramazlarsa sevdiklerine kaçarlardı.

“Akraba evliliği” ise yaygın değildir. Hala, dayı, teyze çocukları evlenebilir; ama amca çocuklarına “nikâh düşmez” denir; ayrıca aynı evden iki kız alınmaz inancı hakimdir. (KK6, KK21)

“İç güveyi” ne de az rastlanır ve iç güveyi makbul sayılmaz, ayıplanır. Tire’de iç güveyliğindeki gibi erkeğin mekan değiştirmesini sağlayan ama yapı olarak iç güveyliğinden çok farklı bir durum vardır: Buna “Hanım köylü olmak” denir. Bu şekilde, damat, iç güveyindeki gibi eşinin ailesinin yanına yerleşmez: sadece ailesinin bulunduğu şehirden eşinin memleketine taşınır ve orada ikâmet eder.

“Dul” kadın ve erkekler evlenebilmektedir. Dul kadınların evlenme oranı erkeklere oranla düşüktür. Erkeklerin bakıma muhtaç oldukları (ev işleri açısından) düşünülerek kısa zaman da evlenmeleri sağlanır.

2.5.2.EVLİLİK ÇAĞI – YAŞI

Kızın ve erkeğin evlenme çağına geldikleri en önemli ölçütü ergenlik döneminde olmalarıdır. Ergenlik çağındaki biri kendi rızasıyla veya ailesinin isteğiyle evlenebilir.

Evlenme çağına gelenler evlenme isteklerini ailelerine söyleyemezlerdi, isteklerini çeşitli şekillerde ifade ederlerdi. Örneğin pilav tabağına kaşık diken erkeğin evlenmek istediğine hükmedilirdi; ancak günümüzde gençler isteklerini rahatlıkla dile getirmektedirler.

Eskiden evlenme yaşı on üç , on sekiz arasındaydı. On sekiz’den sonra evlenmemiş olanlara “evde kalmış” , “yaşı geçmiş” denmekteydi. Şimdiyse evlenme yaşı on sekiz, yirmi beş arasındadır. Evliliklerde okul durumu (lise, üniversite), askerlik, iş kurma – bulma gibi meseleler göz önünde tutulmaktadır.

“Sıra gütme” durumu eskiye göre geçerliliği yitirmiştir, önceleri küçük kardeş evlenmek istediğinde büyük kardeşinden izin istenirdi.

Evlenme yaşı ile ilgili eskiden Tire evlerinin kapılarındaki el şeklindeki tokmakların bir işaret olduğu söyleniyor. Eğer el şeklindeki tokmağın yüzük parmağında yüzük varsa, bu evde bekâr kız yok; parmak yüzüksüz ise evde bekâr kız var anlamına geliyordu. (KK26)

2.5.3.KISMET AÇMA

2.5.3.1.Kismetin Kapanmasını Önlemek İçin Uygulananlar

Kızın evde kalmaması, bahtının açık olması için çocukluğundan, genç kızlığına kadar alınan bazı önlemler vardır:

- Her türlü uğursuzluğa işaret sayıldığından kapı eşiğine oturmazlar.(KK7)
- Yemek artığı ya da tencere kapağında bir şey yedirilmez.(KK12)
- Eşi ölmüş ya da eşinden ayrılmış ikinci evliliğini yapan kadınların düğünlerine bahtları onlara benzemesin diye götürmezler.(KK31)
- Çeyizleri hazırlanırken kismetleri kapanmasın diye bohçaları bağlanmaz, çarşafı kismetleri yolunda gitsin diye ters katlanmaz.(KK9)
- Cuma günü yama dikenlerin kismetleri dikilir,¹²² denilir.

2.5.3.2.Kapalı Kismetin Açılmasını Sağlamak İçin Uygulamalar

Kızın süre evlenmemesi onun henüz kismetinin açılmamasına bağlanır ve kismetin açılmasını sağlayıcı işlemlere başvurulur:

- Türbe ve yatırlara gidip evde kalmış kızın bahtının açılması için dua edip, çeşitli uygulamalarda bulunmak¹²³
- Sultan Nevruz Günü ve Hıdrellez'de uygulananlar¹²⁴
- Kilit açmak:Evde kalan kız için çarşıdan yeni bir kilit alınarak Cuma namazından çıkan 3 kişiye 3 hafta açtırılır, böylece kismetinin açılacağına inanılır.Ayrıca Molla Çelebi Cami'nin şifreli kapı kilidi sela ve ezan vakti açılırsa kismetinin açılacağına hükmedilir.(KK37)
- Mendil, bez uçurma: Cuma selasında 40 parça bez birleştirilerek dikilen kumaş bir caminin minaresinden aşağıya atılır, atılan kumaş açılarak yere düşerse kızın nasibi açılacak, açılmadan toplu şekilde düşerse, kız bir süre daha evlenmeyecek denir.(KK12) Yine “Molla Çelebi Cami minaresinden uçurulan mendillerin nasip açtığına açtığına”¹²⁵ inanılır.

¹²² İmzasız, “Tire'de Manevî İnanışlar”, Küçükmenderes, s.3, yıl, 1940 ss. 10

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. tezin ilgili bölümü ,ss

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. tezin ilgili bölümü ,ss

¹²⁵ A. Munis Armağan, Tüm Yönleriyle Tire II., İzmir 1989, ss. 64

- Gelin aldıktan sonra gelinin ayakkabısının altına bekâr kızların adı yazılır. Hangisinin ismi önce silinirse ilk onun kısmeti açılacak ve ilk o evlenecektir. (KK2, KK44)

2.5.4.EVLENME AŞAMALRI

2.5.4.1.Görücülük/ Dünürçülük/ Kız Bakma

Evlenecek delikanlının önceden beğenip anlaştığı biri yoksa aileler evlatlarını evlendirmek için kız aramaya başlarlar. Akrabalarına, komşularına, yakın çevrelerine sorarlar, kendi ailelerine uygun birilerini bulmaya çalışırlar.

Eskiden özellikle hamamda kız bakardı. Şimdi gelin hamamları ve hamama gitme âdeti kalktığından bu arayış geçerliliğini yitirmiştir. Tire’de Sultan Nevruz’un Taştepe mevkiinde yapılmasında bu kız bakma adetinin etkili olduğu belirtilir. Tamamen ağaçsız olan bu yer uçurtma uçurmaya elverişli olması, yangın ihtimalinin olmaması dışında kızlarla erkeklerin birbirlerini görüp beğenebileceği geniş bir alan olarak kabul edilmektedir. (KK18, KK25) Düğünlerde de kız arama oldukça yaygındır. Özellikle eskiden düğünlerde bekâr kızları ayırt etmek kolaydı; çünkü nişanlı kızlar ya da evli olmayanlar makyaj yapmaz kaşlarını almazlardı, böylece hangi kızın bekâr olduğu bilinirdi. (KK14, KK32)

Kız bakmaya haberli habersiz pazartesi, perşembe günleri gidilir. Kız bakmada dünürçü, kayınvalide, erkek tarafından birkaç kişi bulunur. Kızın kahve ikram etmesi kızla konuşma, kızın hal ve davranışlarını görme vesilesidir. Görücüler isteklerini belirtirler ve kız annesi onlara daha sonra haber vereceğini söyler. Kızı isteyen aile hakkında araştırma yapıldıktan sonra, evlilik isteği kabul edilecekse dünürlere haber verilir ve kızın isteneceği güne kararlaştırılır.

Eskiden kız bakıldıktan sonra oğlan tarafının erkekleri kızını istemeğe giderdi. “Eğer bunlara varır varmaz sade kahve ikram edilirse kız istemedenden geri dönülür. Sade kahve ret cevabıdır. Şekerli kahve verilirse yine zâhiren ret cevabı verilir; fakat kız evi naz evi derler. Birkaç gidip gelmeden sonra söz kesilir.”¹²⁶

¹²⁶ Hamit Zübeyr Koşay, Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme, Ankara 1944 ,ss.4

2.5.4.2.Kız İsteme

Kız tarafından olumlu yanıt gelmesi halinde uğurlu, hayırlı sayılan pazartesi veya perşembe gecesi aile büyükleri kız evine giderler. Giderken çiçek, çikolata, tatlı gibi hediyeler götürürler.

Gelinlik kız kahveleri ikram ettikten sonra çoğunlukla dinî bilgileri kuvvetli bir aile büyüğü “Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle kızınızı oğlumıza istiyoruz” derler. Kızın istendiği gece söz ve nişan tarihleri dışında çeyiz paylaşımı, damadın iş durumu, askere gidip gelmişliği gibi konular konuşulur.

Kız istemede bir âdet şöyledir: Eğer daha önce bir dünürücü gönderilmemiş ya da kız bakmaya gidilmemişse hediye olarak getirilen tatlı paketi açılmaz ve ret cevabı verilecekse “Hayır” demek yerine hediye iade edilir.(KK11, KK34)

2.5.4.3.Söz Kesme

Söz kesme aşaması kimi zaman kızın istendiği gece olur. Erkek tarafı gelirken söz yüzüğü getirir, o gece gençler sözlenir.

Söz kesmesi için bir başka gün seçilecekse önce alışverişe çıkılır, damada ve geline söz kıyafetleri ve yüzüğü alınır. Söz gecesi bir aile büyüğü gençlerin yüzüklerini takar ve ardından ağız tatlığı olsun, her şey tatlılıkla sürsün diye söz şerbeti içilir veya lokum yenir. (KK6, KK31)

2.5.4.4.Nişan

Söz kesiminden sonra ailelerin arzusuna göre nişan kız evinde ya da özel bir mekanda yapılır.

Eskiden evde yapılan nişanlarda oğlan evi geldikten sonra kızın yüzü örtülür ve kız ortaya oturtulur. Bu sırada başı düzgün, evliliği yolunda giden aileden bir kadın akraba kızın beline kırmızı bir kurdelayı 3 kere dolar ve bırakır sonra evliliği ferahlık içinde geçsin, yolu aydın olsun iye kızın yüzünü açar ve aynaya baktırır, sonra kızın yüzüğü takılır, erkeğin yüzüğünü de dışarıda erkekler takar.(KK9, KK20)

Günümüzdeki nişanlılardaysa önce uğurlu sayılan perşembe günü alışverişe çıkılır. Buna “yandaşı kesmesi” adı verilir. Alışverişte alınanlar tepsilere yerleştirilerek tatlı, çeyiz ve meyvelerle birlikte kız ve erkek tarafına gönderilir. Önce erkek tarafı kız tepsisini gönderir. Tepsilerin yanında aile yakınlarına göndermek için sandık dolusu

baklava da gönderilir. Eskiden tüylü develerle taşınan çeyizler ve yandaşı tepsileri şimdi arabalarla götürülmektedir.

Yandaşı götürmede evden önce ağız tatlılığı için tatlı tepsisi çıkarılır ve evine de önce tatlı tepsisi ile gidilir. Yandaşı taşıyanlara hediyeler verilir ve kız evindeki tepsilere konu komşu gelip bakar.

Bir hafta sonra erkek tepsisi gönderilir.Nişan alışverişinde alınanların yanına tavuk veya kuzu pişirilir, pilav, çorba, salata, helva da gönderilir. Ayrıca taze çiçekler konulur; ancak uğursuzluk olmasın diye ayrılık belirtisi olan sarı papatya konmaz. Bu çiçekler ve yemek ile erkek tarafında “Çiçek Düğünü” yapılır. Çiçek düğününde damat ve arkadaşları yemek yerler, eğlenirler ve erkek nişanlı olduğunu belirtmek için gelen çiçekleri belindeki kuşağa takar. Günümüzde çiçek düğününe “Bekâr Gecesi” denilmektedir.

Özel mekanlarda yapılan nişan törenleri düğünün provası niteliğindedir. Nişan hazırlıklarından sonra tutulan mekanda eğlence yapılır. Nişan düğün arası zaman nişanlıların okul, iş, askerlik durumlarına ve ailelerin maddi olanaklarına bağlıdır. Ülkemizin pek çok yerindeki dibi “İki bayram arası düğün yapılmaz” denilir ve uğursuz sayılır.eskiden düğün tarihleri belirlenirken hayırlı sayıldığı için perşembe günleri seçilirdi; hafta sonları yapılan düğünler uğursuz sayılır “ters düğün” diye adlandırılırdı ve hafta sonu sadece dullar evlenirdi. Şimdi ise bu inanç ortadan kalkmıştır. Hafta sonunun resmi tatil sayılması ve bir çok kişinin bu günlerde çalışmaması düğünlerin hafta sonun da yapılmasında etkilidir.

Nişanlılık dönemimde bayram ziyareti önemlidir. Erkek tarafı kız evine “telli kurban” gönderilir. Kandillerde de kıza içinde çeşitli kıyafetler bulunan “namazlık” , bir sini baklava ve pilav, tavukla pişen “namaz aşısı” gönderilir. Bu vakitler de kızın ve erkeğin çeyizleri hazır hale getirilir.

2.5.4.5.Çeyiz

“Bebek beşikte çeyiz sandıkta” denilerek kızın çeyizi daha küçükken hazırlanmaya başlanır. Çeyizde danteller, iğne oyaları, havlu gibi eşyalar bulunur.

Kızın eşyaları düğünden bir süre önce gelinin evine taşımak için sandığa yerleştirilir. Başı bütün, evliliği yolunda giden bir aile yakını sandık basılırken nazara karşı çörek otu serper. Gittiği evin ocağını devam ettirsin diye kibrit koyar. Evi bereketli

olsun diye buğday, pirinç, bozuk para atar, karı kocanın arası şeker gibi olsun diye yorganların arasına şeker serpilir. Eşyalar bohçalanırken uğursuzluk sayıldığından ve kızın kısmeti bağlanmasın diye bohçalar bağlanmaz ve iğne kullanılmaz lazım olursa erkek tarafından istenir. Tüm bu büyüsel işlemler ailelerin inançlarına göre değişiklik göstermektedir. (KK2, KK14, KK16)

Mobilya çeyizleri satın alınırken de dükkân sahipleri düğüncülere önce mutlu bir beraberlikleri olsun diye yatak odası satarlar. Sonra evleri muhabbetle hoş sohbetle dolsun diye misafir odası takımı, oturma odası takımı sonra diğer eşyalar satılır.

Çeyizler düğünden önce gelinle damadın evine taşınır, çeyiz evden çıkmadan “bu sandık kalkmaz” denilir ve damattan bahşiş istenir. Eve önce uğur, bereket getirsin diye Kur’an-ı Kerim, ekmek şeker ya da tuz, aydınlık ferah olsun diye ayna ile girilir; ancak kızın nasibi süpürülür diye süpürge götürülmez. Sonra diğer eşyalar önceden temizlenen eve oda oda yerleştirilir. Eskisi gibi aydınlığın sıcaklığın sembolü olan güneş şekli verilerek duvarlara, kapılara “çeyiz asmak” adeti ortadan kalkmıştır. (KK6, KK20)

2.5.4.6.Düğün

2.5.4.6.1.Kına Gecesi

Eskiden düğünlerin ilk basamağı çarşamba günleri yapılan “gelin hamamları” idi; ancak günümüzde düğünlerin ilk aşaması “kına gecesi”dir.

“Kına kız evindedir” denilerek kına gecesi kız evinde ya da uygun görülen bir mekanda yapılır. Kadınların katıldığı kına gecesine eğlencenin bir bölümünde kız bir sandalyeye oturtulur ve başına uğur getirsin diye kırmızı bir örtü örtülür. Sonra genç, kızlar mumlarla süslü kına tepsisini kızın etrafında oynayarak dolaştırır. Gözyaşının ferahlık getirdiğine inanarak kızı ağlatmaya çalışırlar. Kınayı evliliği yolunda giden bir hanım yakar; ancak kınadan önce kız elini kayınvalidesinden altın gibi bir hediye almadan açmaz. Kına yakıldıktan sonra damat da geceye katıldıysa damadın da gelinin de ayakları yuvalarına bağlı olsunlar diye bağlanır ve bahşiş almadan bu bağlar çözülmez. Ardından eğlence devam eder, davetlilere kına ve çerez dağıtılır. Özellikle eskiden eğlence geç saatlere kadar sürerdi ve eğlenceden sonra gençler sokak sokak dolaşır, evlerden hediye toplar “heyemol” denen başka eğlenceye dönerlerdi.

2.5.7.Düğün Töreni

Tire’de düğünler ailelerin geleneklerine, maddî olanaklarına göre birkaç şekilde yapılmaktadır:

I.:Bir salon tutulur, orkestra eşliğinde eğlenilir, eğlencenin bir bölümünde nikâh kıyılır, davetlilere pasta ikram edilir. (en yaygın)

II.:Erkek tarafı evinin önünde sabah saat on ile öğlen bir arası kendi tanıdıklarına yemek verir, yemekten sonra nikâh kıyılır.

III.:Bir restoran tutulur hem yemek verilir hem eğlence yapılır. Nikâh çoğu zaman eğlenceden önce gündüz kıyılır, kimi zaman da düğünün olduğu mekanda eğlenceden hemen öncedir.

IV.:II. Numaralı işlere ek olarak iki ailenin akrabaları ve çok yakınları akşam restoranda kendi aralarında eğlenirler.

2.5.7.1.Kız Alma

Kız almanın zamanı düğünün nasıl yapıldığına bağlıdır. I. ve III. numaralı maddede anlatıldığı gibiyse düğün salonuna gelmeden önce;II. ve IV. numaralı maddelerdeki gibiyse düğün yemeğinden sonradır.

Kız evden damattan bahşiş almadan çıkartılmaz. Bu sırada kızın babası yoksa bir yakını kızın beline “bekaret kuşağı” denilen kırmızı kuşağı 3 kez çözerek bağlar. Buna “kuşatma” denilir ve “gayret kuşağını kuşadın mı?” diye sorulur. Gelin ailesiyle vedalaşır, arkasından yolu açık olsun diye, işleri akkın gitsin diye yağ ve su dökülür. Eskiden kızın başı üstüne evden çıkarken evliliği tatlı olsun diye bal tenekesi konulmuş. Kavgacı gelince bu nedenle “Başında sirke tenekesi mi getirdin?” denir.(KK10, KK34)

Önceleri gelin at sırtından alınırdı, günümüzde “atlı göçürme” yoktur, gelin arabalarla alınmaktadır. “Gelin inmeden önce arkadaşları damada evlerinin kapısında toprak kazınır, çalı çırpı yaktırılıp yumurta pişirilir, bunlar birlikte yenir. Bu en zor koşullarda bile damadın evine aş götürebilmesi içindir”¹²⁷

Kız arabadan inerken başından bereket bolluk getirsin diye darı, pirinç, buğday, şeker serpilir. Bekar kızlar ve erkekler için kullanılan “Darısı başına” değimi buradan gelmektedir.

¹²⁷ Emine Hacinebioğlu, “Geleneklerimiz ve Tire”, Tire Şaik Bülteni, s.1, Tire Mayıs 2004, ss. 36

Gelin inince oruçlu değilse (düğün günü oruç tutması sevap sayılır) önce ağzı tatlı olsun diye şerbet içilir sonra erkek tarafının akrabalarıyla iyi geçinsin diye evin kapısına bal ve yağ sürülür, kimi zaman da iyi huylu olsun diye kapıya koyun postu serilir ve onun üzerine oturtulur. Gelin damadın evine girince bekâr kızlar gelinin ayakkabısının altına yazarlar ve gelinin kucağına hemen çocuğu olsun diye çocuk verilir.

2.5.7.2. Düğün Eğlencesi ve Düğün Yemeği

Gelin damat evinden çıktıktan sonra düğün eğlencesinin yapılacağı yere götürülür. Eğlencenin bir bölümünde önceden almadıysa nikâh kıyılır, pasta merasimi ve takı töreni yapılır, eğlence son bulur.

Düğün sahibinin evinin önünde yaptığı yemekteyse önceden hazırlıklar yapılır, misafirlere “düğün keşkeksiz olmaz” denilerek çoğunlukla keşkek, çorba, etli nohut, pilav, salata, irmik helvası ikram edilir. Bu yemekte düğün sahiplerine konu komşu yardımcı olurlar, bu dayanışma “harman yellen düğün ellen” sözünü doğrular niteliktedir.

2.8. Nikâh

Nikâhın kıyılışı düğünün zamanına, yerine bağlıdır. Nikâh şahitler eşliğinde kıyılır, sonra gelin ve damat tebrik edilir.

Halk inançlarıyla ilgili imam nikahı önemlidir. Hoca nikahı kıyarken damadın ve gelinin yakınları damat bağlanmasın diye ellerini, kollarını bağlamazlar; düğümleri ve kilitli yerleri açarlar. (KK3, KK10)

2.9. Gerdek

Gelinle damat gerdek gecesini kendi evlerinde geçirebilecekleri gibi balayına da çıkabilmektedirler.

Gelin evine girerken hamarat olsun diye yağ içirilir, sözü sohbeti güzel olsun diye bal yedirilir ve hemen çocuğu olsun diye yatağına çocuk yuvarlanır. Damada ise arkadaşları eziyet ederler ve onu hemen bırakmazlar, onu kapının önünde makarna, yumurta pişirttirerek, davul zurnayla oynatırlar, tavuk bile yoldura bilirler.

Gerdekte önce gelin ve damat “gerdek namazı” kılar ve bir dilekte bulunurlar. Gerdek sabahı damat kayınbabasının evine el öpmeye gider ve kızının temiz olduğunu belirtmek için börek ve katmer götürür.

Eskiden düğünler perşembe günü yapıldığından ertesi gün kadınlar arasında kızın gelinliğini giyip katıldığı “cumalık” ya da “gelin cuması” denilen eğlence düzenlerlerdi.

Bir hafta kadar sonra “oğlanardı” ve “kızardı” yapılır. Gelinin ailesi damadın ailesi sırayla yeni evlileri yemeğe alır, bu yemekte damadın ve gelinin elleri birbirine bağlı olsunlar diye bağlanır ve bir hediye almadan ellerini açmazlar.

Düğünden sonra tebrikler kabul edilir. “Kapı açma”da gelin çoğunlukla düğüne katılmayanlar için gelinliğini giyer ve misafirlerini öyle kabul eder. Gelin tebriğine gelirse evi bereketli olsun diye süt getirirler ve şöyle derler:

“Sana süt getirdim.

İçin imanla dolsun

Dizi dizi çocukların olsun,

Biri oğlan biri kız olsun.” (KK13)

Gelin ziyaretinden sonra isteğe göre gelin mevlidi de yapılır.

2.6.ÖLÜM

2.6.1.ÖLÜM ÖNCESİ ÖLÜMÜ DÜŞÜNDÜREN ÖNBELİRTİLER

“Gelin görmedik ev olur, ölüm görmedik ev olmaz”, “Ecele çare bulunmaz” denilerek ölümden kaçılmayacağı; “Temiz tut evini misafir gelir, temiz tut kendini ölüm gelir.”, “ölümün vakti saati olmaz”, “ölüm geliyorum demez” sözleriyle de ölümün insanları ne zaman nerede yakalayacağını belli olmadığı ifade edilmiştir.(KK37)

Hayatın sonu sayılan ölüm insanlarda korku, endişe yaratmıştır. Bu ölüm korkusuyla insanlar bazı olayları, meteorolojik durumları, araç gereçleri, eşyaları, rüyaları, hayvan davranışlarını ölüm işareti saymışlardır. Tire’de konuyla ilgili şu inançları verebiliriz:

- Baykuş öttüğü vakit uğursuzluk sayılır ve civardan ölü çıkacağına kanaat getirilir. Bunu engellemek için “acımı al götür” denilerek soğan atılır.(KK36)

- Son zamanlarda ülkemizde yaşanan deprem felaketlerinde köpeklerin havlayarak bu felaketi haber verdikleri söylenmiştir. Buna bağlı olarak köpeklerin kötü haber verdikleri inancı artmıştır. Uzun uzun, acı acı uluyan köpek kavulur ve “Başını ye” denir. (KK21)
- Vakitsiz öten horozunda kötü habere ya da ölüm haberine işaret olduğuna inanılır. (KK16)
- Eşyaların gece geç saatlerde kırılması kötü havadis veya ölüm haberidir.(KK14)
- Gece aniden kapı çalındığında, telefon çaldığında acı haber alınacağı düşünülür, “Hayır ola” denir. (KK12),
- Geceleyin evden kara renkli bir şey çıkması ya da eve alınması kara haberdir.(KK44)
- Ters dönen ayakkabılar ve terlikler ölüm taşlılar diye iyi sayılmaz, hemen düzeltilir.(KK34)
- Yıldız kaydığında her insanın bir yıldızı olduğu inancına bağlı, o yıldızın sahibinin öldüğü düşünülür. (KK2)
- Hayattayken “öldü” dedikodusu çıkan kişinin kendi kefenini diktiğine inanılır.¹²⁸ Başka bir inanca göreyse; yaşayan birinden o an ölmüş gibi bahsedilirse, kişinin ömrü uzadı denir. (KK1)
- Rüyada çığ et yemek kan çıkacak diye yorumlanır. (KK14)
- Rüyada ölmüş biri görüldüğünde “ölü diri getirilir, diri ölü getirir” denilir. (KK5)
- Rüyada dizlerinin çekildiği, döküldüğünü görenin kısa zamanda öleceği söylenir. (KK24)
- Rüyada ayakkabılarını kaybedenin öleceğine yorumlanır. (KK19)
- Rüyada kadın cinsel organı görüldüğü vakit erkek, erkek cinsel organı görüldüğü vakit kadın ölüm haberi alınacak denilir. (KK45)
- Hastanın etrafında kara sinek dolaşıyorsa, hastanın öleceğine inanılır. (KK17)

¹²⁸ Tokluoğlu, a.g.ç., s.12

2.6.2.ÖLÜM SIRASI

“Çıkmadık candan ümit kesilmez” denilse de öleceğine kanaat getirildiği ve ölümün ardından olacaklar için gerekli hazırlıklara girişildiği durumlar şöyledir:

- Birden iyileşmesi, ayağa kalkması, yürümek, gezmek istemesi ki buna “ölüm iyiliği” denilir. (KK47)

- Günlerdir bir şey yememesine karşın birden iştahı açılıp yemek yemek istemesi, içinin yandığını söyleyerek çok çok su içmesi. Bu sırada şeytanla anlaşma yaptığı söylenir. Şeytanın hastaya “sana su veririm ama sen de canını verirsin” dediği, hastanın suyu içtikten kısa süre sonra vefat ettiği ifade edilir. (KK30)

- Çok kızgın olduğu kimseleri affederse (KK1)

- Vasiyette bulunursa

- Evinden, memleketinden uzaktaysa, oralara gitmek isterse ki buna “toprağı çekti” denilir. (KK16)

- Bedeni sararıp, morarıp soğumaya başlarsa (KK12)

- Hareketleri yavaşlar, konuşmaları anlaşılmazsa “zekerata girdi” denilir.

(KK6)

- Güçlkle nefes alırsa. Bedeni şişerse, ağzından kan gelirse (KK10)

- Çırpınırsa (KK13)

“Gidici olduğuna”, “vaktinin dolduğuna”, “ecelinin geldiğine”, “ölümün yakasına yapıştığına”, “Azrail’in pençesine düştüğüne”, “ruhunu teslim edeceğine” inanılan hastaya, yaşamdan umudunu kesmesin diye sevdiklerini son bir kez gösterilmeye çalışılır. O an gelmesi mümkün olmayan bir yakını görmek isterse, karnının üstüne görmek istediği kişinin resmi ya da bir eşyası konur ki o kimseye hasret gitmesin. (KK14) Cennete gitsin diye üstüne yeşil yaprak konulur. Aydınlık içinde ölmesi için başının üstüne ayna konur. Öleceğine iyice inanılırsa yakınlarıyla helalleştirilir, Kelime-i Şahadet getirtilir böyle “üç gün yatak dördüncü gün toprak”, “Allah acılarını hafifletsin” denilen hastaların ızdıraplarının azalması için başında Kur-an okunmaya başlanır, zezem içirilir ve ağzına pamukla su damlatılır. (KK31)

2.6.3.ÖLÜM SONRASI

2.6.3.1.Ölümden Hemen Sonra Uygulananlar

Hasta vefat ettiğinde öncelikle bu dünya da aklı kalmasın, gözleri açık gitmesin diye gözleri kapatılır. Yıkanırken içine su, gömülürken toprak kaçmasın, içine şeytan girmesin diye çenesi tülbentle çekilir. Baş kibleye doğru çevrilir, ayak baş parmakları bağlanır, ardından ayakları yan yana getirilir ve elleri göbeği üstünde tutulur. Vücudu katılaştığından üstündekiler yırtılarak ya da kesilerek çıkarılır. Soyulan ölünün göbeğine şişmesin diye bıçak konulur, yeri yatağı değiştirildiyse kaldırıldığı yere de ağırlık olsun diye bıçak konulur. İnce bir bezle üstü örtülür. (KK44)

Ölüm vaktine ve gömüleceği zamana göre de uygulananlar vardır: Örneğin; gece öldüyse sabah gömülecekse kokmasın diye özellikle yaz mevsiminde etrafına buz konur, çevresinde vantilatör, klima çalıştırılır. Hastanede vefat ederse, hastane morgunda bekletilir, cenaze orada ya da dışarıda yıkanır, sonra gömülür. (KK18)

Ölümün hemen ardından ölüm evden çıksın, gitsin diye evin pencereleri açılır. Yattığı yer aydınlık olsun diye mum yakılır veya ışıklar açık bırakılır. Baş ucunda Kur'an okunur. Hortlamasın diye etrafında kedi dolaştırılmaz. (KK8) Ölüm evden uzaklaştırılsın diye ayakkabıları verilir, kapının önüne bırakılır biri alsın götürsün diye. Yine ölümü def etmek için ölenin elbiseleri 3 gün içinde yıkanıp dağıtılır.

2.6.3.2.1.Ölüm Olayının Duyurulması

“Acı haber tez duyulur” anlayışı yaygındır ve ölüm olayı ölenin yakınlarının ağlamaları, feryatlarıyla kulaktan kulağa yayılır. Duymayanlara haber vermek için camiden sela verilir, belediye hoparlöründen anons edilir, uzaktaki akrabalara , telefon edilir.

Belediye hoparlöründen üst üste tekrarlanarak yapılan anons şöyledir: Cenaze ilanı. Şehrimiz esnaflarından Hakkı Toy'un kardeşi, İsmail ve Remzi Toy'un babaları, Ramazan Toy hakkın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi ilkindi namazına mütakip Lütfi Paşa Cami'den kaldırılacaktır. Tüm din kardeşlerine ve yakınlarına duyurulur. Allah rahmet eyleye.

2.6.3.3.Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı

Ölünün gömülmeye hazırlanışı yıkama, kefenleme, cenaze namazı aşamalarından oluşur. Bu üç işlemde dinsel öğelerin yanı sıra geleneksel inançların ve uygulamaların yeride çoktur.

Ölüyü hocalar, işi meslek kabul edenler, dinî bilgisi kuvvetliler, son vazife diye yakınları, komşuları yıkayabilir. Kadınları kadınlar, erkekleri erkekler yıkar.

Apartmanlaşma oranı artmadan önce ölüler, evlerinin bahçelerinde veya müsait bir mekanda yıkanmaktaydı. Apartmanlarda böyle bir durum söz konusu olmadığından yıkama işlemi çoğunlukla camilerde veya gasilhanelerde yapılmaktadır. Belediyeye ait gezici gasilhane arabası da ölü evine gelmekte ve ölü yıkanmaktadır. Sadece cennette gideceği inanılan şehitler yıkanmaz. Vatan toprağı için akıttığı kanı yine vatan toprağına karışsın diye kanlarıyla gömülürler.

Ölü gasilhanede, camide tenişire, ev avlusundaysa uygun bir yere yatırılıp, başı kıbleye çevrilir. Evdeyse kazanlarla su kaynatılır. Su evden, sevap diye komşulardan alınır, su verenler suyla ölüye abdest aldırılacağından suya ellerini değdirmezler. Su ılık olacak şekilde kaynatılır. (KK45)

Yıkama işleminde; diz kapaklarına kadar vücudu örtülen ölünün ağzı ve burnu yıkanırken içine su kaçmasın, gömüldüğünde toprak dolmasın, böcek girmesin diye pamukla tıkanır. Sonra ölü temiz bir bezle yıkanmaya başlanır. Ağzına ve burnuna su verilmez, ağzı, dişleri bezle silinir, başı meshedilir. Ardından ayakları ve vücudunun geri kalanı yıkanır, karnı meshedilir. Kokusu gitsin diye vücuduna gülsuyu ya da zemzem sürülür. Karacaot, tenhel otu veya asma çalısıyla tütsü yapılarak etrafında gezdirilir. Göz kapaklarına, yanaklarına ve anlına çörek otu serpilir bu nedenle Tireliler çörek otunu başka yerlerde, yiyeceklerde kullanmaktan pek hoşlanmazlar. (KK22)

Yıkama işleminden sonra ölü suyunun kaynatıldığı kazan bir daha ölüm olmasın diye ters çevrilir, üstüne taş konulur. (KK19) Ölünün yıkandığı su kirli suya karışmayacak bir yere dökülür ya da ölünün çamaşırları yıkanır. (KK35) Bir ölü yıkanırken akan suyun üstünden geçenlerin hasta olacağına inanılır, hastalananlara “ölü suyunun üstünden mi geçtin” denir. (KK10)

İslam inancına uygun olan kefenlemede, erkek kefeni gömlek, izar, lifafe; kadın kefeni himar, dır, hırka, izar ve lifafeden oluşur. Ölüyü yıkayanlar dinî inançlar

doğrultusunda ölüyü kefenlerler. Kefenlemeden sonra mezara kolay indirilsin diye başı, göbeği, ayakları üç iple bağlanır. (KK22)

Halk arasında özellikle yaşlılarda daha yaşarken kefenlerini alıp saklama adeti, öldükten sonra kimseye yük olmayayım düşüncesiyle yaygındır. “Kefen parası” diye bir miktar parada ayırırlar. Hacca gidenler kefenleri oradan getirirler, gidemeyenlerse hacca giden yakınlarına kefen sipariş verir. (KK19)

Kefenlenen ölü camiden ya da cenaze levazımatçısından temin edilen tabuta yerleştirilir, tabut kapatılır, “ölen kişinin tabutu tam kapanmazsa mahallesinden yakın zaman da başka birin daha öleceği söylenir.”¹²⁹ Kapatılan tabutu üstüne çoğunlukla Arapça yazılı olanları tercih edilen yeşil örtü “tabut örtüsü” serilir. Ölü yakınlarının hali vakti yerindeyse tabutun üstüne halıda konur. Bu halı ve örtü daha sonra bir camiye bağışlanır. Çoğu zaman ölenin kimliğine göre tabutun üstüne konan eşyalar vardır: Asker, polis veya şehitlerin tabutları Türk bayrağına sarılır, kadın tabutuna yemeni, çember bağlanır, evlenmiş kızsı duvak, yeni gelinse gelinlik konulur. (KK6) bu işlemlerden sonra tabut cenaze arabasıyla camiye götürülür.

Ölü Müslümansa, bedeninin yarısı tabut içindeyse, usullere uygun yıkanmışsa, bir cemaat önündeysse, cemaat uygun şartlardaysa, ölünün uzanışı kibleye doğruysa cenaze namazı kılınabilir. (KK28) intihar edenlerin “Allah’ın verdiği canı kendileri aldıkları için” cenaze namazlarının kılınmasının doğru olmadığına inanılır. (KK41)

Belediye hoparlöründen yapılan anonsla ya da camiden okunan selayla cenaze namazının hangi vakitte, hangi camide kılınacağı bilinir ve cemaat oraya toplanır. Cenaze namazına kadınların katılması hoş karşılanmaz. Cenaze musalla taşına konur, yanında yakınlarından biri bekler. İmam efendi tabutun önünde durur, cemaat arkaya doğru dizilir. Bu arada cemaattekilere dünyevi ortamdan uzaklaşmak için ayakkabılarını çıkarır ve üstlerine basarak namaza dururlar. İmam uygun duaları okuyup cenaze namazını kıldırır. Sonra cemaattekilere “ölüyü nasıl bilirdiniz?” der ve cemaattekiler “İyi biliriz, Allah rahmet eylesin” diye yanıt verirler. 3 defada helalleşme yapıldıktan sonra cenaze omuzlar üzerine alınır, mezarlık yakınsa yine omuzlar üzerinde, değilse cenaze arabasıyla götürülür. Eskiden özellikle Tire’de veba salgını olduğu vakitlerde cenazeler ölümlerin evlerine gömülmekteydi. Ayrıca mezarlıklar şehrin

¹²⁹ Hacınebioğlu, a.g.m., ss. 37.

içindeydi, binalaşma oranı artınca mezarlıklar şehir dışına taşındı. Şimdi Tire’de Asrî Mezarlık ve Buğday Dede Mezarlığı var. (KK25)

2.6.3.4.Cenazenin Taşınması,Gömülmesi,Mezara Konuluşu

Cenaze alayına kadınlar ve çocuklar katılmaz.Sevabı büyük olduğundan,son vazife sayıldığından herkes tabuta omuz vermek ister.Cenaze taşınırken uyuyanlar uyandırılır ki ölüm uykusu onlara ilişmesin ve cenaze geçerken, cenazeyi eliyle işaret edenin de onun yolundan gideceğine inanılır. (KK21)

Mezarlığa gelindiğinde,ölünün mezarının yanında durulur, ölü tabuttan çıkarılır, tekbir çekilerek mezara indirilir. Vücudun büyük kısmı zarar görmüşse tabutla gömülür. Mezara indirilen ölünün başı kıbleye çevrilir, sağa doğru yan yatırılır, etrafına tahta dizilir, üstüne asır serilir, kenarları tenhel otu ile desteklenir, önce yakınları sonra cemaattekiler kazma kürekle ya da avuçla mezara toprak atarlar. Kazma kürek ölüm bulaşmasın diye elden ele alınıp verilmez, yere bırakılır sonra alınır. Kapatılan mezarın başucuna mezar taşı dikilir, ayak ucuna da taş dikir. Ölen kadın ise mezar taşına tabutun üstündeki çemberi bağlanır. Mezara ölenin susayacağı inancıyla bir testi su bırakılır, mezara mersin dikilir ve toprak ıslatılır.

2.6.3.5.Yas, Başsağlığı ve Ölünün Belli Günleri

Ölü çıkan ev, yas evdir. Bu yas tutan acılı aile acıları hafiflesin diye yalnız bırakılmaz. Ölümün defnedilmesinin ardından 3’nde (üçüncü gününde) helva karılır ve dağıtılır. Sonraki vakitte ölü evinde 7 gün yemek pişirilmez, komşular pişirip getirirler. O 7 gün boyunca ölü kabir azabı çekmesin diye “Tebareke” okunur. (KK9) Yine 7 gün temizlik yapılmaz. Özellikle ölüm mahalleyi süpürür gider diye ev süpürülmez. Bir müddet televizyon seyredilmez, müzik dinlenmez, nişan, düğün, sünnet gibi merasimlere katılmıyaz. Ailenin böyle bir töreni varsa ertelenir. Çok renkli giyinilmez, kadınlar makyaj yapmaz. 7’si (yedinci gün” olduğunda yemek verilir ya da lahmacun, ayran verilir. 40’ında (kırkıncı gün) lokma dağıtılır. Özellikle kırkına kadar akrabalar, yakınlar, komşular başsalığına gelirler. Gelirken yemek, kurabiye gibi ikramlıklar, süt, bisküvi gibi yiyecek maddeleri getirirler. Başsağlığında;

Başınız sağ olsun.

Allah sizlere (kalanlara) ömür versin.

Allah beterinden saklasın.

Allah günahlarımı (taksiratını) affetsin.

Allah kalanlara sabır versin.

Toprağı bol olsun.

Mekânı cennet olsun.

Yeri nurla dolsun.

Ecele çare yok.

Ölenle ölümez, yaşamaya devam etmelisiniz. vb. avutucu, teselli edici sözler söylerler.

52'sindeyse (elli iki gün olunca) tevhid çekilir, yemek verilir ya da lokma dağıtılır. Yılında (ölüm ardından bir yıl geçince) yıl mevlüdü yapılıp, yemek verilir. (KK17)

Cenazeden sonraki ilk bayram ölü evi bayram ziyaretlerine gitmez, sadece mezarlığa gider. Mezarda dua eder başında Kur-an okur ya da okutur, mezarın etrafını düzenler, mersin diker. Bundan sonraki zamanlar da ve yine bayramlarda mezarlıklar ziyaret edilir. (KK3)

3. BÖLÜM GÖKYÜZÜ VE YERYÜZÜ İLE İLGİLİ İNANÇLAR

3.1. EVREN

Evren'in nasıl yaratıldığı sorusunun cevabı; İslâmî inanca ve öğretilere uygun olarak anılmaktadır: Evren, Allah tarafından yaratılmıştır. Önce ateş topu olan Dünya soğumuş, uzun yıllar buzlarla kaplı kalmış, sonra buzlar erimiş; okyanuslar, denizler oluşmuş. Ardından bitkiler, dağlar yaratılmış, sonra da dünyadaki tüm toprakların birleşimiyle yaratılan Hz. Adem Dünya'ya indirilmiş, arkasından onun kaval kemiğinden yaratılan Havva Ana dünyaya indirilmiş ve insan nesli böylece çoğalmaya başlamış. Nuh Tufanı sonrasında dünyanın düzeni bozulmuş, sonra yeniden kurulmuştur.(KK10)

3.2.. GÖKYÜZÜ ve GÖK CİSİMLERİ

3.2.1. GÖKYÜZÜ VE GÖK OLAYLARI

“Mavi atlas

İğne batmaz

Göz görür

El değmez”

bilmecesinin yanıtı olan Gökyüzü ve yeryüzünün sahibi Allah'tır ve Allah hep gökyüzünde tasavvur edilir. Dua edilirken ellerin göğe doğru açılması bu sebeptendir; dileklerin, muradların huzur ve ferahlığın rengi bu nedenle mavidir.(KK12)

İslamî inançların etkisiyle göğün 7 kat olduğuna, bu katların en üstünde peygamberlerin makamının bulunduğu inanılır; ancak gökle uzay ayrı düşünülmektedir. Uzay dünya dahil tüm gök cisimlerini içine alan, başlangıcı ve bitişi belli olmayan, karanlık bir boşluk olarak tarif edilmektedir.(KK38)

Göğe bağlı olarak yeryüzünde meydana gelen tabiat olaylarına da bazı anlamlar yüklenmiştir. Ekonomisi tarıma dayanan bir yörede gök olayları kimi zaman bereket sağlayıcı, kimi zaman felaket habercisi sayılmıştır.

Göğe doğru uzana katlar coğrafi terim olarak ele alındığında insanların nefes almasını sağlayan ilk katman atmosferdir. Yani bizlerin günlük hayatta hava diye tanımladığımız yapıdır. Yörede hava bir açılıp, bir kapanınca “şeytan kızını gelin ediyor” denilir.(KK39) Gökyüzünde bulunan cisimlerden biride bulutlardır. Bulutların şekillerine bakarak onları canlı, cansız varlıklara benzetmek oyun halini almıştır. Bulutlar hava tahmini yapmada da etkilidir. Kara bulutlar yağmurun habercisidir; ayrıca bu “karabulut” ifadesi halkın diline de yerleşmiş, insanlar kendini sıkıntı içinde hissettiğinde “üstüme kara bulutlar çöktü”, “üzerimde kara bulutlar dolaşüyor” denmektedir.

Rüzgârlarsa soğuk havayla bir anılır. Fırtına belirtisi sayılan gök gürültüsü insanlarda korku yaratmıştır. Bir sel felaketinde ya da zamansız yağıp ürünlerin zarar görmesine neden olmadıkça yağmur berekettir. Çiseleyen yağmurlara, “ahmak ıslatan” adı verilirken, nisan yağmurunda bereketinin daha fazla olduğuna inanılır. Baharda yağın ilk yağmurlarda dolaşanların saçlarının çabuk uzayacağına inanılır. Yağmur suyunun saf olduğu kanaati de yaygındır ve kimi hastalıkların tedavisi için, havanın

daha temiz olması nedeniyle sabah erken yağan yağmurun suyu toplanır, hastaya şifa olsun diye içirilir.(KK34)

Yağmur dindikten sonra toprakta bir nem kokusu oluşur ve bazı insanlar “Toprak mis gibi koktu” der. Yörede bu ifadeyi söyleyen kişi yanındakiler tarafından uyarılır; çünkü böyle denildiğinde ölümler “diriler bizi kıskandı” derlermiş.(KK7)

Yağmurlu havalarda güneşin görülmesinden sonra ufka yakın yerlerde görülen, üzerinde kırmızı, turuncu, mavi, yeşil, sarı, lacivert ve mor renklerin sayılabildiği çember şeridi gök kuşağı ya da ebem kuşağı’dır. Gök kuşağı görülüşü zaman bir dilek tutulur. Gök kuşağının altından geçenlerin cinsiyetinin değişeceğine, çok zengin olacağına ya da cennete gideceğine inanılır.

3.2.2. GÜNEŞ

Sıcaklığın sembolü güneş yörede dişi olarak düşünölmektedir. Güneş aydan daha kuvvetli bir güce sahiptir. İnsanın üstüne gün doğması iyi sayılmaz, gün kısılır ve günün bereketi kaçar.(KK23)

“Güneş girmeyen eve doktor girer” atasözünü doğrulayacağı gibi güneş ışığının insan sağlığına faydalı olacağı düşünölmür ve evler sabah erkenden havalandırılır, perdeler açılır ki gün ışığı evin içine dolsun. Fazla güneş ışığı ise güneş çarpması’na yol açmaktadır. Akdeniz ikliminin yoğun olarak hissedildiği Tire’de yazın öğle ve öğleden sonraki vakitlerde çok sıcak olmakta, bu nedenle belediye hoparlöründen “Çocuklar, yaşlılar ve rahatsızlığı olanlar bu saatlerde dışarı çıkmasın” diye uyarı anonsları yapılmaktadır. Birde güneşe karşı su içilirse baş ağrısı yapacağına¹³⁰ inanılır.

Güneş tutulmasıysa insanlarda endişe ve korku yaratan bir tabiat olayıdır. Güneşin kötü güçlerin eline geçtiğine inanılır ve güneş tutulması esnasında namaz kılınarak, Kur’an okunarak, gürültü çıkarılarak kurtarılmaya çalışılır.(KK26)

3.2.3. AY

“Ay doğar sini gibi
Sallanır selvi gibi
Yarin kokusu gelir

¹³⁰ Gündüz Artan, “Tire’de İnanışlar”, TFA, s.317, c.16, Aralık 1975, ss.7493

Tire'nin gülü gibi¹³¹

Tire manilerinin dizelerine yerleşen ay erkek olarak düşünülmüştür. Bunun en büyük kanıtı Türkiye genelinde aya “Ay Dede” isminin verilmesidir.

Aya bakmanın insanlara ferahlık ve huzur verdiği inaniılmaktadır. Hamile kadınların doğacak çocuklarına güzel olmaları için aya bakmaları bundandır. Kahve fallarında telvenin fincanın dibinde açılması ve buna “Hanene ay doğmuş” denilerek, fal sahibinin sıkıntılarında kurtulacağını belirtmesi yine ayın verdiği ferahlığa bağlıdır.(KK13)

Kişi ayı ilk gördüğünde

“Ay gördüm Allah

Amentü billah

Aylar mübarek olsun

Elhamdürillah”

diyerek önce altına sonra aya bakarsa tuttuğu dileğin gerçekleşeceğine inanılır; çünkü ilk önce neye bakarsan gelecek günlerde de hep onların görüleceği düşünülür.(KK9) “Yeni ay” görüldüğünde dua okunarak en sevilen şeye bakılırsa sevdiğinle mutlu olacağına; elma toplanırsa çürüyeceğine¹³² inanılır.

Ayı net olarak görüldüğü gecelerde havanın güzel olacağı, çevresinde halkalı ışıklar olduğunda gelecek günlerin huzurlu geçeceğine hükmedilir. Halk inancında hava tahminleri nasıl aya ve diğer gök cisimlerine bakılıp yapılıyorsa, “eskinde zaman, önemli günler, bayramlar ‘ay bakıcıları’ tarafından belirlenirdi. Aydın sancak kazalarından Tire’de Hisarlık Köyü ‘ay bakıcılığı’yla ünlü bir yerdı.”¹³³

Güneş tutulmasındaki gibi ay tutulması da iyi sayılmaz. Ay tutulduğunda “Ayın düşmanı var, ayı esir aldı, ayın içi karardı” denilir ve ayım kurtarmak için davul çalınır, gürültü yapılır, silah atılır.(KK25)

3.2.4. YILDIZLAR

Yıldızlar kümesi olan Samanyolu'nun, bir samancının etrafa saçtığı samanlardan oluştuğu rivâyet edilmektedir.(KK8)

¹³¹.Bedia Okan, “*Aya Dair Maniler*”, Küçük Menderes, y.2, s.11, İzmir 1942, ss.13

¹³² Tokluoğlu, a.g.e, ss.14

¹³³ A.Munis Armağan , Batı Anadolu Tarihinde İlginç Olaylar, ss.30

Ülker yıldızı içinse yedi kardeşler yıldızlarının kız kardeşleri kaçırdığı yedi kardeşlerin onları kovaladığı sonra kızın çocuğu olduğu, Ülker yıldızıyla kavga edip kardeşlerinin yanına döndüğü söylenir.(KK34)

Halk inanışlarında yıldızlarla ilgili en önemli inanç yıldız kayması üzerinedir. Yıldız kayınca “Erenler toplanıyor” denir, bir dilek tutulur ve o dileğin kabul olacağına inanılır.(KK5) Başka bir düşünceye göre de; dünyadaki her insanın bir yıldızı vardır, yıldız kaydığında biri ölür diye düşünülür. Kuyruklu yıldız görüldüğünde ise bir haber alınacağına inanılır.(KK14)

Ay ve yıldızlara bakılarak da hava tahmini yapılır. Yıldızların çok olduğu gecelerde ertesi gün havanın güzel olacağı söylenir.(KK10)

3.3. YERYÜZÜ VE YER ŞEKİLLERİ

Yeryüzü de gökyüzüyle birlikte Allah tarafından yaratılmıştır, ve sahibi yine Allah'tır. Gök nasıl 7 kat ise yeraltı da 7 kattır.

Üstünde yaşadığımız kara parçasını kaplayan toprak yörenin geçim kaynağı sayıldığından önemli bir yere sahiptir. Tarıma bağlı olarak halk toprağın verimli olması için çok çalışır.

İlk insan Hz. Adem'in topraktan yaratılması inancına bağlı olarak “Topraktan geldik yine toprağa gideceğiz” yani ölünce de gömülüp toprağa kavuşacağız, ifadesi yaygındır.

“Türk toplum hayatında, yapısında bazı gizli güçleri bulundurduğuna inanılan ve hususiyetlerinden ötürü de ululaştırılan bir takım taşların, bazı kayalar ile yüksek dağ ve tepelerin mevcudiyeti bulunmaktadır.”¹³⁴. Tire, Küçük Menderes Ovası'na kurulduğundan yükseltisi fazla değildir. En yüksek dağı Güme Dağı'dır. Bunun dışında Toptepe, Duatepe, Kalmaz, Hacıkalfa, Buğdaydede, Karatepe, Kireçtepe, Taştepe, Maltepe, Kazantepe adlı tepeleri vardır. Tepelerin fazlalığı nedeniyle 7 tepeli İstanbul'a benzetilmektedir; ancak ne Güme Dağı'na ne de tepelere kudsîyet yükleyen bir inanış görülmemektedir. Sadece dağlara dair bazı atasözleri, deyişler halkın diline yerleşmiştir. “Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur”, ”Dağ dağa küsmüş, dağın haberi olmamış”, “Göz dağı vermek”, “Dağlar başına yıkılsın” gibi.

¹³⁴ Rıfat Araz, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Ankara 1995, ss45

Taşlaraysa kullanıldıkları yere göre inançlar yakıştırılmıştır. Kısır kadınları sıcak taşın üzerine oturtma, bebeğin kırklanmasında 40 âdet taş kullanılması, Hıdrellez'de taşla muradın neyse onun modelini yapma, türbelere gidildiğinde dileğinin kabul olup olmayacağına dair mezara taş yapıştırma, ağırlığı gittiği yerde kalsın diye “gidenin arkasında 3 taş atılırsa hiç gelmeyeceğine”¹³⁵ inanma taşın inanışlar içindeki yerini açıklar.(KK11)

Halk inanışları içinde taşla birleştirilen önemli bir unsur da taş kesme motifidir. ”İnsanların taş kesilmesinin sebebi, dilekleri sonucunda taş kesilenler, sevgililerine kavuşamayan güzeller, iffet sahibi kızlar şeklinde ifade edilmiştir.”¹³⁶ Tire merkezde olmasa bile Tire'nin köylerinden Başköy'deki Gelin Kayası¹³⁷ ve Küçükkale Köyü'ndeki Kara Kız kayası taş kesilmeye örnektir.

Yaşamın dört unsuru hava, su, toprak ve ateştir. Bunların içinde su en önemli hayat kaynaklarından sayılmaktadır.Geçmişten beri yerleşim birimleri su kenarlarına kurulmuştur. Küçük Menderes Irmağı'nın sulama olanaklarına bağlı olarak Tire'de Küçük Menderes Ovası'na kurulmuştur ve ekonomisi tarıma dayalı olduğundan suyun önemi oldukça büyüktür.

Derelerle beslenen Küçük Menderes ilçenin tek akarsuyudur. Akarsu bakımından fakir olsa da yöre içme suyu kaynakları bakımından zengindir, üstelik suları lezzetçe de ünlüdür. Balpınarı, Çöğürlük, Bademiye, Arappınarı, Kalmaz ve Kaplan pınarları meşhurdur. Bu sular şehre dağılmaktadır. Eskiden çeşmeler bu vazifeyi görmekteydi. Evliya Çelebi Tire'nin “270 adet çeşmesi”¹³⁸ olduğundan bahsetmiştir.

Suyla ilgili insanlar arasında en çok dikkat çeken şifalı su olarak anılan Şemsi Mescidi'ndeki “Ayazma”dır. Ayazma, Hüseyin Kamil Ertur'un anılarına şöyle yansımıştır: “Mahallemizde Şemseddin Camii adı verilen bir cami vardı. Babam onu onarmıştı. Bu caminin altında iki oda vardı ve bu odalarından birinde bir su kaynağı bulunuyordu. Çevredeki Rum kadın ve erkekler bu yüzden oraya “Ayazma” adını vermişlerdi. Pazar günleri gelirler, mumlar yakarlar, kaynakta yüzlerini, gözlerini yıkarlar kaplarına su doldurur evlerine götürürlerdi. Ayrıca kendi âyinlerini yaparlardı. Bu yüzden, Tire'de halk arasında “Üstü cami altı kilise olan yer neresidir?” gibi bir

¹³⁵ Artan, a.g.m., s.7493

¹³⁶ Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara 1987, ss.184

¹³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Burcu Aydınoglu, İzmir İli Tire İlçesi Düğünleri (İlçe merkezi, Akkoyunlu Köyü, Akçeşehir Köyü), (Basılmamış Lisans Tezi), Manisa 2002, ss.65

¹³⁸ Evliya Çelebi, a.g.e., ss.559

bilmece söylenir olmuştur. Sonradan Mehmet Bey adında bir efe, yakında bir kahve açtı. Ayazma'ya bir kapı yaptırarak Rumları para karşılığı Ayazma'ya girmeye zorladı. Efe, günlerden bir gün çekip gitti özgürlük geri döndü"¹³⁹ Günümüzde Ayazma akmamaktadır yine de pek çok insan bu türbe mahiyetindeki yeri ziyâret etmektedir.

Temizliğin sembolü suyun kullanımına göre suyla ilgili inanışlar çeşitlenmektedir. Birine su verildiğinde "Su küçüğün söz büyüğün", "Su içerken yılan bile dokunmaz" denilir, su içildikten sonra suyu içen kişi, ikram edene "su gibi aziz ol" der. Ayrıca su içilirken eşikte veya güneşte durulması iyi sayılmaz, su oturarak yudum yudum içilir. Su bardağa konulduğunda içeceği suyu taşarsa insanın nasibinin taşıdığına inanılır.(KK16)

Su ferahlık ifade ettiğinden yola gidenin arkasından su dökülür. "Bu suya bir kaşık zeytinyağı karıştırılır öyle dökülürse, yolcunun yola yağ gibi akın çıkacağına"¹⁴⁰ inanılır. İşlerinde su gibi akın gitmesi için dilekler Hıdrellez'de yazılarak suya atılır. Rüyalar hayra çıksın diye suya anlatılır, en berrak en temiz su olduğundan da hocalar suya bakar, suya üfler, kahve falından sonra istediğin su gibi çabucak oluvermesi için fincan hemen yıkanır.(KK13)

Yörenin denize kıyısı olmadığından denizlere dair bir inanç oluştuğunu söylemiyoruz; ancak eskiden şu Tire'nin üzerinde kurulduğu ovanın deniz olduğu, bu yüzden eski Tire'nin dağın eteklerine kurulduğu, dağların tepelerinde iskele babalarının bulunduğu rivâyet edilir. Başka bir söylentiye göre de, Tire'nin yukarıya kurulmasının sebebi, bir vakitte çok büyük bir sel felaketinin yaşanmasıymış.(KK41)

¹³⁹ Ertur, a.g.e., ss.1-2

¹⁴⁰ Tokluğlu, a.g.ç., ss.14

4. BÖLÜM CANLI VARLIKLAR İLE İLGİLİ İNANÇLAR

4.1. İNSAN

4.1.1. İnsan Vücudu (Organları) ve İnsan Hareketleri ile İlgili İnançlar

Vücudun çeşitli parçalarının, iç ve dış organlarının, bunların niteliklerinin etrafında inançlar oluşmuştur. Bunların bir kısmı büyüsel işlemlerle alâkalıdır. İnsan vücudunun bir parçasının üstünde yapılacak bir işlemin vücudun tümünü etkileyeceği inanılır. İnsan vücudundaki bir takım değişiklikler, hareketlerse haber belirtisi sayılır. Bu inançların çeşitlenmesinde dinî unsurlarında etkisi vardır. Tire’de insan vücuduna, organlara ve insan hareketlerine dair inançlar şunlardır:

- “Baştaki saçın 2 yerden toplanan kişinin 2 kez evleneceği”¹⁴¹ söylenir. (Nitelik)
- Alnındaki saçı ters büyüyenin, saçları dik olanların aksi huylu olduğuna”¹⁴² inanılır. (Nitelik)
- Kesilen ya da kopan saçlar yere atılmamalı, yakılmamalı, yumak haline getirilip çöpe atılmalıdır. (Büyüsel İşlem) (KK10, KK45)
- Kadınların saçlarını çok kısa kestirmeleri hoş görülmez. Kadın öldüğü vakit, kefenlenirken saçları göğüslerini kapatacak uzunlukta olmalıdır. (Dinî Unsur) (KK10, KK16)
- “Alnı açık olan kişinin iyi, temiz, yürekli olduğuna“ inanılır. (Nitelik)
- Yüz kızardığında “Biri seni anyor” denilir. (Haber belirtisi) (KK27)
- Sağ göz seğirirse iyi haber, sol göz seğirirse kötü haber alınacağına inanılır. “Sağ göz varlık, sol göz ağırlık” denir. Gözün seğirmesini durdurmak için üstüne süpürge sapı, iplik konulur ve iyi haber alınması için yeşil yaprak bırakılır. (Haber belirtisi) (KK14)
- Burun kaşınınca misafir gelecek ya da kavga çıkacak denilir. (Haber Belirtisi) (KK3)
- Ön iki dişi ayrı olanların yaşantısının düzenli olacağı belirtilir.¹⁴³ (Nitelik)

¹⁴¹ Tokluoğlu, a.g.e. ,ss. 12

¹⁴² Tokluoğlu, a.g.e. ,ss. 12

¹⁴³ Tokluoğlu, a.g.e. , ss. 12

- Diş çektirilir ya da kendinden düşerse, o diş yeni yapılan binanın kiremitleri üzerine atılırsa aynı boyda sağlam diş çıkacağı inanılır. Yeni bina gibi dişinde yenileneceği eskisinden sağlam olacağı düşünülür. (Büyüsel İşlem) (KK8)
- Sağ kulak çınladığında biri seni iyiliğine anıyor, sol kulak çınladığında kötülüğüne anıyor denilir. Kulağı çınlayan kişi o anda aklından bir isim tutarsa, o anda çınlama durursa ismini tuttuğu kişinin kendisini andığına inanır. (Haber Belirtisi) (KK36)
- Elinde beni çok olanın yemekleri güzel olur.(Nitelik) (KK2)
- Sağ avuç içi kaşınırsa para alınacağına, sol avuç içi kaşınırsa para verileceğine inanılır. (Haber Belirtisi) (KK40)
- Gece tırnak kesmek günah sayılır. (Dini Unsur) (KK12)
- Kesilen tırnaklar dışarıya atılmaz, yakılmaz, atmak icap ederse bir kağıda sarılıp atılmalıdır, yoksa kötü niyetli insanların eline geçer. (Büyüsel İşlem) (KK30)
- “Sırt fakirdir” denir ve sırtı kaşınanın sırtını kaşımak çok sevaptır. (Dini Unsur) (KK46)
- Evden sağ ayakla çıkılırsa o gün işlerin yolunda gideceği söylenir. (Dini Unsur) (KK41)
- Ayağının tabanı kaşınırsa yola gidilecek denilir. (Haber Belirtisi) (KK33)

4.1.2.Rüya

Rüya, düş “uyurken zihinde beliren olaylar ve düşünceler topluluğudur.”¹⁴⁴ Rüyalar günlük hayatımızın birer parçası olmuştur, gelecekle ilgili insanlara iyi veya kötü haber verdiği düşünülmüştür. Bu düşünce dinî inançlarla da sentezlenince rüya yorumları halkın yaşamında önemli bir yere gelmiştir.

“Halk inançlarındaki rüya tabirleri, İslâm’ın rüya hakkındaki hükümlerinin ve tasavvurunun rüyayı değerlendirişinin basitleşmiş ve değişmiş şekilleridir. Halkın rüya telâkkileri oldukça basittir ve basma kalıptır. Halk derin bir tabire girmez bunların çoğu tabir kitaplarına dayanır.”¹⁴⁵ Rüya tabirleri kişiden kişiye değiştiğinden kesinlikle şu

¹⁴⁴ Türkçe Sözlük, c.2, TDK Yayını, ss. 223

¹⁴⁵ Hasan Avni Yüksel, Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya , İstanbul 1996, ss.59

rüya şu anlama gelir, diyemeyiz. Yalnızca kalıplaşmış bazı rüya yorumlarına örnekler verebiliriz:

Rüyalar tersine çıkar inancı hakimdir. (yaygın)

“Dün gece şöyle bir rüya gördüm” diyene “hayırdır inşallah” demek gerekir. “Neye yorarsan o çıkar” inancına bağlı olarak “Hayra yor hayır çıksın” denilir. Mülâkatlarımız esnasında rüya yorumuna dair şu efsane anlatılmıştır:

“Peygamber Efendimiz zamanında adamın biri rüya görür. Uyanır uyanmaz, giyinir ve evinden çıkar Peygamberimizi aramaya gider. Yolda bir yakınına rastlar. Adam niye koştuğunu sorunca, rüya gördüğünü Peygamber Efendimize yorduracağını söyler. Yakını “Ne gördün? “diye sorunca, adam “İki kapı vardı, biri içe doğru yıkılmıştı, biri dışa doru yıkılmıştı” diye cevap verir. Yakını hem kızın hem oğlun ölecek diye yorumlamıştır. Bunu duyan adam, büyük bir üzüntüye kapılarak koşmaya devam eder ve Peygamber Efendimizi bulur. Rüyasını ve yakının yorumunu anlatır. Peygamber Efendimiz ona “Oğlun evlenecekti, içeri gelin alacaktın, kızın evlenecekti dışarı gidecekti; ancak sen bunu kime yordurduysan artık onun yorumu olacak. Git kazanları hazırla evlatların ölecek” demiştir. (KK10, 45)

- Rüyada evliya Peygamber görüldüğünde bu rüya kimseye anlatılmamalıdır. İllaki anlatılması gerekirse su açılıp suya yada duvara anlatılır. (KK38)
- Rüyada beyazlar giymek ferahlık, yeşil giymek murad, kırmızı giymek veya kırmızı eşyalar tez haberdır.(KK14)
- Ayakkabı giymek sıkıntı içinde olmak, ayakkabı çıkarmak yada ayakkabı kaybetmek sıkıntıdan kurtulmaktır.(KK15)
- Kendini hamile görmek birinin günahını almaktır. (KK35)
- Diş çektirmek, birini çıplak görmek ölüm haberidir. (KK18)
- Sudan geçmek sıkıntıdan kurtulmak, suda boğulmak sıkıntı içinde olmaktır.(KK33)
- Su üstünde yürümek, dağlar aşmak, dağa tırmanmak, zor bir işin üstesinden gelmek kimi zaman bir mevki sahibi olmaktır.(KK47)
- Bitlenmek para sahibi olmak anlamına gelir.(KK7)
- Kedi tırmalaması, köpek ısırması, yılansa rüyayı görenin düşmanları var, anlamındadır.(KK46)
- Rüyada kan akması kötü haberdır ve kan görmek rüyayı bozar.(KK10)

4.2.HAYVANLAR

Hayvanlar, onlardan yararlanma biçimlerine, hareketlerine, yenip yenmemelerine göre değerlendirilmiş ve İslamiyet'in etkisiyle bunlara bağlı inançlar ortaya çıkmıştır.

Halk inanışlarında “uğurböceği insanın başına kuş pislemesi uğurlu sayılırken; kırlangıç, güvercin vakitsiz öten tavuk, baykuş uluyan köpek, domuz,tavşan kara kedi uğursuz hayvanlardan sayılır.” Tire’de uğurlu ve uğurlu ve uğursuzluklara dışında havanlara dair inançlar şöyledir:

- Bahar aylarında ilk defa uçan bir leylek gören o yıl boyunca gezecektir. Leyleği otururken görürse o yılı oturarak geçirecektir. Bununla ilişkili çok gezenlere “Leyleği havada mı gördün?” denir. (KK28)

- İnce ve tozlu bir kelebek olan müjde kelebeği kapıya çarpar eve girer, ev sahibinin üstüne konarsa o, bir kişiden haber alacaktır. (KK37)

- Kusküs böceği kimin üstüne konarsa o kişi biri ile dargınlık yaşayacaktır. (KK15)

- Örümcekler,Hz. Muhammed’i sakladığı için kutsal sayılır ve örümcek öldürmek günahdır, denilir. Örümceğin yuvası özellikle cuma günü namazdan sonra bozulmaz, bozulursa o ev (yuva) da dağılır. “Evine misafir gelecek bir kadın temizlik yapıyormuş, tüm işlerin bitmesine yakın bir örümcek ağı görmüş ve onu bozmuş, örümceği öldürmüş. Kısa bir süre sonra eşi ile tartışmış, örümceğin yuvası gibi onunda yuvası bozulmuş. (KK45)

Birinin üstüne düşen örümcek ise “yoldan biri gelecek bir misafiriniz olacak” şeklinde yorumlanır. (KK13)

- Evcil hayvan olarak da beslediğimiz kedi dokuz canlıdır. Ölü evinde cenazenin yanında kedi dolaştırılmaması kedinin bu dokuz canıyla ilgilidir. Kedi canlılarından birini ölüye verir ve ölü hortlar diye düşünülür. (KK45) “Kedi öldürmek günah sayılır. Öldürenin 7 camiye süpürge asması gerekir.”¹⁴⁶

- “Sofradayken kedi, köpek insanın ağızına bakarsa bu fakirliğe davet sayılır.” Kedi, köpek “hoş” diye kovulmaz. Köpeğe “it” kediye “zıt” denilmesi gerekir. Yoksa “iyi saatte olsunlar gelir.”(KK10, KK39)

¹⁴⁶ Tokluoğlu, a.g.ç, ss. 14

- Bir çok insanda korku yaratan yılanın öldürüldüğü vakit öldüğü yere un serpilmez. Yoksa yılanın eşi gelip yılanı öldürenin intikam alır; ama un serpilirse eş yılanın bir suç işlediğini bunun için öldürüldüğünü anlar, intikam almaktan vazgeçer. “Patates tarlasında traktörle yılan ezen delikanlıya annesi “Yılanını öldürdüğün yere un serptin mi?” diye sormuş. Evladı “Yok demiş, ertesi gün başka bir yılan gelip ailenin ineklerini sokup öldürmüş.” (KK39)

4.3. BİTKİLER

“Yeşil Tire” diye anılan ilçe bitki örtüsünün zenginliği ile hemen dikkat çekmektedir. Tarımsal ürünlerin dışında, pek çok şifalı ot ağaç çeşitleri ile önem kazanmaktadır. Ağaçlar ile süslenmiş yörede en çok rastlanan ağaç çınar ağacıdır; ancak “ ağaca çınar ağacı dersen adamı öldürürler. Çınara salkımlı sarı kavak derler”¹⁴⁷ Çünkü kavak kelimesi çınar ağacı ile bütünleşmiştir artık. Yörede sevdiğine kavuşamayıp çınar ağacına asılarak öldürülen ve o günden sonra çınardan kan damlamasına dair efsanesini adı bile “Kanlı Kavak” tır.¹⁴⁸

“Ali ağa adındaki birinin işlediği suçlar için diktiği, senelerce yeşermesini beklediği, kuru kavağı ve onu yanına açtığı kuyudan su çıkmasını umduğu; ancak yıllar sonra öldürüldüğü yüzüncü adamın ölmeyi hak etmesi sonucu ağacın yeşermesini anlatan “Ali Yoz Kavağı”¹⁴⁹ hikayesi ve Buğday Dede’deki ağaçlara Yunan bayrağı asmaya çalışan askerlerin uğradıkları gazapların sonunda Türk yurduna Yunan bayrağı asamayışlarını anlatan Mahmut Özay’ın Sait Faik Hikaye Ödülünü alan “O Mübarek Serviler”¹⁵⁰ hikayesi yine Tire’nin meşhur kavak ağacını konu almışlardır. Halk inanışlarında ağaçlar etrafında oluşan inançları. Hikmet Tanyu yirmi yedi madde altında toplamıştır.¹⁵¹ Bunlarda Tire’de görülenler şunlardır:

- Ağaca niyet ve adak maksadı ile iplik, çaput bağlanması.
- Ağaç etrafında dönme (Dön Baba Yatırı)
- Ağaç üzerine taş atarak niyet tutma.
- Evliyaların, Dedelerin yattıkları ağacın adını almaları (Çıtlık Dede)

¹⁴⁷ Evliya Çelebi, a.g.e., ss.559

¹⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. , Aydınoglu a.g.t., ss.64; İmzasız”, Kanlı kavak”, Küçük Menderes, s.1, y.1 Nisan 1940, ss.15

¹⁴⁹ İmzasız”, Ali Yoz Kavağı” Küçük Menderes ,s.2 , 1940 ss.14;A.Munis Armağan, Ali Yoz Kavağı, İzmir 1984

¹⁵⁰ Mehmet Özay, O Mübarek Serviler (Hikayeler), İstanbul 1980, ss.4-9

¹⁵¹ Hikmet Tanyu, “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar”, Ankara 1976, ss.139

- Türbe ve yatırların etrafında bulunan ağaçların kutsiyet kazanmaları

Ağaçlar arasında en belirgin halk inancına sahip olan incir ağacıdır. “İncir ağacına inek sonu asılır ise o ineğin sütünün bol olacağına”¹⁵² inanılır ki bu incir ağacının tek olumlu yönüdür. “Ocağıma incir ağacı diktin” denilerek uğursuzluğu pekiştirilen incir ağacı ile ceviz ağacı altında uyumakda iyi sayılmaz. (KK11) İncir ağacı dibinde abdest bozanınsa hastalanacağı söylenir, incir ağacından düşenlerinse iflah olmayacakları, iyileşemeyecekleri düşünülür. (KK1, KK18)

Yörede yetiştirilen ot çeşitleri ve bunlar ile pişirilen ot yemekleri de meşhurdur. Arapsaçı, turp otu, ısırğan (dalğan), ebeğümeçi, sarmaşık, deniz börülcesi, hardal, kuzu kulağı mengeniç vb. otların yararları tıp adamları tarafından da onaylanmıştır. Otların türleri, yemekleri, hangi hastalıklara iyi geldiği ayrı bir araştırma konusunu teşkil etmektedir.

İklimin elverişliliği ile bir çok çiçeğin yetiştirildiği ilçede, karanfilin kendine has bir yeri vardır. Kırka aşkın karanfil çeşitli ile¹⁵³ ve karanfille başlayan manileri ile¹⁵⁴ karanfil Tirelilerin gönüllerinde yer etmekte, her vakit evlerini süslemektedir.

5. BÖLÜM

CANSIZ VARLIKLAR İLE İLGİLİ NANÇLAR

5.1. EV

5.1.1 Ev ve Evin Bölümleri

Güme Dağı'nın eteklerine kurulmuş eski Tire ve eski Tire'yle bütünleşmiş Tire evleri, “Tire sahrasına bakan gönül açıcı evlerdir.”¹⁵⁵ “Tekdüzeliğe inat; renkli mi renkli evlerin cepheleri, kapı ve pencereleri, kıvrımlı dar sokaklarında çivit mavisi, buğday sarısı evler görürsünüz.¹⁵⁶ Pencerelerini pembe renkli sakız sardunyaları süsler...”¹⁵⁷ “Baştan başa mavi sağır bir duvar cephesinin, mimariye ve şehre alışmanın bir hissi

¹⁵² Tokluoğlu, a.g.e, ss. 15

¹⁵³ Faik Topluoğlu, Çiçek Meşheri Tire, İzmir 1945

¹⁵⁴ Gündüz Artan, “Tire’de karanfil Çeşitleri ve Karanfil Manileri,TFA,c.9,s.195-1965

¹⁵⁵ Evliya Çelebi, a.g.e., ss.562

¹⁵⁶ Erdem Ak, “Tarihin Tanığı: Tire”, Ege Dergisi, y. 4, İzmir Şubat 2001, ss.53

¹⁵⁷ Yelda Bayer, “Ege'nin Sürprizi Tire” (The Aegeam Suprise), Onur Air Hi-Sky Inflight Magazine, s.7 İstanbul 2003, ss548

yoğunluk getirdiği muhakkak, masmavi bir duvar, mimarisini kitaplardan öğrenenler için, ancak rüyalarda görülebilecek bir olay. Burada ise gerçek olduğu oranda öğretici oluyor.”¹⁵⁸ İşte, böyle tarif ediliyor Tire’nin evleri.

Eski evlerin “inşa malzemesi kırma toz ve tuğla, bölme duvarlar, ahşap kalas ve bağdadî. Evlerin çoğu iki katlı, alt katlar kiler, dolap, samanlık olarak kullanılmakta. Üst katlar ise yaşama mekanı olarak düzenlenmiş. Çatıları beşik veya kırma çatılar ile örtülü, saçaklar dışarı doğru. Evlerin sokağa dönük cepheleri daha gösterişli yapılmış. Evlerde sofasız, iç sofhalı ve dış sofhalı olan tipleri görülüyor. Kimi süslemeli, kimi süslemesiz evlerde, odalar ailelerin ihtiyacına göre düzenlenmiş. Her odada yüklük, dolap ve banyo bulunmakta...”¹⁵⁹

Yeni Tire’de ise ovaya hakim şekiller değişmiş ve son yılda Organize Sanayi Bölgesi’nin de etkisi ile şehirleşme oranı oldukça artmıştır. Pek çok modern apartman inşa edilmiştir. Çoğunluğu bahçe içindeki, 5-6 katlı apartmanların en genel özelliği çatılarının bulunmayışıdır. Çatı yerine kına gecesi, nişan mekanı olarak kullanılan; salça, reçel güneşlendirilen, tarhana yapılan, kurutulan, halı yıkanan taraçalar vardır.

İster eski Tire evlerinin inşası olsun ister yeni bir apartman inşaatı olsun evin temeli atılırken zeminden ilk toprak alındığında kurban kesilir, kurbanın kanı ev bütün kötülüklerden korunsun diye temele akıtılır. Kurban genelde ev sahibince yenmez, inşaatta çalışanlara ve fakirlere dağıtılır. Kurban kanı akıtılması ile kimi zaman temele nazara karşı nazar boncuğu da atılır.(KK41)

Yeni eve taşınıldığı zaman eğer eve taşınmadan önce adakta bulunulduysa, ev boşken gerekli malzemeler götürülerek helva karılır ve orada “Hayırlı olsun” denilerek konu komşuya dağıtılır. Komşular “Allah kabul etsin, Allah gönendirsın” derler. (KK10)

Yeni ev kooperatif şeklinde alındıysa, hangi evin kimin olacağı kura yoluyla belirlenir. Ev sahipleri kuradan önce evlerin olduğu yere gider ve hangi evin kendilerinin olmasını istiyorlarsa, o evin duvarına çivi çakarlar ve sonra o evde biraz oturur, dua ederler.(KK21)

Yeni eve taşınıldığında bu özellikle gelin eviyse eve ilk önce Kur’an-ı Kerim, şeker, tuz, bir parça ekmek veya ayna ile girilir. Bunların yanında “yeni evin üzerine

¹⁵⁸ Doğan Kuban, Bir Batı Anadolu Gezisi (Şubat 1962), İstanbul 1962, ss.44

¹⁵⁹ Mükerrrem Kürüm, “Türk Ev Mimarisinde Tire Evleri” Ege Mimarlık, s. 15, y. 5, 1995/1, İzmir 1995, ss. 57

kaplumbağa kabuğu, sarımsak, oyuncak, bez bebek bağlanır. Sarımsak kötü ruhların eve girmesini önler. Bebekse eve girenlerin çocuk sahibi olmalarını sağlar. Ayrıca eve nazara karşı nazar boncuğu, nal; bereket için dualar, bereket süsleri asılır. (KK33)

Evle ilgili inançlar arasında en çok eşik ve ocakla ilgili olanlar dikkat çekmektedir:

Eşikte durmak, eşikte su içmek iyi sayılmaz. “Eşikte su içilirse guatr olunacağına, suyun oturularak 3 yudumda içilmesi gerektiğine inanılır.”¹⁶⁰ Yine “eşikte oturana iftira atılır” veya ömrü kısa olur denilir.(KK39)

Yörede ocak kelimesi aile, yemek pişirilen yer, alet manasında kullanılmıştır. Ocak aile anlamıyla ele alındığında, aile ocağı, baba ocağı, ata ocağı, “ocağın batsın”, “ocağın sönsün” ifadelerinde yer almıştır.(KK12)

Eski evlerde şimdiki gibi yemekler gazla, elektrikle çalışan ocaklar yoktu yani yemekler odun, kömür ocaklarında pişirilirdi ve yemeğin pişmesini sağlayan ateşti. Ateşin “yakıcı, temizleyici, pişirici, ısıtıcı, bereket getirici, kötülüklerden koruyucu, uğur getirici, Allah’ın bir nimetiyle ilgili bir yönü olduğu inancı yaygındır. Bu bakımdan muhtelif toplumlar, ocağı yaşamayı sürdüren, uğuru ve bereketi belirten bir kutsal yer saymışlar.”¹⁶¹ Tire’de ateşe, ocağa su dökmek, tuz atmak, tükürmek iyi sayılmaz “ocağa su dökenin ocağı söner” denir. (KK20)

Evin dış alemle ilişkisini sağlayan cümle kapısıdır. “Kapıdan çıkarken Arap veya kambur birisi ile karşılaşılırsa ya bir yer tikanır ya da yanındaki biri çimdiklenir. Aynı gün içinde üç Arap ya da 3 kambur ile karşılaşılırsa, karşılaşmanın dileği olur.”¹⁶²

5.1.2. Ev Eşyaları

Ev eşyaları günümüzde çok çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar kişisel eşyalar (giysiler, takılar vs.) beyaz eşyalar, mutfak araç gereçleri, mobilyalar vb. şeklidir. Tire’de bu eşyalarla ilgili inançlar, uygulamalar şunlardır:

- Ters giyilen kıyafetlerin o günü ya da işleri olumsuz yönde etkileyeceğine inanılır ve kıyafetlerini ters giyen kişiye “işlerin kötü gider, üstündekileri düz giy”

¹⁶⁰ Tokluoğlu, a.g.ç., ss. 14

¹⁶¹ Hikmet Tanyu, “Türkler ‘de Ateşle İlgili İnançlar” ,1.Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri, c.4, (Gelenek, Görenek, İnançlar), Ankara 1976, ss.301

¹⁶² Tokluoğlu, a.g.ç., ss. 14

denir. Kıyafetlerini düzeltmezse attığı her adım için eskiye göre bir akçe ödemelidir. (KK30)

- Elbiselerden iç ve dış pantolon ayakta giyilirse o evde fakirlik olur.
- Ayakkabıların önce sağ teki giyilmeli, çıkarırken de önce sağ teki çıkarılmalıdır. Ayakkabı ve terlikler dururken üst üste geldi mi “yola gidilecek” denir. Kimi insanlarda bunu hayırlı saymazlar, hemen çevrilen ayakkabı düz hale getirilir “ayakkabı tersine dönerse sahibi ölür” derler. (KK46)

• Yeni eve Kur’an ile girilir denilmiştir. Bu Kur’an hep aynı evde saklanır. Kur’an ters konulmaz, belden aşağıda taşınmaz, abdestsiz ellenmez. Kur’an’ın bulunduğu odada sadece çocuklar ve loğusalar yatabilir. Bazıları da kötülükten korusun diye başuçlarına Kur’an asarlar. (K3)

• Evin bereketinin bulunduğu en önemli kısım mutfak sayılır. Bereket kaçmasın diye mutfaklar hep temiz tutulmaya çalışılır. Mutfaklarımızda kullandığımız bıçak elden ele verilmez, yoksa kavga çıkar. Verilmesi gerekirse üstüne tükürülür veya yere bırakılır, sonra alınır. Bıçak düşerse ve dik gelirse kötü haber sayılır, hemen düzeltilir. (KK16)

• Evlerimizde kırılan bir eşyanın , hemen bir başkası kırılırsa bu üçlenmelidir. Ev sahibi bir şişeyi, bir bardağı kendi kırmalıdır. O an üçüncü bir eşya daha kırılırsa “iyi oldu üçlendi” denir.(KK9)

• Evde kırılan camın ortadan ikiye ayrılmaması kötü sayılır. Kırılan aynada uğursuzluktur. Aynayı kıran 40 yıl işlerinin kötü gideceğine inanır. (KK10)

• Kırdığımız eşyalar yanında kaybettiğimiz eşyalar vardır. Kaybolan bir eşya “İsmail İsmail” ya da “Bu gün cumartesi bu gün cumartesi” denilerek aranır. Başka bir yolsa; kaybolan bir eşya bulunana kadar bir çembere düğüm atmak veya çemberin 3 köşesini “şeytanın sidiği bağlasın, şeytan benden korksun, kaybettiğimizi versin” denilerek düğümlemektir.

• Eskiden şimdiki gibi karyolalar olmadığından yer yatakları kullanılmaktaydı. Günümüzde yer yatakları, çoğunlukla misafir geldiğinde yataklar yetmediğinde kullanılmaktadır. Yer yatağı serilmeden altı süpürülmelidir yoksa yatanı şeytan çarpar. Yatağın dikişli yeri ayak ucuna gelmelidir, baş tarafa gelirse “yatanın kefeni dikilir” denir. (KK45)

- “Ev içinde ve dışında pislik, kir, çöp gibi şeyleri atmak, temizlemek için kullanılan bir araç olması, süpürge temizleyici ve koruyucu bir nitelik olduğu inancını yaratmıştır”¹⁶³ Buna bağlı olarak süpürge üstüne basılmaz, oturulmaz; oturan, basan kel olur.(KK42) Kedi öldürenin günahlarından arınması için 7 camiye süpürge asması, kırklanmada bebeğin yıkanacağı suya kötülükleri, nazarı süpürüp götürsün diye süpürge sapı atılması süpürgeyle ilişkilendirilen her şeyi temizler inancıyla ilgilidir.

5.1.3.Ev İşleri ve Ev İşlerinin Yapılması / Yapılmaması Gereken Zamanlar

Ev işlerinin yapılış biçimlerine ve yapılacakları zamanlara daha çok ev hanımları önem vermektedir. “Uygulamalarını gördüğümüz, günlük işlerde veya örgü, dikiş, yiyecek hazırlamadaki inançların ve davranışların, dua ve tekerlemelerin temelinde, yapılan işin iyi olması, çabuk tamamlanması, bol ve bereketli olması arzusu bulunmaktadır.”¹⁶⁴ Tire’de bu inanışlara, uygulamalara şunları örnek verebiliriz:

- Nimet saydığımız ekmek yere düşürülmemelidir. Düşürülen ekmeği almalı, ekmek önce alna götürülmeli sonra öpüp basılmayacak bir yere konulmalıdır. Ekmek ters konursa bereketi kaçar ve ekmeğin kesildiği “ekmek tavasını başında taşıyan çocukların boyları kısa kalır.”¹⁶⁵

- Ocakta patlıcan balığı, pişi gibi hamurlu bir yiyecek pişirilirken biri, tamamı pişmeden gelip, yerse o yiyeceğin bereketi kaçar ve yiyecek kızarıken yağ çeker.(KK40)

- Yemek pişirilirken kullanılan yumurtaların kabukları kırılmamış olarak bırakılmamalıdır, iyice ezilmelidir yoksa şeytan içine girer. Ölüm vaktinde o yumurta kabuğu ile hastaya su içirmeye çalışır.(KK39)

- Tuz yere dökülmemelidir. Döken tuz taneciklerini ahrette kirpikleri ile toplar.(KK36)

İnançlarda haftanın günleri, günlerin belirli saatlerinde yapılmayacak işler şunlardır:

- Gece evden sabun, maya, sirke, un, zeytin gibi yağlı maddeler verilmez, verilirse evin bereketi kaçar.

¹⁶³ Sekçuk Aytar, “ Halk İnançlarında Süpürge”, TFA, c.16, s.314, Eylül 1975, ss. 7418

¹⁶⁴ Müjgan Üçer, “İşe Başlama ile İlgili Geleneklerimiz ve İnançlarımız Üzerine”, 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, c. 4, Ankara 1990, ss. 261

¹⁶⁵ Tokluoğlu, a.g.ç., ss. 12

Gece evden kara bir şey (kömür, kazan vs.), acı bir yiyecek (soğan,- sarımsak, biber vs.) verilmez, verilirse acı haber duyulur, bunlar eve alınırsa acı haber alınır. (KK18)

“Geceleyin verilen yoğurt, süt gibi beyaz renkli yiyeceklerin üzerine yeşil yaprak konur, uğuru kaçmasın diye”¹⁶⁶

Gece aynaya bakılmaz, süslenilmez. Süslenen kız veya kadının kötü olacağına”, bakanınsa delireceğine inanılır.¹⁶⁷ “Gece aynaya bakan gurbete gider.”¹⁶⁸ (KK12)

Gece saç taranmaz, tarayan gurbete gider.

Gece tırnak kesilmez uğursuzluk getirir.

Gece sakız çiğnenmez, çiğneyene “ölü eti çiğniyorsun” denir. (KK10) “Erkekler sakız çiğnerse bıyıkları çıkmaz.” (KK24)

Gece ıslık çalınmaz, şeytanlar toplanır, ağzının içine girer. (KK31)

Salı günü işe başlayanın işi sallanır. (KK38)

Salı, cumartesi, ayın son çarşambası ve cuma günleri çamaşır yıkanırsa büyük felakete uğranır.(KK2)

Cuma sela vakti ve haftanın her günü ezan vakti iş yapılmaz. (KK33)

Cuma günü yaş ağaç kesilmez.(KK8)

5.1.4. Misafir ile İlgili İnançlar

Evlerimize her vakit misafir gelebilir, aniden gelen konuğa “Tanrı misafiri geldi”, “Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer” denir, en iyi şekilde ağırlandırmaya çalışılır. Bazı olaylar, hareketler misafir geleceğine işarettir:

- Birinin gözü dalıyorsa “misafir gelecek”, denir.(KK6)
- Evde çocuk emeklerse misafir gelir.(KK45)
- Sofrada yemek yerken ağzından lokma düşerse “aç bir misafir geliyor” denir. (KK10)
- Yoğrulmuş hamur leğenden taşarsa misafir geleceğine inanılır.(KK40)
- Pencere dışına kuş konarsa misafir gelir.(KK14)

¹⁶⁶ Hacımebioğlu, a.g.m., ss. 37

¹⁶⁷ Tokluoğlu, .a.g.ç., ss. 11

¹⁶⁸ İmzasız,a.g.m, ss. 10

Eve ilk defa misafir geldiğinde gece yatıya kalırsa o evde uyurken bir dilek tutulur ve kişi bekarsa o kişi o gece rüyasında evleneceği kişiyi görür ya da yastığının altına bir anahtar koyulur ki tüm nasipleri açılsın. (KK34)

Her misafir istenmez, kimi zaman misafir üst üste gelir, “Misafir misafiri istemez, ev sahibi hiçbirini istemez” denir. İstenmeyen misafirin ayakkabısına tuz dökülürse hemen gideceğine ve arkasından 3 taş atılırsa gittiği yerden geri gelmeyeceğine inanılır. (KK44)

5.2. İŞ YERLERİ

Kazanç kapısı iş yerlerinin açılması, iş sahibinin maddi imkânlarına göre değişmektedir. Kimi zaman sessiz sedasız bir dükkân hizmete girebilmekte, kimi zaman da açılış törenleri düzenlenmektedir.

Açılış törenlerinde kapıya bağlanan kırmızı kurdeleyi dükkân sahibinin bir yakını keser. Dükkânın kazancının bol olması için lokma dağıtılır veya kurban kesilir. Kazanılan ilk para uğur, bereket diye çoğu zaman çerçeveselerek bir duvara asılır. (KK23)

Dükkân sahibi hayırlı kazançlar dileyerek, sağ ayağı ile besmeleyle evden çıkmalıdır. Evden çıkınca bayan görürse uğuru kaçmasın diye eve geri dönmeli, beklemeli, yeniden dua edilerek sağ ayakla evden çıkılmalıdır. Dükkânına gelince, dükkânı bereket duası ile açmalı, sağ ayakla içeri girmelidir. Dükkân sahibi şefte yapıncaya kadar dükkânı temizlemeli, özellikle nasipler süpürülmesin diye süpürmelidir. Temizlik bu nedenle dükkân kapanırken yapılmalıdır.(KK41)

Gelen ilk müşteri eli boş çevrilmemeye çalışır, ne isterse alması sağlanır, gerekirse gerçek fiyatından ucuza satılır. Alınan siftâh parası yere atılır ve çeneye sürülür ki sakaldaki kıllar kadar para çoğalsın.

Ayağı uğurlu müşterilere daha bir özen gösterilir ve dükkânın bereketi kaçmasın diye müşteriler dahil, dükkândakilerin sırtı giriş kapısına çevrilmez, sırtı giriş kapısına doğru olanlar uyarılır.(KK41)

İnançlar meslek gruplarına göre çeşitlenmektedir. Örneğin manifaturacılar gelen ilk müşteriye beyaz kumaş, beyaz eşya satmaya çalışırlar. İllâ beyaz satmaya çalışırlar gerekirse değerinden düşük verirler. Terzilerse dikmek için kestikleri kumaşın bir parçasını sokağa atarlar ki gerisi gelsin. (KK22)

Dükkânlara kazançlarının artması, bereketli olması için bereket duaları, karınca duaları, nazardan korunmak için nazarlıklar asılır. (KK5)

5.3.KUTSAL YAPILAR

Otuzu aşkın camisiyle Türkiye’de kişi başına en çok cami düşen şehir ünvanını elinde taşıyan Tire’de halk camilere büyük itibar göstermektedir. Mimarî özellikleriyle de dikkat çeken camilerin yanında¹⁶⁹ zaviyeler, medreseler¹⁷⁰ Tire’nin tarihî ve turistik değerini kat kat artırmaktadır.

Camiler halkın düşüncesinde İslâm dinin koyduğu kurallara göre yer almaktadır. Camiye abdestli, temiz girilmelidir. Camiler etrafında oluşan inançlar içinde; kısmeti bağlı olanların kısmetinin açılması için cami minaresinden mendil uçurma, cami kapısında kilit açma işlemleri ve Yeni Cami’ye baş ağrısının şifa bulması amacıyla gidilmesi sayılabilir.(KK26)

Etrafında en fazla inanç ve uygulama oluşan kutsal yapı ise türbelerdir.

5.3.1.Türbeler / Yatırlar

Tire türbeleri hakkında yapılan araştırmalar daha çok türbelerin mimarî özelliklerini anlatmaktadır. Türbeler etrafında oluşan inançlarla ilgili derli toplu bir çalışma bulunmaktadır. Derlemeler neticesinde sunduğumuz bilgilerin çoğu 2000 senesinde şahsım tarafından hazırlanan “Tire Merkez’deki Türbe ve Yatırlar Etrafında İnanç ve Uygulamalar” adlı araştırmadan elde edilmiştir.

Araştırmanın dışında kalan türbe/yatırlar ise tarihî ve turistik değerleriyle dikkat çekmektedir. Bunlar Arappınarı (Kalpakkaya) Türbesi, Cağaloğlu Alipaşa Türbesi, Hacı Fakih Türbesi, İsa Baba Türbesi, Karakadı Mecdettin Türbesi, Molla Çelebi Türbesi, Musa Bey Türbesi, Rum Mehmet Paşa, Şeyh Nasrettin Türbesi, Yağlıoğlu Türbesi’dir.

Yörede türbe/yatırlara dair bazı rivâyetler de vardır:

Tire’yi Yunan işgalinde yatırların kurtardığı söylenir. İşgal zamanı yatan tüm büyük zatlar ayağa kalkmışlar, dağlara sıralanmışlar, keçilerin boynuzlarına mum

¹⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tülay Ergil, Tire Camileri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Mezuniyet Tezi (Basılmamış), İstanbul 1966; Aslanoğlu, Tire’de Camiler ve Üç Mescit, Ankara 1978

¹⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Barış Mehmet Çukur, Tire’deki Osmanlı Dönemi Tarihi Eserleri (Basılmamış Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Denizli 2002

takmışlar. Onlara göre Yunan askerleri, Türk askerleri geliyor zannedip kaçmışlar. (KK8)

Evinin bahçesinde yatır olan bir aileyle misafir gelmiş, misafirler içki sofrasını kurmuşlar ve çok gürültü yapmışlar. Evde yatır olduğunu, saygısızlık etmemelerini söylemişler, misafir “Varsa ortaya çıksın” dediği an korkunç bir gürültü çıkmış, ev deprem olurcasına sallanmış. (KK36)

Çocukken evinin karşısında bir dede olan çocuk, okula giderken dedenin başındaki taşın düştüğünü görmüş ve taşı alıp yerine koymuş. Ertesi gün taş yine düşmüş tam taşı yerine bırakırken 10 kuruş bulmuş. Sonraki gün para 25 kuruş, daha sonra 1 lira olmuş, 1 lira o yaştaki bir çocuk için büyük paraymış, harcaya harcaya bitirememiş. Eve geldiğinde önlüğünün cebinde kalan paralar düşmüş. Annesi “Biz sana bugün harçlık vermedik, bu paraları nereden buldun?” diyince, çocuk korkudan olanları anlatmış. Annesi “Böyle şey anlatılır mı bir daha orada para bulamazsın” demiş. Çocuk ertesi sabah dedeye koşmuş taşı düzeltmiş ama paranın yerinde yüzlerce karınca varmış. (KK45)

Yamuk Ağa Mezarı’yla 1995’de bir apartman inşaatının temeli atılırken bulunmuş. O civarda oturan birinin rüyasına giren Yamuk Ağa’nın gürültü ve saygısızlık nedeniyle mezarı terk ettiği anlatılmaktadır.¹⁷¹

5.3.1.1.İbn-i Melek

Üstü açık çevresi demir parmaklarla çevrili, mermerlerle kaplı türbe Cumhuriyet Mahallesi, İbn-i Melek Caddesi’ndedir. Dört mezar olan türbede İzzettin Ferište (İbn-i Melek), Mevlana Hüsamettin, İbn-i Melek’in Oğlu Mehmet Efendi ve Evliya Ali yatmaktadır.

İbn-i Melek’in “Asıl ismi İzzettin Abdüllatif olup, bu zat Aydınoğlu Mehmet Bey tarafından Tire’de yaptırılan medrese görevlendirilmiştir.¹⁷² “Hicri 8. asır sonlarında ve 9. asır başlarında yetişen bir zat Tire’de doğmuş ve Tire’de yükselmiştir. “Mebarekül’ezâr” namındaki eserindeki ifadelerle göre tahsil ve terbiyesini babası Abdülâziz Efendi’den almıştır.”¹⁷³ “Halk arasında hurifi inanç ve fikirleri kabul eden

¹⁷¹ Levent Ertekin, Tire’den Foklorik Esintiler, ss.74 -76

¹⁷² Bursalı Mehmet Tahir Bin Rifat, Aydın Vilayetine Mensup Meşayih, Ulema, Şuara, Müverrihin ve Etibbanın Teracim-i Ahvali, (Haz.) M. Akif Erdoğan, İzmir_1994, ss. 19

¹⁷³ Faik Şişikoğlu, “Tire Bilginleri I. Abdüllatif İbni Melek” ,Küçükmenderes, y. 2, s.10, 1941, ss. 197

“acı su” diye anılan Abdülmecit Efendiye karşı “tatlı su” diye hitap edilen¹⁷⁴ İbn-i Melek ilim aleminde “Ferişteoğlu” diye bilinmektedir. Evliya Çelebi, İbn-i Melek’in “Tahsilini Manisa’nın Saruhan Menderesi’nde aldığını, orada ziyaret edilen bir hücresinin bulunduğunu”¹⁷⁵ söyler. Tahsilinden sonra İbn-i Melek kendi adıyla anılan medresede hocalık yapmış, pek çok talebe yetiştirip, ders kitabı olarak okutulan eserler yazmıştır. İbn-i Batuta’nın “yanındayken kendimi padişahların huzurunda bulunuyor hissediyorum”¹⁷⁶ dediği İbn-i Melek’in eserleri şunlardır:Şerhu Mecmeül – Bayreyn, Şerhü’ – Vikaye, Şerhu Mecmeül Envar Mebarekü’l Eşnar fi Şerhi Mişariki’l Envar, Bedrül Vaizin ve Zuhül abidin ve Menzum lunayet.¹⁷⁷

İbn-i Melek’e “Meleğin oğlu” adının verilmesi onun doğumunla ilgili anlatılan rivayetlere dayanmaktadır: “Bir gün İbn-i Melek’in babası hacca gidecektir, bu arada eşi hamiledir. Eşini ve doğacak bebeğini Allah’a emanet eder, Hacca gider. Döndüğünde eşinin bir süre önce vefat ettiğini öğrenmiştir. Bebeği sorunca onun da annesinin karnında gömüldüğünü öğrenir, Abdülaziz Efendi “Ben evladımı Allah’a emanet ettim” diyerek itirazlara rağmen eşinin mezarını açtırmıştır ve bebeği annesinin ayak ucunda uyurken bulmuştur.(KK4, KK15, KK43)

İbn-i Melek’in, Tire’ye büyük hizmetleri olmuştur, yedi sene Tire’nin vergisini ödemiş, Tire’deki bedesteni yaptırmış; ancak bir sene vergiyi ödeyememiş, o zaman Tireliler onu taşlamışlardır. O da Tirelilerin bu vefasızlığı üzerine “Tireliler onanmasın, yabancılar donansın” demiştir. Tire’de yerli halk kadar dışarıdan çeşitli sebeplerle gelen ve bir müddet sonra Tire’yi sevip yerleşen pek çok aile bulunmaktadır. Başka kentlerden gelip Tire’ye yerleşen ailelerin maddi durumları oldukça iyidir.(KK11, KK37)

İbn-i Melek’in mezarının inşa edilişi de dikkat çekicidir. “Bazı ermişler hayatta iken, kabirlerin açık kalması, türbe içine alınmaması için vasiyette buldukları anlatılanlar arasındadır.”¹⁷⁸ ve üstü kapalı mezarda doğan çocuk kapalı yerden sıkılmış olacak ki bu türbelerin üstleri açıktır denemektedir. Rivayetlere göre; 1954’de restore edilen türbenin üstü önce kapatılmış ama aynı gece yıkılmıştır. Bu inşa birkaç kez

¹⁷⁴ Faik Tokluoğlu, Tire’de Yetişen Alim, Şair, Meütefekkir ve Mutasavvuf, Tire1956, ss. 8

¹⁷⁵ Evliya Çelebi Seyahatnamesinden, a.g.e., ss. 74

¹⁷⁶ İbni Batuta, İbni Seyahetnamesinden seçmeler, (Haz.) İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1971, ss. 29

¹⁷⁷ Musrtafa Baktır, “Tireli İbni Melek Hayatı, Eserleri ve Menar Şehri” Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.9, Erzurum 1990, ss. 50

¹⁷⁸ Hasan Köksal “İzmir ve Çevresindeki Yatırlar ile Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri ,c. 4. Ankara 1987,ss.12

tekrarlanmıştır. Her seferinde yapılan tavan çökmüştür. Sonunda bu ulu zatın türbesini üstünün açık kalması gerektiğine, bu zatın mezarda doğduğu için üstü açık bir mekanda kalmak istediğine karar verilmiştir. (KK8, KK24)

Tire'nin en çok ziyaret edilen türbelerinden biri olan İbn-i Melek Türbesi'ne hem yerli halk hem de civar yerlerden gelenler içtenlikle inanmaktadır. Ziyaretçiler "İbn-i Melek Hazretleri'nin yüzü suyu hürmetine" diyerek çocuk, mal, mülk, iş, para sahibi olmak, karı koca geçimsizliğinin sona ermesi gibi dilekler dua ederler. Muratlarının kabulü için 7 cuma üst üste mum yakarlar, türbenin parmaklarına bez, çaput bağlarlar. Özellikle hac zamanı hacı adayları Ödemiş Birgi'deki Birgivi Hazretleri'ni ziyaret ettikten sonra sonra İbn-i Melek'i de ziyaret ederler ve Allah'a "sağ salim hacca gidip, inancı olup gelmek" için dua edip, kurban keserler ve ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar.

İmam-ı Birgivi ve İbn-i Melek etrafında teşekkül eden rivayetle Mevlana Hazretleri de vardır. Bir gün üçü bir araya gelmiş ve güvercin olmuşlardır. Bir kara selviye konmuşlar, cuma namazından az bir zaman önce uçup Mekke'ye varmışlar orada namazı kılıp geri dönmüşlerdir. Bu nedenle ziyaret edenlerin dualarının mutlaka kabul olacağına inanılmaktadır. (KK25)

5.3.1.2. Buğday Dede

"Halk arasında kült konusu yapılmakla beraber ne yazılı ne de sözlü kaynaklarda olmayan veliler, hemen her zaman belli bir şahıs isminden çok, bir yiyecek, madde, ağaç vs. adıyla anılırlar. Şile'deki Kum Baba, Kemalpaşa'daki Çitlembik Dede, Tiredeki Buğday Dede bu velilere örnektir"¹⁷⁹

Tire'nin Buğday Dede Tepesi'nde kara selvilerin altındaki mezarda Buğday Dede ve eşi Sire Hatun'un kabri ve bunların yanında mescit bulunmaktadır. Dedeye Buğday Dede denilmesini sağlayan rivâyet şöyledir: Buğday Dede'nin yaşadığı dönemde o güne kadar görülmemiş kıtlık olmuştur. Halk perişan haldeyken bir dede buğday dağıtmaktaymış; nacak buğday almaya gelen erkek olacakmış. Bir gün göç edip Tire'ye gelen bir aile Buğday Dede'nin ününü duymuş ve buğday almak için oraya gitmeye karar vermiş; ama ailenin hanımı "Ben de geleceğim" diye inat edince, erkek kılığına girmiş eşiyle dede'nin yanına gitmiş. Dede onlara buğdaylarını vermiş "yolunuz

¹⁷⁹ Ahmet Yaşar Ocak, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatı'nda Evliya Menkabeleri, Ankara 1989, 1 ss. 39

açık olsun ancak giderken arkasına bakmayın” demiş. Kadın ve eşi yola çıkmış, kadın dayanamayıp arkasına bakınca dede ve eşi vefat etmiş, kimilerine göre kaybolmuş.¹⁸⁰

Başka bir rivâyete göre de; savaş zamanıymış ve kıtlık olmuş. Askerlerin yiyeceği bitmiş. Nasıl yiyecek buluruz diye düşünürlerken Buğday Dede'nin ününü duymuşlar. Komutan Dede'ye gidip sıkıntılarını anlatmış Dede onlara yardım etmiş. Heybelerce buğdayı taşımak için sıra sıra deve gelmiş. Deve bitmiş, heybe bitmiş, buğday bitmemiş verdikçe çoğalmış dedenin buğdayı. Dede buğdayı verirken ve giderken kimse arkasına bak bakmasın diye tembih etmiş. Ama develer tepeden Çatala doğru inerken bir asker bakmış arkasına ve Dede o an olduğu yere yılmış, ölmüş. (KK25) Mahmut Özay'ın “O Mübarek Serviler”¹⁸¹ hikayesine de konu olan rivâyete göre “Yunanlılar Tire'yi işgal ettiklerinde Dedenin mezarının yakınındaki bir binaya jandarma karakolu yapmışlar. Hemen yanı başındaki serviye de Yunan bayrağı asmayı denemişler. Bir günde üç asker ağaca çıkmış, üçü de düşüp ölmüş. Dördüncü Yunan askeri Müslüman olduğu için bayrağı asabilmiş, ancak hemen ardından bir Türk genci bayrağı ağaçtan indirmiş”

Yöre'nin en çok ziyaret edilen türbesi olan Buğday Dede daha çok çocuğu olmayanların umut kapısıdır. Ziyaretçiler öncelikle yatrın etrafına serpilmiş buğdaylardan alarak, evlerinde, ceplerinde, cüzdanlarında bereket, bolluk getirmesi için saklarlar. Sınavlara girecek çocuklara bu buğdaylardan yutturulur ki sınavları başarılı geçsin. (KK7, KK40)

Çocuk sahibi olmak isteyenler dua ettikten sonra yatrın çevresindeki parmaklara küçük salıncaklar, bez bebekler ya da iplik parçaları bağlarlar. Evlat sahibi olmak isteyen kadın yatrın çevresinden bulacağı herhangi gibi bir taşın altındaki böceği bulup, yutar, bu sayede çocuğu olacağına inanır. Taş altından çıkan böcek karıca ise doğacak çocuğun kız olacağı, başka bir böcek çıkarsa erkek olacağı söylenir. “Yedi sene boyunca çocuğu olmayan bir kadın abdest alıp, iki rek'at namaz kılıp, yatrın üstündeki bir taşı kaldırmış. Altından çıkan böceği kuru üzümle yemiş, bir müddet sonra çocuğu olmuş. (KK6) “Başka bir kadınsa taşın altından uzunca bir böcek çıkmış. Ben bunu böyle yutamam, boğazıma takılır, diye düşünüp böceğin bacaklarını koparmış. Kısa bir süre sonra dünyaya getirdiği oğlan çocuğunun da bacakları yokmuş. (KK44)

¹⁸⁰ Menkabenin varyantarı için bkz. İmzasız, “Buğday Dede”, Küçük Menderes, s.3, 1940;Gündüz Artan, “Tire'de Buğday Dede Efsanesi” TFA,c.9,s.186/1965

¹⁸¹ Özay, a.g.e. ss. 4 – 8 .

Vakti geldiği halde doğum yapmayan bir kadın, bebeği doğmadan karnında ölen görümcesi ve doğduktan sonra evladı ölen bir komşuları Buğday Dede'ye gitmişler çocuğu henüz doğmayan kadın “Çok çoğum olsun, el ele tutuşup yürüsünler” diye dua etmiş. Komşusu ona “Zengin olsunlar” diye dua etmedin mi? demiş. Görümce çocuğum doğsun isterse sonra ölsün, yeter ki doğduğunu göreyim” demiş. Görümcenin çocukları doğmuş; ama kimi beş kimi on yaşında ölmüş. Komşunun çocukları doğduktan sonra yaşamış ama hiçbir zaman çok paraları olmamış. Çocuğu doğmayan kadının üç tane evladı olmuş bu çocuklar hiç birbirlerinden ayrılmadan yaşamışlar. Onun için Buğday Dede'de ne dilerse o olur, denilir. (KK39)

Dede'de duaları kabul olanlar biri, Dede'yi tekrar ziyaret ederler ve yanlarında buğday getirip, dedenin buğdayı hiç bitmesin eksilmesin diye buğdayları yatırların üstüne serperler adakta bulunanlar da oradaki dibekte buğday dövüp, aşure yapıp dağıtırlar. (KK46)

5.3.1.3.Ali Baba

Karacali semtinde Ali Baba Tepesi'nde ağaçlar, çiçekler içindeki türbe Tire'nin en bakımlı türbesidir. Türkiye'nin dört bir yanından ziyaretçisi olan türbenin kuzey köşesindeki selvi ağacının altındaki mezarın “Öksürük Dede'ye ait olduğu belirtilmektedir.¹⁸² ancak bu konuda başka bir bilgiye de rastlanmaktadır.

Ali Baba'nın Hacı Bektaş Velî'nin müridi olarak 700 sene önce Tire'ye atandığı, buraya gelip türbesinin olduğu mevkilerden su çıkardığı, bahçesindeki ulu selvi ağaçlarını kendisinin diktiği rivâyet edilmektedir. Daha çok Bektaşîler tarafından ziyâret edilen türbeye çocuk sahibi olmak isteyenler, borcu çok olanlar, iş kuracaklar, her türlü sıkıntı içindekiler gelmektedir. Dua ettikten sonra türbenin duvarlarına dualarının kabul olup olmayacağına dair taş yapıştırmakta, Ali Baba'nın sandukasını 3 defa öpmektedir. Ev sahibi olmak isteyenler de türbenin bahçesinden topladıkları taşla ev şekilleri yaparlar, dileği kabul olanlar türbeyi tekrar ziyâret etmekte, adakta bulundularsa adaklarını burada kesmektedirler. Çocuk sahibi olursa Baba'ya hürmeten evlâtlarına Ali veya Aliye ismini vermektedir. (KK23, KK30, KK32)

¹⁸² A. Munis Armağan, Devlet Arşivlerinde Tire, İzmir 2003, ss. 315

5.3.1.4. Alamadın Dede

Dört Eylül Mahallesi Alamadın Sokak'taki türbede Alaeddin Sultan ile eşinin yattığı söylenmektedir, şahsın tarihî kimliği hakkında bilgi yoktur.

“Alaeddin Sultan öldüğü vakit onu yıkayan hoca böyle bir zâtın vücudu niye kirli diye düşünürken, teneşirdeki ölü doğrulup “Biz ömür boyu gönlümüzü temiz tutmaktan dış temizliğimize vakit bulamadık, sen buldun mu?” demiştir ve bu rivâyet dilden dile yayılmıştır.¹⁸³ Özellikle İzmir'den hafta sonları pek çok ziyâretçisi olan türbeye “Alamadın Dede” adının verilmesinin sebebi: Dededen ne talep edilirse o dilek kabul olur, onu almadan dönmezmişsin, şeklinde açıklanır.(KK12, KK35)

Ziyâretçiler her türlü sıkıntı, hastalıklara şifâ bulması, çocuk, mal – mülk sahibi olma gibi dileklerle türbeye gelip, dua etmektedirler. Yaramaz ve çok ağlayan çocuklar da bu türbeye getirilir, bir süre türbenin içinde bırakılır ve böylece uslanacaklarına inanılır. (KK13, KK34)

5.3.1.5. Balım Sultan

Tire – Selçuk kara yolunda 3 km. içeride olan Balım Sultan Türbesi'nde üç mezar vardır. Bunlardan Balım Sultan'a ait olduğu söylenen mezar dışındakilerin kime ait olduğu tespit edilememiştir.

Bektaşîlik'in ikinci kurucusu olduğu belirtilen Balım Sultan “Tarikâta yeni ayin ve erkân usulleri koymuş ve mücerred dervişlik teşkilâtını kurmuş, 922/1516 yılında da vefat etmiştir.”¹⁸⁴ Şahsın tarihî kimliği hakkında netlik yoktur. “Hacı Bektâştaki türbede yattığı söylenen Balım Sultan'la Tire'deki Balım Sultan'ın aynı kişiler olup olmadığı, Tire'deki türbede yatan zâtın Balım Sultan'ın oğlu Lütfullâh Çelebi olması ihtimali”¹⁸⁵ henüz araştırmacılarla kesinliğe kavuşturulmamıştır.

Balım Sultan Türbesi'nin Tire'deki diğer türbelerden ayrılan özelliği yörede “Bahar Bayramı” olarak kutlanan Nevruz'un türbenin etrafında teşkil etmesidir. Nevruz günü her yer piknik yapanlarla dolmaktadır. O gün dileği olanlar özellikle türbeyi ziyaret etmekle kismetlerinin açılması, dertlerinin son bulması için dua etmektedirler. (KK6, KK15, KK42)

¹⁸³ A. Munis Armağan, Tüm Yönleriyle Tire I, ss. 67

¹⁸⁴ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1976, ss. 111

¹⁸⁵ Hakkı Önkâl, Tire Türbeleri, Ankara 1991, ss. 117

5.3.1.6 Soğan Dede

Kurtuluş Mahallesi Akyol Caddesi Ergenekon Pasajı'nın alt katındaki türbede “Aydınoğulları devrinin önemli isimlerinden Şücaeddin Dede yatmaktadır.”¹⁸⁶ Adı dışında bu zâta dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Türbenin yanından geçenler özellikle çevredeki esnaflar sıkıntılarında kurtulma, işlerinin yollarında gitmesi için dua etmekte, kimi zaman da mum yakmaktadırlar. Dede'nin “Soğan Dede” adını neden aldığı tespit edilememiştir. Bilinen öten baykuşun olduğu yere doğru “Acımı al götür” diye acı soğan atılmasındaki gibi “Acılarımı al” diye Soğan Dede'ye de soğan adanır.

Soğan Dede'nin kerâmetine dair anlatılan bir rivâyet şöyledir: Eşine çok eziyet eden adam Soğan Dede Türbesi'nin yakınlarında bir dükkânda bekçilik yapıyormuş. Bir gece dükkanın demir kapıları birden açılmış, içeri eli fenerli yaşlı bir adam girip “Sen karın Ayşe'ye çok eziyet ediyorsun, bundan sonra iyi ol” demiş. Adam o yaşlının Soğan Dede olduğunu anlamış ve eşine kötü davranmaktan vazgeçmiş.(KK36)

5.3.1.7 Sır Hatunlar

Karagazi Mahallesi Kavakdibi Mevkii'ndeki türbede yedi mezar bulunmaktadır. Mezarlarda Buğday Dede'nin kızları/torunları olan Sır Hatunların yattığı söylenmektedir.

“Sır Hatunlar Türbesi'nin adı gibi inşa tarihide sırlıdır. Bu sırrı açıklayacak ne yazılı belge ne de süsleme özelliği mevcuttur. Yapıya ait herhangi bir kitâbe bulunmadığı gibi yedi mezarın hiçbirinin de kitâbesi yoktur.”¹⁸⁷

Türbedeki yedi mezara “Sır Hatunlar” adı verilmesinin sebebi anneleri/nineleri olduğu düşünülen Sire Hatun'un adının söylene söylene değişmesi olarak gösterildiği gibi, şöyle bir rivâyet de vardır: Buğday Dede ve eşinin vefatından sonra Tire ve etrafında bir kıtlık daha olur. Bu kıtlıkta babaları/dedeleri Buğday Dede gibi kızlar da halka buğday dağıtır. Tire dışından gelen bir yabancı kızlardan buğday alır, ama onlar yabancıнын haline acıyıp bir yerine 40 çuval buğday verirler. Ardından sırlarını bir yabancıya gösterdiklerinden orada ölüverirler. (KK11, KK26)

¹⁸⁶ Hasan Köksal, “*Yatır İnanıcı ve Ödemiş – Tire Yöresindeki Yatırlar*” Türk Kültüründe Tire, Ankara 1994, ss. 163

¹⁸⁷ Önkal, a.g.e., ss. 34

Tire’de bolluğun, bereketin, eli açıklığın sembolü Buğday Dede’ye olan inanç, saygı ve sevgiden ötürü olacak ki bu türbedeki hanımlara da inanılmakta, onların da kerâmet sahibi olduğu düşünülmektedir. Tüm dert ve sıkıntılarından kurtulmak isteyenler özellikle cuma günleri ziyarette bulunmakta, duaları bitince mum yakmakta, türbede yatanları kadın olmalarından kaynaklansa, baş uçlarına çiçek bırakmaktadırlar.

5.3.1.8 Dön Dede

A.Munis Armağan “Bugünkü Tire Lisesi doğusunda yer almaktayken imar planı nedeniyle yıkılan, kime ait olduğu bilinmeyen, mallarını satamayan esnafın türbe çevresinde döndüğü söylendiği türbeye “Kurt Baba” veya “Dön Baba” adı verilmektedir. Aynı eserde “Dön Baba Türbesi” başlığı altında Tire’nin Ekinhisarı Semti’nin güney batısında yerleşim alanının 200m. kadar uzağında yer alan halkın etrafında dönerek dilekte bulunduğu mezardan bahsedilmektedir.”¹⁸⁸

Bizim ele aldığımız Dön Baba Ekinhisarı Semti’ndekidir. Büyük bir ağacın altındaki mezarın çevresi kısa briketlerle daire şeklinde çevrilmiştir.

Dön Dede’ye ziyarete gelenler daha çok mal – mülkle ilgili dualarda bulunurlar. Yatırın etrafında 7 kez dönerler, duaları tamamlanınca mezarın yanındaki ağaca bez, iplik, çember bağlarlar. Bir ev veya bir eşya satmak isteyenler ise 7 kere mezarın çevresinden döndükten sonra, evlerine gidip 2 rekat namaz kılarlar, bir çivi alıp satılması istenen eşyaya çakarlar ve o mal kısa sürede satılır. (KK39, KK45)

5.3.1.9 Şemsi Mescidi

“Derekahve semti’ndeki mescit Fatih döneminde Tire’den İstanbul’a taşınan halk arasında Hekim Çelebi diye anılan saray hekimlerinden Dülgerzade Şemseddin Ahmet Bey tarafından yapılmıştır.”¹⁸⁹

Aslında mescit olan yapı Hristiyanlarca ve Müslümanlarca “Kutsal Su” olarak kabul edilen “Ayazma” nedeniyle ziyaretçiler her türlü hastalıklarının şifa bulması ayrıca çocuk sahibi olmak için bu sudan doldurur, içer, ellerini yüzlerini yıkarlardı. Günümüzde su akmasa da çevre düzenlemesi yapılan Derekahve’ye gelenler mescidi ziyaret etmekte, bahçedeki mezarlara doğru dönüp dualarda bulunmakta, dileklerinin kabulü için kimi zaman ibadethanesinde namaz kılmaktadır.(KK10, KK26)

¹⁸⁸ A. Munis Armağan, Devlet Arşivlerinde Tire, ss. 317 – 322

¹⁸⁹ Armağan, a.g.e., ss.232

5.3.1.10 Süleyman Şah

İbn-i Melek Türbesi'nin kuzeyinde yer alan türbede Tire Emiri Süleyman Şah ve aile üyeleri yatmaktadır. Süleyman Şah "Aydınoğlu Beyliği'nin kurucusu Mehmet Bey'in beş oğlundan yaşça dördüncü oğludur. Mehmet Bey beylik topraklarını dağıtırken Süleyman Şah'a Tire'yi vermiştir. Tire Beyi olan Süleyman Şah Menteşe Beyi Orhan Bey'in kızıyla evlenmiştir."¹⁹⁰ Tire'ye büyük hizmetleri geçmiş Süleyman Şah'ın ölüm tarihî kesin değildir. A. Munis Armağan zâtın ölüm tarihini M.750 diye naklederken Ulvi Yelken "Sayın Fuat Köprülü Aydınoğulları'na ait yaptığı silsilenamede Süleyman Bey'in vefat tarihini 745'ten sonra sonra diye kaydetmiştir. Biz bu yazımızla Aydınoğulların'dan Mehmet Beyin oğlu Süleyman Beyin 756 tarihinde vefat ettiğini ve Tire'de medfun bulunduğu tespit etmekte Anadolu Beylikleri ile meşgul olacak tarihimize bir vesika hazırlamış oluyoruz."¹⁹¹ demektedir.

Tire'nin önemli turistik mekanlarından olan türbeyi İbn-i Melek Türbesi'ne gelenler ziyaret etmektedir. Tire'nin kurucusu sayıldığından saygı duyulan zât ve aile üyelerine dualar edilmektedir. (KK8, KK24)

5.3.1.11 Kesikbaş

"Türkiye'nin pek çok kasaba ve köyünde, şehirlerinde kesikbaş türbeleri ve bunlarla ilgili efsaneler meydana gelmiş olup, çeşitli ziyaret ve adak usulleri geliştirilmiştir. Halk bu türbelere büyük bir saygı duymakta efsanelerde anlatılanların gerçek olduğuna inanmaktadır."¹⁹² Tire'deki Kesikbaş mezarı da bunlardan birisidir.

Tire – Selçuk yolu üzerinde mezarın dört tarafı, duvarlarla çevrilidir, başında kara bir selvi bulunmaktadır. Halk arasında Tire Fatihisi Sasa Bey'in bu mezarda yattığı söylenmektedir. Sasa Bey'in savaşta kafası kopmuş, kafasını kolunun altına alarak savaşmaya devam etmiştir.

Kesikbaş yatırına ziyaretçi olmadığı için yatır ilgisi görmeyen "¹⁹³ demesine karşın mülakatlarımızda özellikle akşam vakti ziyaretçilerin gelip mum yaktığını,

¹⁹⁰ A. Munis Armağan, Süleyman Şah ve İbni Melek, Tire, ss. 1

¹⁹¹ Ulvi Yelken "Aydınoğullarına Ait Kitabeler I. Tire'de Aydınoğlu Süleyman Beyin Türbesi" Küçükmenderes, y.1, 5.6, 1941, ss. 94

¹⁹² Ahmet Yaşar Ocak, Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih – Folklor İlişkisinden Bir Kesit) Ankara 1989, ss. 62

¹⁹³ Armağan, a.g.e., ss. 314

testiyle su bıraktığını hatta bir defasında Manisa'nın Salihli ilçesinden bir grubun yatırın şiddetli baş ağrısına iyi geldiğini duyup ziyarette bulunduğunu tespit ettik. (KK24)

5.3.1.12 Çıtlık Dede

Yeni Mahalle Namazgâh Caddesi'ndeki çıtlık ağacının altındaki mezarın Şafi Dede adındaki bir zâta ait olduğu söylenmektedir; ancak dede altında yattığı ağacın adıyla bütünleşmiştir, öyle anılmaktadır.

Bir apartmanın bahçesindeki mezarın etrafı duvarlarla çevrilidir. Mezarın yanından geçenler dua etmekte, mezarın kenarında zaman zaman mum yakmaktadırlar. Mahalle sakinleri özellikle sabahları evlerinden çıkarken dedeye dua ederlerse işlerinin yolunda gideceğine inanmaktadırlar. Ayrıca rivayetlere göre kandil geceleri mezara nur inmektedir. (KK40, KK47)

6. BÖLÜM TABİATÜSTÜ VARLIKLAR İLE İLGİLİ İNANÇLAR

6.1. TABİATÜSTÜ VARLIKLAR

Tabiatüstü varlıklar dediğimizde varolduğuna inanılan ancak göremediğimiz, dokunamadığımız varlıklar akla gelmektedir. Bu konuya dair oluşan inanç ve uygulamaların çoğu İslâm dinî çevresindedir. Çalışmada “Peygamberler” de konu edilmiştir; burada asıl incelenen anların kerâmetlerin tabiatüstü bir olay sayılmasıdır.

6.1.1.ALLAH

Allah'ın varlığına kesinlikle inanlar olduğu gibi inanmayanlar da mevcuttur. Tüm evrenin yaratıcısı ve sahibi Allah'ın gökyüzü ve yeryüzünde yani her yerde olduğuna, her şeyi bildiğine, insanları öldükten sonra diriltip iyileri cennetine, kötülerini cehenneme alacağına inanılır. Allah'ın her yerde olduğu kabul edilse de gökyüzünde olduğu inancı daha hakimdir. Tüm dualarda ellerin göğe doğru açık olması bundandır.

Allah'ın varlığının yarattıklarıyla ispat olduğu ve hiçbir şekilde onun varlığı hakkında şüpheye düşülmemesi gerektiği söylenmektedir. Allah'ın sevgisi, korkusu içinde olan insanların kötülüklerden uzak duracağına inanılır ve kötü işlerde bulunanlara “İçinde hiç Allah korkusu yok mu?” denilir. Her an Allah'ın yüceliği hatırlanmalı ve inanca göre kötü durumda dahi şükredilmelidir.

Pek çok kişi Allah'ın ismini anarken Hıristiyanlıkla alakalı diye “Tanrı” demekten hoşlanmaz; hatta bazı kimseler bu kelimeyi kullananları uyarırlar. Allah yerine “Rab” sözcüğünün söylenmesi makbul sayılmaktadır.

Allah halk arasında daha çok erkek olarak tasavvur edilir ve dualarda “Allah Baba günahlarımızı affet, dualarımızı kabul eyle” denilir. Allah'ın dünyada yapılan hiçbir kötülüğe cezasız bırakmadığına inanılarak kötülükte bulunanlar içinde “Allah affetsin” “Allah ıslah etsin” “Allah cezasını versin” “Allah'a havale ettim” ifadeleri söylenilir.

6.1.2.PEYGAMBERLER

Üstün vasıfları bulunan, mübarek zatlar olarak görülen, hangi dinden olursa olsun inanılması gerektiğine kanaat getirilen, mucizeler, kerâmetler gösterdikleri söylenen peygamberler saygı ve sevgiyle anılmaktadır.

Yörede peygamberlere dair inançlar ele alındığında bahsi en çok geçen peygamberler Hz.Adem, Hz.İdris, Hz.Nuh, Hz.İbrahim, Hz.İsmail, Hz.Musa, Hz.İlyas, Hz.Hızır, Hz.İsa ve Hz.Muhammed'dir.

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem dünyadaki tüm topraklar karıştırılarak yaratılmıştır ve bu inanışa dayalı olarak “Topraktan geldik yine toprağa döneceğiz” denmektedir. Hz.Âdem'den sonra onun kaval kemiğinden Hz.Havva yaratılmıştır. Hz.Âdem ve Havva şeytan'ın kandırmasıyla yasak elmayı yemişler ve Allah onları cennetinden kovmuş, dünyaya göndermiştir, böylece insan nesli çoğalmıştır.

Peygamberler içinde Hz.İdris'in terzilerin piri olduğu, elbise dikip yazı yazdığı rivâyet edilmektedir. Hz.Nuh ise adını verdiği “Nuh Tufanı” ile anılmaktadır. Kendisine ve Allah'a inanmayan kavmi Allah büyük bir sel felaketi ile cezalanmıştır. Hz.Nuh bu tufandan önce bir gemi yapmış, kendine inanlarla birlikte hayvan neslinden bir erkek bir dişi almış, tufandan kurtulmuştur. Rivayete dayalı olarak aşureden de bahsedilir. Gemide yiyecek sıkıntısı yaşanınca kalan tüm yiyecekler karıştırılmış, sonunda aşure ortaya çıkmıştır.

Hız.İbrahim puta tapma devrinde put yapıp satan babasının putlarını kırmıştır. Halkı imana çağırınca hükümdar onu cezalandırmak için ateş yaktırır; ancak o ateşe atılacakken, Allah peygamberini yanına alır, ateş su olur, odunlarda balık. Hz.İbrahim'le ilgili anlatılanlar kurban bayramının kutlanmasıyla da bağlantılıdır.

Allah'tan bir erkek evlat dileyen Hz.İbrahim dileği olursa en sevdiği varlığı kurban edeceğini vadederek. Bir müddet sonra bir erkek çocuk sahibi olur. Ardından rüyasında adağını görür. En sevdiği varlığın evladı olduğunu anlayınca, çocuğunu kurban etmeye götürür. Çocuğu kurban edeceği sırada Allah Hz.İbrahim'e bir koç gönderir, böylece Hz.İsmail kurtulur ve o günden sonra kurban bayramı geleneği ortaya çıkar.

Hızır'ın rüyaları yorumladığına ve yorumlarının gerçekleştiğine bir de asası ile denizi ikiye bölme kerametini gösterdiğine inanılmaktadır.

Hızır'ın ölümsüzlük suyunu içtiğine, gittiği her yere yeşillik ve bereket getirdiğine, yardıma muhtaç olanların yardımına yetiştiğine, aksakallı bir dede olup insanlara görüldüğüne, karaların hakimi olduğuna, 6 Mayıs günü suların hakimi, denizlerin piri Hz.İlyas ile buluştuğuna inanılır. Denizlerle birlikte anılan bir başka bir peygamberde denizdeyken bir balık tarafından yutulan ve balığa onun ismi verilen Hz.Yunustur.

Hayvanlarla konuştuğuna özellikle kuşlara hükmettiğine inanılan peygamberse Hz.Süleyman'dır. Hristiyanlık'ı benimseyenlerin peygamberi Hz.İsa çarmığa gerildiği vakit Allah tarafından cennete alınmış, onun yerine kimliğini açığa vuran kişinin öldüğü söylenmektedir.

İslam dünyasının Hz.Muhammed'in ise son peygamber olup tüm insanlığa gönderildiği inancı vardır. Dine dair birçok konuda Hz.Muhammed'in öğütleri ve hadislerine baş vurulmakta, kendisi gibi peygamberin yakınlarına da saygı gösterilmektedir.

Peygamberle duyulan hürmet neticesinde yörede aileler evlatlarına dinî bütün kimseler olsunlar, ahlaklı davransınlar diye peygamberlerimizin isimlerinden vermişlerdir, ancak bazı aileler Muhammed ismi yerine Mehmet ismini tercih eder. Bunun sebebi eğer çocuğa kötü söz söylenirse ola ki küfür edilirse Peygamber'e saygısızlık olmasın, günah sayılmasın düşüncesidir.

6.1.3.MELEKLER

Meleklerin nurdan yaratıldıklarına, erkek mi dişi mi olduklarının bilinmediğine, evlenmediklerine, yeme, içme uyuma gibi ihtiyaçlarının bulunmadığına, her an her yerde bulunabileceklerine, insanlar sıkıntıya düştüklerinde onlara yardım ettiklerine inanılır.

Cebrail'in meleklerin en büyüğü olduğu, peygamberlere Allah'ın yasak ve emirlerini iletlediği, Mikail'in tabiat olaylarını yönlendirdiği; İsrail'in sur borusunu üflediğinde kıyametin kopacağı söylemektedir.

Melekler içinde korku uyandıran “ölüm meleği” diye adlandırılan Azrail'dir. “Azrailden kaçılmaz” denilerek ölümün kaçınılmaz son olduğu ifade edilir. Ölümle alakalı melekler arasında ”kabir melekleri” Münker ve Nekir de vardır. Bu meleklerden biri insanın sağ, biri sol omzundadır. Günahlarımızı ve sevaplarımızı yazarlar. Öldüğümüz vakit bizi kabirde sorguya çekip günahları çok olanların gözleri önüne kıyametin kopacağı güne kadar cehennemden bir pencere, sevapları çok olanlara ise cennetten bir pencere açılacaktır.

Meleklerin insanlara yardım etmesi için onları kaçırmaması lazımdır. Melekler cuma günü ezan vakti iş yapılırsa, ekmek kırığı yere düşerse o mekana gelmezler. Açık bırakılan sofranın üstüne de melekler kanat gererler (ki bir çok kişi melekleri kanatları var olarak düşünür) bir süre sonra yorulurlar, sofraya toplanmazsa bir daha o eve uğramazlar.

6.1.4.ŞEYTAN

İlk insan Hz.Âdem'e secde etmeyen bu nedenle cennetten kovulan şeytan rivâyete göre insanları kötü yola sürüklemeye and içmiştir. Şeytan insanları doğru yoldan çıkarıp onları günaha yöneltir. Yani “Şeytan insanın aklını çeler.”

Kimi insanlar kötülük duygusunun kişinin içinde olduğuna inanırlar ve kötülük yapanlara “Şeytan görsün yüzünü.” ya da “Şeytanından bul.” derler. Şeytana dair diğer inançlar şöyledir: sabah uyanınca yüzünü yıkamayana “Gece şeytan yalamıştır, yüzünü çabuk yıka” denir. Sabah evden beslemeyle adım atılıp çıkılırsa şeytan kaçar. Çömelererek yemek yiyenlerin, yiyeceklerini şeytan çalar, karınları doymaz. Bulaşık suyunu, makarna suyunu dışarıya dökeni şeytan çarpar. Kırılan yumurta iyice ufalanmadan çöpe atılırsa içine şeytan girer. Ev içinde dökülen unu süpürge ile süpüreni de şeytan çarpar. Kaybolan bir eşya için “Şeytan aldı götürdü, satmadan getirdi.” denildiğinde o eşya bulunur. Boş silah kullanılmadan önce kontrol edilmelidir. “Şeytan doldurur.” denilir. Gece ıslık çalanın çenesini şeytan kapar. El ve ağız yıkamadan yatılırsa şeytan uykuda rahat vermez.

6.1.5.CİN

İtikatlarca cin, insandan evvel yaratılmıştır görünmez bir cins mahluktur. Cinlerin asıl vatanı, tam manasıyla yer altıdır; fakat onlar hiçbir yere bağlı değildir, ille yer yüzüne çıkmayı severler,orada insanlarla münasebet kurarlar.

Cinler daha çok loğusalara, yeni doğmuş bebeklere, hastalara güçsüz insanlara, karanlık kuytu yerdeki, banyodaki insanlara görünür. Çoğu kişi bu varlıklara adları ile hitap etmekten hoşlanmaz, adları anınca oraya geleceklerine inanırlar ve “cin” demek yerine “üç harfliler” “iyi saatte olsunlar” derler. Özellikle gece geç vakitlerde تنها yerlerde dolaşanlara, buralara idrarını yapanlara, yiyecek suyu dökenlere cin musallat olur. Cinler kimi zaman insan bazen hayvan suretinde görünürler. Cin çarpmasına da maruz kalındığı zamanlar vardır, hele ki sıcak su dökülürken “destur” denmelidir yoksa cinlerin azabına uğranır.

Cin çağırma dair itikâtlarda vardır.Ergenlik çağı çocuklarında bu bir oyun gibi görülmektedir. Cin çağırma ile ruh çağırma işleminin bir tutulduğuna rastlanmaktadır. Cin çağırmada akşam vakti dört, beş kişi toplanır. Küçük kağıt parçalarına harfler yazarlar ve bunları, bir tepsiye bırakırlar, yanına da bir fincan koyarlar. Bu işlemden sonra el ele tutuşup “Cin/Ruh geldin mi?” “Geldinse ismini yaz” derler. Ruh/cin fincanı hareket ettirerek adını yazar onlara sorular sorarlar, soruları bitince cini gönderirler. Anlatılanlara göre insanları bırakmayan, geldikten sonra gitmeyen ruhlar vardır, bunlar kötü ruhlardır yani cinlerdir.

7. BÖLÜM

BAYRAMLAR, ÖZEL GÜNLER, GELENEKSEL GÜNLER

7.1.BAYRAMLAR

7.1.1.RESMÎ BAYRAMLAR

Ulusça katıldığımız Resmî Bayramlarımız: 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’dır.

Yurdun diğer yerlerindeki gibi bayram hazırlıkları okullar ve yerel idareler tarafından yürütülür ve kutlamalar yapılır. Şenlik havası içinde geçen kutlamalarda halk bir araya gelmektedir; ancak bu bayramlarda halk inançlarıyla ilgili bir unsur bulunmamaktadır.

7.1.2.DİNÎ BAYRAMLAR

Dini bayramlarımız: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'dır. Bayram hazırlıkları önceden başlar. Bayram temizliği yapmak önemlidir; çünkü bayram günü temizlik yapmanın günah olduğuna inanılır. Bayramlarda bayram alışverişine çıkılır, özellikle çocuklara yeni kıyafetler alınır, bayram günü yeni kıyafetler giymek hayırlı, uğurlu sayılır.

Arife akşamı "Arife suyu dökmek" yani boy abdesti almak çok sevap sayılır. Bayram sabahı herkes erken kalkmalıdır, bayram günü uyunursa evin bereketi kaçar. Evin erkekleri bayram namazına giderler, namazdan sonra bayramlaşırlar. Ailede vefat eden biri varsa genellikle sabahın erken vaktinde mezarlık ziyaret edilir, bu ölüm olayının ardından ilk bayramsa bu bayrama "Yas bayramı" denir. Mezarlık ziyaretinde dualardan sonra mezarlar temizlenir, mezara mersin dikilir, ardından bayram ziyaretlerine gidilir. Ramazan Bayramı'ysa konuklara tatlı ikramı olur.

Kurban Bayramı "Telaş Bayramı", "Et Bayramı" olarak adlandırılır. Ramazan Bayramı'ndan Kurban Bayramı'na kadar olan sürede "İki bayram arası düğün olmaz denilerek" düğünler başka tarihlere alınmaya çalışılır. Kurban Bayramı'nda kurbanlıklar alınır, diğer hazırlıklar aynıdır. Adağı olanlar kurbanlarını arife günü keserler. Bayram sabahı bayram namazı, mezarlık ziyareti olur, kurban dinî usullere göre uygun bir zamanda kesilir, bir kısmı ihtiyaç sahiplerine dağıtılır, ardından bayram ziyareti olur.

7.1.3.BAHAR BAYRAMLARI

7.1.3.1.Sultan Nevruz Şenlikleri

"Nevruz, insana hayat veren dört unsurun (su, ateş, hava ve toprak) ısınması, uyanması ve canlanması ile ilgili ortaya çıkmıştır. Bu kutlamayla ilgili olarak meydana gelen inanç ve adetler halk geleneğine dönüşmüş "Yeni Gün" anlamına gelen "Nevruz" kelimesiyle karşılanmış ve zamanla millî bir bayram hürriyeti kazanmıştır. Günümüzde Nevruz Anadolu'da ve diğer bütün Türk topluluklarında dün olduğu gibi bugün de canlı bir şenlikle kutlanmaktadır."¹⁹⁴

¹⁹⁴ Abdullah Kılıç, "Anadolu'da Nevruz Kutlamalarına Bağlı Olarak Yaşatılan Halk İnanışları ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış", Uluslar Arası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2000, ss. 39

“Orta Asya Türk toplulukları ile İranlılar’da ortak bir kültür unsuru olarak görülen Nevruz Bayramı, Türkler’de tabiat, varoluş ve diriliş bayramı olarak nitelendirilmektedir.”¹⁹⁵

Yörede “Sultan Nevruz” diye nitelendirilen 21 Mart’tır ve o gün baharın başlangıcı sayılır, çok eski zamanlardan beri sürdürülen Nevruz geleneğine bütün halk iştirak etmektedir. Nevruz Bahar Bayramı olarak kutlanıp, halka mal olmuştur ve hiçbir siyasi amaç güdülmemektedir. O gün herkes sözleşmişçesine bir araya gelir.

Tire’de Sultan Nevruz kutlamalarının başlaması tarihî şahsiyetlerle ilişkilendirilir. “1402 yılında Ankara Savaşı sonrası, savaşın galibi Timur, yanında esir aldığı Yıldırım Beyazıt olmak üzere kışı ordusuyla birlikte Tire’de geçirir. Dört ay boyunca kaldığı şehirde baharın gelişini şenliklerle kutlar. Daha sonra Timur ordularıyla Tire’yi terk ederken geride ordu içindeki yaşlılar, yaralılar ve sakatları Tire’de bırakır. Buraya yerleşen Orta Asya kültürüyle yoğurulmuş kitle her yıl Nevruz geleneğini günümüze kadar yaşattılar.”¹⁹⁶ Evliya Çelebi de “Süleyman Han’ın Rodos fetihlerinden sonra kırk gün Tire’nin Balpınarı Yaylası’nda kaldığını, buranın suyunu çok sevdiğini hatta Balpınarı Yaylasını öven bir şiir yazdığını ve şehrin halkına “Her sene nevrüzde gelip üç ay burada hücrelerde iyi ve iştret etsinler” diye ferman verdiğini”¹⁹⁷ söylenmektedir. Böylelikle Nevruz kutlamaları öncelikle Balpınarı Yaylası’nda yani Balım Sultan Türbesi etrafında teşekkül etmiş, sonra tüm Tire’ye yayılmıştır.

Nevruz hazırlıkları günler önceden başlar. Ya aileler kendi başlarına pikniğe gidecektir ya da bir – iki aile birlikte o günü geçireceklerdir. “Sarmasız ve pişisiz Nevruz olmaz” denilir. Bunların yanında börekler, sini pideleri, katmer, çeşit çeşit kurabiyeler, pohaçalar, haşlanmış yumurta ve patates, mangallık et, tavuk, köfte vs. salata malzemeleri, içecekler hazırlanır. Pişi ve sarma Nevruz gününden önce hazır edilir ki evler bereketle dolsun. Hazırlıklar içinde önemli bir de uçurtma teminidir. Gökyüzünde süzülen rengarenk kasnaklılar (uçurtmalar) aileden biri tarafından yapılır ya da satın alınır.

Yörede Nevruz 21 Mart günü kabul edilse de pazar günü kutlanmaktadır ve şenlik hava şartlarına göre yön almaktadır. Hava soğuk veya yağmurluysa kutlama bir

¹⁹⁵ Abdullah M. Çay , Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara 1989, ss. 23

¹⁹⁶ Bilal Ertekin, “*Tabiat, Tarih ve Kültür Şehri Tire*”, Yeni Asya Gazetesi, y.34, s. 12008, İstanbul 13 Eylül 2003, ss. 12

¹⁹⁷ Evliya Çelebi, a.g.e. ss. 59

sonraki pazara ertelenir. Bu ertelemeye bir ilan, anons yoktur. Halk anlaşmışçasına, haberleşmişçesine havanın iyi olduğu pazar günü toplanır.

Nevruz kutlamaları Tire'ye öyle özdeşleşmiş ve tam anlamıyla bahar bayramı özelliği kazanmıştır ki Tire'deki kutlamalara başka şehirlerde yaşayan Tireliler de eşlik etmekte, o gün Tire'ye gelmektedirler. “Eskiden Manisa, Balıkesir ve diğer Ege Bölgesi illerinden insanların Balım Sultan'a Nevruz kutlamak üzere geldikleri hatta İzmir'den Tire'ye TCDD yolları tarafından o gün özel sefer düzenlendiği hatırlatılmaktadır.”¹⁹⁸ Bundan birkaç sene önce çok yağmurlu bir gecede Tire'ye 20–25 km. mesafede arabaları bozulup yolda kalmış, beş kişilik bir aileyi babam arabasına almış ve ailenin sadece ertesi gün Sultan Nevruz'u akrabalarıyla Tire'de geçirmek için geldiklerini öğrenmiştir.

Nevruz'dan bir önceki günün gecesinde gençler ve çocuklar boş alanlarda küçük Nevruz ateşi yakarlar. Eski araba lastikleri ateş yakmada kullanılan en önemli malzemedir. Yana bu ateşten dilekler tutularak, kötülüklerin ve günahların silinmesi isteyerek atarlar. Kentleşme oranı son yıllarda arttığından boş araziler azalmış, çocukluğumda benim de sıkça üstünden atladığım Nevruz ateşleri artık pek görülmez olmuştur.

Nevruz günü, günün bereketi kaçmasın diye erkenden kalkılır, piknik için gerekli malzemeler alınır ve Nevruz'un kutlanacağı mekanlardan birine gidilir. Balım Sultan, Maltepe, Taştepe başta olmak üzere yeşillik olan her yerde piknik yapanları görmek mümkündür. Son yıllarda Taştepe en çok tercih edilen mekandır. Bekar kızlarla erkeklerin rahatça birbirlerini görebileceği, birbirlerini beğenebilecekleri bir yer olması, ağaç oranının azlığı, uçurtma uçurmaya elverişliliği bu seçimlerin nedenleridir. Kutlamalarda piknik yapılır, oyunlar oynanır, eğlence geç saatlerde son bulur, bir dahaki Nevruz beklenmeye başlanır.

7.1.3.2.Hıdrellez Kutlamaları

“Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez”, “Hızır gibi yetiştin”, “Hızır Aleyhisselam bereketi” gibi atasözü ve deyimlerde yeri olan Hızır'ın insanlara zor durumlarda yardım eden, onlara iyilik, bereket getiren bir velî olduğu düşünülmektedir.

¹⁹⁸ Celal Erdem, “*Tire'de Sultan Nevruz Geleneği*”, (Faik Tokluoğlu Anısına Düzenlenen Tire Sempozyumu'nda Sunulan Basılmamış Bildiri) Tire 07 Haziran 2002,

Ak sakallı, nur yüzlü ihtiyarın fakir biriymiş gibi görünüşü olduğu, ab-ı hayat (ölümsüzlük suyu) içerek ölümsüzlük kazandığı, bastığı her yeri yeşerttiği söylenir ve Hızır'ın kılıktan kılığa girdiğine inanılır. Bu nedenle kapıya gelen, yardım isteyen özellikle bir lokma ekmek, bir yudum su dileyenler geri çevrilmemelidir; çünkü o Hızır olabilir, siz onu geri çevirirseniz eviniz bereketlenmez.(KK10, KK45)

Hıdrellez kelimesinin menşenin Hızır (Hıdır) ile İlyas kelimesinin birleşmesinden meydana geldiği söylenir. İlyas Kur'an-ı Kerim'de de adı geçen peygamberlerdendir. Hızır karaların hakimi, İlyas suların hakimidir. 6 Mayıs'da yani Hıdrellez'de Hızır ve İlyas birleşirler tüm dünyaya bereket, bolluk dağıtırlar. Bu gün yaz başlangıcıdır Nevruz gibi bahar bayramı / doğa bayramı olarak kutlanır. (KK1, KK26)

Hıdrellez hazırlıkları, kutlamaları bir gece önceden başlar. Evler temizlenir, o gün kırdı yenecekler, içecekler hazırlanır, çocuklara yeni elbiseler giydirmeye çalışılır, kadınlar süslü giyinmeye özen gösterirler. Hıdrellez'de Tire'de özellikle sabahın erken saatinde Derekahve Senti'ne gidilir. Eskiden de meşhur olan bu mesire restorasyon yapıldıktan sonraki haliyle turistlere de hitap etmektedir. Derekahve Mesiresi dışında yeşillik olan tüm mekanlar Hıdrellez eğlenceleri için tercih edilir.

Ahmet Yaşar Ocak Hıdrellez günü kutlama âdet ve gelenekleri ve bunlara ait inançları dört ana başlıkta toplamıştır.¹⁹⁹ Bunlarda yörede varolanlar şunlardır:

7.1.3.2.1.Şifa ve Bolluk Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler

- Hıdrellez'den önceki gece hastalar gül ağacının bir dalına beyaz iplik, kendi kollarına siyah iplik bağlarlar. Sarılık olanlar gül dalına kırmızı kendini kollarına sarı iplik bağlarlar ve hastalıkları iyileşsin diye Hıdrellez sabahı bu ipliklerin yerlerini değiştirirler.(KK12)
- Hıdrellez'den önceki gece çocuk sahibi olmak isteyenler bir gül ağacının altına plastik/bez bebek koyar veya taşlardan beşik yaparlar; ancak dilekleri bozulmasın diye sabah gün doğmadan bunları bıraktıkları yerden alırlar.(KK40)

Kız çocuk sahibi olmak isteyen bir kadın gül ağacı yerine yatak odasının bir köşesine plastik bebek, o köşenin karşı tarafına başka bir plastik bebek koymuş.

¹⁹⁹ Ahmet Yaşar Ocak, İslam – Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır – İlyas Kültü, Ankara 1990, ss. 150 – 159.

“Hıdır Baba gelsin , evimde dolansın bebeklerimi görsün, bana bebek nasip eylesin” demiş. Senesinde hamile kalmış ve ikiz kız evlatları olmuş.(KK39)

- Hıdrellez'den önceki gece “Dünyasından bıkmışlar eğer o gece ay varsa bir sacayağının üzerine çıkararak gölgelerine bakarlar. Başlarını görmezlerse yakınlarda öleceklerine, görürlerse yaşayacaklarına inanılır.”²⁰⁰
- Hıdrellez sabahı yumurta yiyip, süt içenlerin hastalıklardan uzak olacağına inanılır. Ayrıca tüm sene sağlık içinde geçsin diye bahçeden gül koparılır ve kulağın arkasına asılır. Yüzdeki çiller yok olsun diye de mercimek suyu kaynatılır ve yüz yıkanır.(KK14, KK21)

7.1.3.2.2.Bereket ve Bolluk Talebine Yönelik İnançlar ve Âdetler

- Hıdrellez'den önceki gece her dolap, çeşme açık bırakılır ki hepsi bereketten taşsın. Bunların çoğaldığı kimseye söylenmez yoksa çoğalan yiyecekler, içecekler suya veya kömüre dönüşür. (KK2, KK15)
- Hıdrellez günü 40 karınca yuvasından toprak alınır ve bunlar evler bereketlensin diye saklanır. (KK7, KK36)

7.1.3.2.3.Mal, Mülk ve Servet Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler

- Hıdrellezden önceki gece ne isteniyorsa (ev, araba, bisiklet, tarla vs.) gül ağacının dibine taşlardan modelleri yapılır.

Kirada oturan bir kadın hem kendine ait bir ev hem de ikinci bir evlat istemektedir. Hıdrellezden bir gece önce gül ağacının dibine taşlardan ev modeli yapmış yanına da plastik bir bebek bırakmıştır. Çok kısa süre ellerine bir miktar para geçmiş, ev satın almışlar, ayrıca kadın ikinci çocuğuna hamile kalmış. (KK45)

- Hıdrellez'den önceki gece zengin evlerin taşlarından alınır. “Kendi evimizde böyle zenginleşsin diye gül ağacının dibine bırakılır. (KK39)
- Hıdrellez'den önceki gece kağıttan para, altın, dublin (beşi bir yerde) şekilleri kesilir, bunlar gül dalına asılır. Kağıtlar sabaha kadar kızarırsa, o yıl paralı geçecek denir; ancak dileklerin kabulü için asılan şekiller sabah olmadan toplanmalıdır. (KK13, KK20)

²⁰⁰ M. Dülger “Tire Âdetleri – Hıdrellez Dinî Gününe Ait İnanış ve Âdetler” Küçükmenderes, y.1, İzmir 1940, ss.11

Altın sahibi olmak isteyen bir kişi altın ve para şekilleri kesip bunları, bir ipliğe dizmiş, sonra oğluna “Milli piyango biletin var mı?” demiş. Oğlundan aldığı bileti de şekillerle birlikte gül ağacına asmış, 3 gün sonra biletten para kazanmışlar.(KK39)

7.1.3.2.4.Talih Açmaya, Kısmet Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler

- Hıdrellez'den önceki gece akşam güneş batmadan hiç kullanılmamış kilit alınır ve dindar biri tarafından okunarak kilitlenir. Sabah güneş doğmadan bu kilit kızın başının üstünde açılır kızın evinin duvarına Kible'ye gelecek şekilde asılır, kızın kısa sürede evleneceğine inanılır.(KK34)
- Hıdrellez'den önceki gece gül ağacının yanına gidilip, kilit kızın başı üstünde açılır ve kilit kız evleninceye kadar çeyiz sandığında saklanır. (KK2)
- “Hıdrellez'de uygulanan en önemli tören şüphesiz “Niyet Oyunu”dur. Genç kızların talihini açmak, kısmetlerini belirlemek uygulanmaktadır. Oyun bölgelere göre değişik adlar almaktadır: Baht çömleği, Isparta; Yüzük çekme, Sinop; mantufal, Kadirli; niyet çıkarma, Kırklareli vs.”²⁰¹ Bu oyun Tire'de “Mantufar” adı verilerek oynanmaktadır:

Hıdrellez'den önceki gece eskiden küpe, küpeçe, mantufara günümüzde bidona su doldurulur, suyun içine gül atılır. Gülün yanında oyuna katılan kızlar bidona anahtar, küpe, düğme, yüzük, bozuk para gibi kendilerine ait bir eşya atarlar, bidon kapatılır, dilekler tez olsun diye ağzı kırmızı yazma ile bağlanır. Kapatılan bidon nasibi açılarak kızın başı üstü konur. Kızın arkadaşları maniler söyleyerek kızın etrafında dönerler, Ertesi gün bir daha tekrar kızın başı üstünde konur ve “Bu kızın nasibi de böyle açılınsın” denilerek açılır. Önce gül çıkartılır, ardından etrafa bolluk getirsin diye bidon içindeki sudan serpilir. Sonra kızlar mani ya da şarkı söyleyerek bir daha, attıkları eşyaları çıkartırlar, söyledikleri mani, şarkı, onların şansı olur. Bütün sene güle oynaya geçsin diye tekrar kızın etrafında güle oynaya dönerler.(KK35)

- Hıdrellez'den önceki gece kızlar ağızlarına aldıkları ilk lokmayı yastıklarının altında saklarsa o gece sevdiklerini görürler(KK12)
- Hıdrellez günü bir tomar odun alınır, bir kenara konulur, odunlar sayılır. Çift çıkarsa kısmeti kapalı kız evlenecek, tek çıkarsa evlenemeyecek denilir.(KK37)

²⁰¹ Abdülhaluk M. Çay, Hıdrellez “Kültür – Bahar Bayramı” Ankara, 1990, ss. 26.

7.1.3.2.5. Hıdrellezle İlgili Başka İnanç ve Âdetler

- Hıdrellezden önceki gece taze soğanın bir tarafı kesilir ve dilek tutulur. Sabaha kadar kesik taraf uzarsa, dileğin kabul olacağı düşünülür. .
- Hıdrellez sabahı uyuyanlar dalagan (ısırgan otu) ile uyandırılır ki o sene sıkıntıdan uzak olsun.
- “Anadolu’nun bir çok yerinde Hıdrellez gününde kadın ve kızların Tanrı’ya dilekçe yazıp suya atma âdetleri tespit edilmiştir.”²⁰² Tire’de Hıdrellez sabahı niyetlerin yazılı olduğu kağıtlar Derekahve Mesiresi’ndeki dereye atılır. kağıt hiçbir engele takılma dan giderse niyet kabul olacak denilir (KK45). Yazılan dilekçelere şunlar örnek verilebilir:

Hızır İlyas ’a dilekçe

Eşimin kendine ait bir işyeri olsun, sıkıntıdan kurtulalım, işleri rast gitsin istiyorum.

Hızır Dede’ye dilekçe

Kendime ait 3 oda bir salonlu, geniş mutfaklı bir evimiz olsun.

7.2. ÖZEL GÜNLER

Yılbaşı, Anneler Günü, Babalar Günü vs. özel günlerde hediyeleşme telaşı vardır. “Yarım elma gönül alma ”, “Çam sakızı çoban armağanı” denilerek herkes birbirine hediye almaya çalışır.

Özel günler için yalnızca yeni yılda halk inancına rastlanmaktadır. İnsanlar yeni yıla mutlu bir şekilde, eğlenerek girmek ister ki bütün sene öyle geçsin. Ayrıca yılbaşında kırmızı bir eşya giymenin uğur getirdiğine inanılır.

7.3. GELENEKSEL GÜNLER

7.3.1. KURTULUŞ GÜNÜ KUTLAMALARI

28 Mayıs 1919’da Yunan işgâline uğrayan Tire 4 Eylül 1922’de büyük bir mücadeleden sonra özgürlüğüne kavuşmuştur. O günden beri 4 Eylül Kurtuluş günü olarak kutlanmaktadır.

²⁰² Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1987, ss.492

İdarî teşkilatça planlanıp hazırlanan kutlamalarda stantlar düzenlenmekte, Kültür ve Sanat Şenliği kapsamında fener alayı, konserler ve diğer pek çok etkinlikler yapılmaktadır.

7.3.2. YAĞMUR DUASI

“Yağmur yağmayan kurak mevsimlerde, özellikle bahar ve yaz aylarında Tireliler malları (hayvanları), yiyecekleri, içecekleri için elzem olan suyu Allah’tan beklemek için yüksek dağ köyü olan Kemer Köyü’ndeki Sarı Baba Yatırı ile Aydın Dağı üzerindeki Çal Dede Yatırı önünde yağmur duası ederler.

Yağmur duasının yatırların önünde yapılmasının amacı türbede yatan velinin ruhiyatından faydalanarak, Allah’ın kendilerini bağışlamalarını istemeleri ve yağmur yağmada onlara yardımcı olacağına inanılmasıdır.²⁰³ “Geçmişte ise şehrin kuzeyinde bir namazgâhta iki bayram arası yağmur duasına çıkılmış”²⁰⁴ “Eskiden birde Cambazlı Dede Mahyası varmış ama 1884 yılında kalkmış. Bugün Çal Dede Mahyası sürmektedir.”²⁰⁵ Duaya katılacaklar ne adanır (tavuk, oğlak, keçi, kuzu) bir hafta önceden yollarlar. Yağmur duası yemekleri olan keşkek, etli nohut, taze yayla fasulyesi, etli yufka, topan peynir ve çökelek kadınlar tarafından hazırlanır.

Gündüz halk köy meydanında toplanır, sofralar kurulur ve hocanın dua okumasıyla yemeklere başlanır. Dua 10 dakika aralıklarla tekrarlanır. Dua başladığı an kaşıklar bırakılarak yere konur. Halktan çit çıkmaz bütün kalabalık adeta tek vücut olur. Eller yana açılır, avuç içi ve parmak uçları yere çevrilir. “Amin” denilir. Ayağa kalkılarak Allah’tan af dilenir. Yemekler bitinceye kadar 10’ar dakika ara ile tekrar dua edilir. Yemeklerden sonra abdest alınarak yatıra çıkılır ve namaz kılınır. Veli yardımcı olması için dua edilir. Dua bitince Ege’nin tanınmış güreşçileri kara kuşak güreşi yaparlar.

Kalan yemekler yoksullara ve fakir halka dağıtılır. Arta kalan kesilmiş adaklar açık artırma ile satılır. Gelecek yıl harcamak üzere köy sandığına konur. “Ramazan ayına rastlayan yıllarda işe yağmur duası (mahya) yapılmaz.”

Yörede ayrıca Kahrat Köyü’nde , Kırtepe Köyü’nde , Işıklı Köyü’nde yağmur duasına çıkılmaktadır. Özellikle Kahrat yöresindeki dua dikkat çekicidir.

²⁰³ Tokoğlu, a.g.ç, ss. 21

²⁰⁴ Evliya Çelebi, a.g.e., ss.561

²⁰⁵ Lütfü Doğan, “Cambazlı’da Doğal Tadı Yakalamak !” İzmir Life, s.34 , İzmir 2004, ss.108

Dua masum , günahsız sayılan bu nedenle Allah tarafından dualarının hemen kabul olacağına inanılan çocuklar etrafında teşekkül etmektedir. Çocuklar yakaladıkları iri , yeşil erkek kurbağayı bir sırıgın ucuna bağladıktan sonra ev ev dolaşp hediyeler toplamakta sonra tüm köy halkı “Dede” adını verdikleri Mehmet Efendi Yatırı’na gidip dua etmektedir.²⁰⁶

7.3.3. DEVE GÜREŞLERİ

Güreşlerden önce develer süslenir ve sokaklarda gezdirilir. Güreş günü, alanı pek çok izleyici doldurur.

Tire’de deve güreşlerinin başlaması Osmanlı Devrine dayanmaktadır. “Osmanlı beylerinden Sulatan II Mahmut zamanında Gediz Şaphanesi’nden Kuş Limanına taşınacak şapların, yine Menderes Havzası’ndan Kütahya’ya gönderilecek arpa ve buğdayların taşınmasında yüzlerce deve kullanılmıştır, denmektedir. Bu taşıma işi bittikten sonra develer sahiplerine teslim edilmemiş, isyanlar çıkmıştır ve bu konu saraya kadar ulaşmıştır. Padişah fermanına rağmen Tireliler deve güreşi nedeniyle, develeri uzun süre ellerinde tutmuşlardır.”²⁰⁷

Güreşleri kazananlar para ya da halı, kilimle ödüllendirilir. Çok baskın bir deve olmadıkça dövüşün galibi yoktur.

²⁰⁶Metin Ekici ,”Tire Yöresi Yağmur Duası Gelenekleri” ,Milli Folklor, c7, y.14, s56, Ankara 2002, ss49

²⁰⁷ A. Munis Armağan, Tire Guide, İzmir 2000, ss14

SONUÇ

Araştırmamızın Giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi Tire halkının yaşamına tesir eden inançları ve bunlara bağlı törenleri incelemeye gayret ettik. Araştırmamızda tespit ettiğimiz inançların, yörede geçmişe nispetle farklılaştığını, bunların kimilerinin başlangıçtaki özelliklerini korurken, kimilerinin de değişik biçimlerde varlıklarını sürdürdüklerini görmekteyiz.

Halkın davranışlarına yansıyan inançlar değerlendirildikten sonra insan hayatının önemli aşamalarını teşkil eden, doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemlerinin her biri ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Ardından canlı ve cansız varlıklar ile tabiat üstü varlıklar; bayramlar, özel günler üzerinde durulmuştur. Söz konusu inanç ve uygulamaların geçmişten günümüze varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bunlar, kültür değişmelerinden zaman zaman etkilenmişlerdir. Tıbbın ilerlemesi, eğitim seviyesinin artması, teknolojik imkanlar, inançları “batıl” diye nitelendirenlerin sayısını artırmıştır; ancak, şunu belirtmek gerekir ki tüm bu gelişmelere rağmen eğitimsiz kesim kadar eğitilmiş kesim de inançlara olan bağlılığını sürdürmektedir. Çoğunluk tarafından benimsenen bu inanç ve uygulamaların kaynağını halk bilmemektedir, “büyüklerimizden böyle gördük” diyerek bunlara inanmaktadırlar.

Sonuç olarak şöyle diyebiliriz: Yörede halk inançlarına dair bilimsel çalışmalar bulunmadığından araştırmamız kapsamlı çalışmaların ilk basamağı olacaktır. Buradan hareketle halk tıbbı, halk edebiyatı, el sanatları gibi alanlarda da yeni araştırmalar yapılmalı, Tire folkloru geniş çerçevede ele alınmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Acıpayamlı, Orhan, Halk Bilim Terimleri Sözlüğü, Ankara 1978.
- Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Ankara 1974.
- Ak, Erdem , “Tarihin Tanığı Tire” Ege Dergisi, s.4, İzmir Şubat 2001.
- Akın, Hikmet, Aydınöğlu Tarihi Hakkında Bir Araştırma, İstanbul 1946.
- Akyol, Hadi, “Tire’de Doğum ve Sünnet Âdetleri” Fikirler (İzmir Halkevi Dergisi) s.232-233, İzmir 1942.
- Araz, Rifat, Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Ankara 1999.
- Armağan, A. Munis, Anadolu Tarihinde Tire Yahudileri, İzmir 2005.
- , Ali Yoz Kavağı, İzmir 1984.
- , Aydınöğulları Beyliği, İzmir 1994.
- , Batı Anadolu Tarihinde İlginç Olaylar, İzmir 2003.
- , Belgelerle Beylikler Devrinde Tire, İzmir 1983.
- , Devlet Arşivlerinde Tire, İzmir 2003.
- , Ege’nin Gizli Tarihi Horasaniler, Ankara 2001.
- , Süleyman Şah ve İbn-i Melek, İzmir 1994.
- , Tire Rehberi, İzmir 1996.
- , Tire Guide , Tire 2000.
- , Tüm Yönleriyle Tire I, İzmir 1980.
- , Tüm Yönleriyle Tire II, İzmir 1994.
- , Yeşil Tire, İzmir 1991.
- , “Tire’nin Türk Tarihindeki Yeri”, Türk Kültüründe Tire, Ankara 1994.
- Artan, Gündüz, “Tire’de Buğday Dede Efsanesi”, TFA, c.9, s.186/1965.
- , “Tire’de Çocuklarla İlgili İnanışlar”, TFA, c.292, s.11/1973.
- , “Tire’de Debbalık”, TFA, c.227, s.8, 1972.
- , “Tire’de Doğum Gelenekleri”, TFA, c.282, s.8/1973.
- , “Tire’de Dokumacılık ve Nalincılık”, TFA, c.8, s.177/1964.
- , “Tire’de Düğün Gelenekleri”, TFA, c.15, s.306/1975.
- , “Tire’de İnanışlar”, TFA, c.16, s.317/1975.
- , “Tire’de Karanfil Çeşitleri ve Manileri”, TFA, c.9, s.195/1965.
- , “Tire’de Keçecilik”, TFA, c.272 s.3/1972.

- Artan, Gündüz, “Tire’de Nişan ve Yandaşı Geleneği” TFA, s.286/1973.
- , “Tire’de Urgancılık”, TFA, c.8, s.174/1964.
- Aslanoğlu, İnci, Tire’de Camiler ve Üç Mescit, Ankara 1978.
- Aydınoglu, Burcu, “Birgi’deki Ziyâret Yerleri ve İnanışlar Üzerine” Küçük Menderes Gazetesi Kültür Sanat Eki Harman s.1, Ödemiş 2004.
- , İzmir İli Tire İlçesi Düğünleri (İlçe Merkezi, Akkoyunlu Köyü, Akçaşehir Köyü) Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi , Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi, Manisa 2002.
- , “Tire’de Evlenme Âdetleri ve Tire Düğünleri” (Haz.) Levent Ertekin, Tire’den Folklorik Esintiler, İzmir 2003.
- Aytar, Selçuk, “Halk İnançlarında Süpürge”, TFA, c.16, s.314/1975.
- Ayvalı, Seyfullah, Bir Şehirden Damıtılmış Şiirler, Tire Şairler Antolojisi, İzmir 2000.
- Balaman, A. Rıza, Geleneklerimiz Töre ve Törenler, İzmir 1981.
- Balcıoğlu, N.R., “Anadolu’da Cinlere, Perilere, Devlere Dair İnanışlar”, TFA, c.2, s.35, Haziran 1962.
- Baktır, Mustafa, “Tire’li İbn-i Melek Hayatı, Eserleri ve Menâr Şerhî”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.9, Erzurum 1990.
- Barlas, Uğuroğlu, Anadolu Düğünlerinde Büyüsel İnanmalar, Karabük 1974.
- Barışcan, Hasan, Ege Efsaneleri, İstanbul 1998.
- Bayer, Yelda, “Ege’nin Sürprizi Tire”, (The Aegom Suprize) Onur Air Hi-Sky Inflight Magazine, s.7, İstanbul 1999.
- Binver, Mehmet Ziya “Türkiye’de Düğünler”, Türk Dünyası Araştırmaları, s.108, 1997.
- Boratav, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul, 1999.
- Coşkun, M. Bülent, “Fatih Sultan Mehmet Han Adına Darp Olan Akçeler” Türk Nümismatik Derneği Bülteni, s.37-38, İstanbul 2002.
- Çakmak, Canan, Tire Hamamları, Ankara 2002.
- Çakmaklı, Necla, Tire’de Doğumdan Ölümüne Kadar Yaşam ve İnanışlar, Tire Müzesi Asistanı 1976 Yılı Terfi Etüdü (Basılmamış Çalışma), Tire 1926.
- , Tire’de El Sanatları (1974 Yılı Basılmamış Terfi Etüdü Çalışmaları), Tire 1974.
- Çay, Abdühaluk M., Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara 1999.
- Çelik, Hülya, “Gaziantep ve Yöresinde Cinsiyet Belirlemek İçin Yapılan Uygulamalar”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994, Ankara 1996.

- Çukur, Barış Mehmet, Tire'deki Osmanlı Dönemi Tarihi Eserleri, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, (Basılmamış Lisans Tezi), Denizli 2002.
- Dağtaş Lütfi, "Cambazlı'da Doğal Taşı Yakalamak", İzmir Life, y.21, s.34, İzmir 2004.
- Darkot, Besim, "Tire Maddesi", İslam Ansiklopedisi, c.121/1, İstanbul 1979.
- Duvarcı, Ayşe, Türkiye'de Falcılık Geleneği ve Bu Konuda İki Eser, Ankara 1993.
- Dülger, M., "Tire Âdetleri Hıdrellez Dinî Gününe Ait İnanış ve Âdetleri", Küçük Menderes, y.1, s.1, İzmir 1940.
- , "Tire'de Doğum Âdetleri ve İnanışlar" Küçük Menderes, y.1, s.2, İzmir 1940.
- Ekici, Metin, "Tire Yöresi Yağmur Duası Gelenekleri" Millî Folklor, y.14, c.7, s.56, Ankara 2002.
- Erdem, Celal, "Tire'de Sultan Nevruz Geleneği", Faik Tokluoğlu Anısına Düzenlenen Tire Sempozyumu'nda Sunulan Basılmamış Bildiri, Tire 07 Haziran 2002.
- Ergüder, Halit Nafiz, "Tire'ye Coğrafi Bir Bakış", Küçük Menderes, y.2, s.8, 1941.
- Erketin, Bilal, "Tabiat, Tarih ve Kültür Şehri Tire", Yeni Asya Gazetesi, y.34, s.12, İstanbul 13 Eylül 2003.
- Ertekin, Levent, Kuvay-i Milliye Tacını İri Pırıltısı Gökçen Efe, İzmir 2001.
- , "Şehr-i Muazzam Tire", Tire 1999.
- , Tire'den Folklorik Esintiler, İzmir 2003.
- Ertur, K. Esat, Tamu Yelleri, Anlara 1994.
- Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Haz.) Zuhuri Danışman, c.13, İstanbul 1974.
- Faik, A, "Tire ve Havalisi Kahramanı Gökçen Efe" Yeşil Tire, y.2, s.22, Tire 1932.
- Genç, Reşat, Türk İnanışları ve Millî Geleneklerinde Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil, Ankara 1997.
- Gökçe, O.R, "Tire'ye Dair Bazı Mülâhazalar", Yeşil Yurd, y.1 s.2, İstanbul 1938.
- Gözaydın, Nevzat, "Türk Folklorunda İletişimle İlgili Bazı Olaylar Üzerine", Folklor Dünyasından, Ankara 1991.
- Gündüz, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara 1998.
- Gürses, Hikmet, "Tire Müzesi" Önyasa Dergisi, y.6, c.6, İstanbul 1971.
- Hacinebioğlu, Emine, "Geleneklerimiz ve Tire" Tire Şaik Bülteni, s.1 Tire 2004.
- Hançerlioğlu, Orhan, İnanç Sözlüğü, İstanbul 1993.

- Hançerlioğlu, Orhan, İslam İnançları Sözlüğü, İstanbul 1984.
- İnan, Abdülkadir, “Eşik Hakkında İnançlar” TFA, c.7, s.150, Ocak 1962.
- , Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1987.
- , “Yaygın Hurafeler ve Menşeleri”, TFA, c.7, s.147, Ekim 1961.
- İmzasız, “Ali Yoz Kavağı”, Küçük Menderes, y.1, s.2, 1940.
- , ”Buğday Dede”, Küçük Menderes, y.1, s.3., 1940.
- , ”Ege’nin Bursa’sı Tire” “The Best of İzmir”, s.13, İzmir 2000.
- , ”Hurafeler, Bâtıl İtîkatlar”, Yeşil Tire Postası, y.2, s.22, 1932.
- , “Kanlı Kavak”, Küçük Menderes, y.2, s. 1, 1940.
- , ”Lamartine Tire’de Sempozyumla Anılacak”, Küçük Menderes, y.7, s.606, Ödemiş 2004.
- , “Tire’de Kendir ve Urgan”, Yeşil Tire, y.2, s.20, Tire
- , “Tire’de Mahallî İnanışlar”, Küçük Menderes, y.1, s.22, 1932.
- , “Tire’nin Tarihçesi”, Yeşil Tire Postası, y.2, s.22, 1932.
- İzmir Kültür Envanteri Tire, (Haz.) Mustafa Baysal, İzmir 2001.
- İzmir Ticaret Odası, İzmir İlçelerinin Ekonomik Profili ve Alternatif Yatırım Olanakları, İzmir 1998.
- Kalafat , Yaşar, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Ankara 1996.
- Kantarıcı, Emine, “Tire’de Lamarte’nin İzleri Aranıyor”, İzmir Life, y.4, s.34, İzmir 2004.
- Kılıç, Abdullah, ”Anadolu Nevruz Kutlamalarına Bağlı Olarak Yaşatılan Halk İnanışları ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış”, Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2000.
- Kırımhan, Nazan, “Türk Kültüründe Yedi Rengin Anlamı” Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslar Arası Bilgi Şöleni bildirileri (21-23 Mayıs Sivas), Ankara 2001.
- Koşay, Hamit Zübeyr, Türkiye’de Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme, Ankara 1944.
- Köksal, Hasan, “İzmir ve Çevresine Yatırlar ve Bunlara Bağlı İnançlar” III. Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri, İzmir 1990.
- Köksal, Orçun, Tire Keçeleri, Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Halı Kilim, Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı (Basılmamış Lisans Tezi), İstanbul 2002.

- Köse, Nerin, “Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği”, Millî Folklor, y.15, s.60, Ankara.
- Kuban, Doğan, Bir Batı Anadolu Gezisi (Şubat 1962), İstanbul 1962.
- Kurtiş, Onur, Tire Açık Hava Müzesi, Denizli 1998.
- Kürüm, Mükerrrem, “Türk Ev Mimarisinde Tire Evleri”, Ege Mimarlık, y.5., s.15, İzmir 1995.
- Madran, Emre, “Tire’de Üç Lüleli Cami Bahçesindeki Türbe” Önasya, y.6, c.6, İstanbul 1970.
- Mete, Hakan Sinan, “Tire’de Kabak Kemane Yapımcılığı” I. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Ankara 1996.
- Necip, M., “Tire’de Meftun Büyük Adamlar” Yeşil Tire Postası, c.5, s.17, 1932.
- Ocak, Ahmet Yaşar, İslam- Türk İnançlarında Hızır Yahud Hızır İlyas Kültü, Ankara 1990.
- Okan, Bedia, “Aya Dair Maniler”, Küçük Menderes,y.2, s.11, 1942.
- Önder, Cemil, “Tire’de Esnaflar Keçecilik ve Keçeciler”, Küçük Menderes, s.1, 1940.
- Önder, Mehmet, Şehirden Şehre (Efsaneler, Destanlar, Hikayeler) III, İstanbul 1974.
- Örnek, Sedat Veyis, Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara 1971.
- , Budun Bilim Terimleri Sözlüğü, Ankara 1978.
- , Etnoloji Sözlüğü, Ankara 1974.
- , Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Ankara 1979.
- , Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların, Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara 1966.
- Özay, Mahmut, O Mübarek Serviler, İstanbul 1950.
- Riefstah, Rudolff M., Cenubî Garbî Anadolu’ da Türk Mimarisi, İstanbul 1942.
- Soyaldı, Mehmet, “Hurâfeler ve İslam’ın Hurâfelere Bakışı” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.8, s.2, Elazığ 1996.
- Soyer, Suat, “Lamartine Tire’de”, Küçük Menderes, y.1, s.1, Tire 1940.
- Şeker, Mehmet, Türk Kültüründe Tire, Ankara 1994.
- Şişikoğlu, Faik, “Tire Bilginleri I. Abdülatif İbn-i Melek”, Küçük Menderes, y.2, s.10, Tire 1941.
- , “Tire’de Bilginleri II. Abdülatif İbn-i Melek”, Küçük Menderes, y.2, s.11, Tire 1941.

- Şişikoğlu, Faik, “Tire Bilginleri III. İbn-i Melekzade Mehmet Efendi”, Küçük Menderes, y.2, s.12, Tire 1942.
- Tanyu, Hikmet, “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, I. Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri, IV, Ankara 1976.
- , “Türklerde Ateşle İlgili İnanışlar”, TFA, Ankara 1976
- , “Türklerde Taşla İlgili İnanışlar, Ankara 1987.
- Tirel, Sıtkı, “Tire’ye Dair”, Yeşil Yurd, y.1, s.2, İstanbul, 1938.
- Tokluoğlu, Faik, Belediye Arşivinde Bulunan Kendi El Yazısıyla Olan Çalışma, tarihsiz.
- , Çiçek Meşheri Tire, İzmir 1945.
- , İbni Melek, İzmir 1957.
- , İbni Melek, Oğlu Mehmet ve Kardeşi Abdülmecit İstanbul 1957.
- , “Tarihi Bir Eser Kaybettik” Küçük Menderes, y.1, s.6, 1941.
- , Tire Çevre İncelemeleri, İzmir 1973.
- , Tire Tarihî ve Turistlik Değerleri, İstanbul 1957.
- , Tire’de Yetişen Âlim, Şair, Müteferrik ve Mutasavvuflar, Tire 1965.
- , Turacı, Pars, Osmanlı Şehirleri, İstanbul 1985.
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, c.1-2, Ankara 1988.
- Üçer, Müjgan, ”İşe Başlama ile İlgili Geleneklerimiz ve İnanışlarımız Üzerine”, IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, c.4, Ankara 1990.
- Ülkütaşır, M. Şakir, “Türkiye Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar”, I. Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri, c.4. Ankara 1976.
- Yasin, Mehmet, “Tire Ovadaki Cennet” Hürriyetim, 8 Nisan 2001.
- Yavuz, Behiç Galip, Yukarı Küçük Menderes Havzasında Tarih Boyunca İnançlar, Ödemiş 2001.
- Yelken, Ulvi, “Tire’de Aydınoğlu Süleyman Beyin Türbesi”, Küçük Menderes y.1, s.6, 1941.
- , “Tire Halkında Muhtelif Eserlerde Görünen Yazılar”, Küçük Menderes, y.2, s.8, 1941.
- Yener, Şakir Sabri, ”Tire Müzesinde İki Mezar Taşı”, TFA, c.10, s.2004, Temmuz 1966.
- Yüksel, Hasan Avni, Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya, İstanbul 1996.

EK: 1
KAYNAK KİŞİ DİZİNİ*

1. Ali İhsan Yıldırım, Tire doğumlu,49 yaşında, üniversite mezunu, Tire Necip Paşa Kütüphanesi görevlisi, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2002)
2. Atike Doğan, Mersin doğumlu, 30 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, evli, Tire’de ikâmet ediyor (2002)
3. Birgül Aydınöğlü, Bayındır Kızıloba Köyü, doğumlu 49 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2005)
4. Celal Keseli, Tire doğumlu 57 yaşında, lise mezunu, esnaf, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2002)
5. Çetin Lüle, Bayındır doğumlu, 46 yaşında, yüksekokul mezunu, Tire Çocuk Kütüphanesi görevlisi, evli, Tire’de ikâmet ediyor. (2002)
6. Didar Özgildi, Tire doğumlu, 78 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2003)
7. Dinsevil Gülcüoğlü, Tire doğumlu, 35 yaşında, lise 2’den terk, ev hanımı, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2004)
8. Durmuş Ali Ergeldi, Tire doğumlu, 71 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2002)
9. Emine Hadımoğlü, Tire doğumlu, 69 yaşında , okuma yazma yok, ev hanımı, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2003)
10. Esen Çakır, Tire doğumlu, 40 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2004)
11. Fatma Saat, Mersin doğumlu, 50 yaşında, okur-yazar, ev hanımı, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2002)
12. Fatma Yatıkçı, Akkoyunlu Köyü doğumlu, 48 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2003)
13. Figen Türker, Tire doğumlu, 43 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, evli, Tire’de ikâmet ediyor.(2005)
14. Ganime Yalçın, Tire doğumlu, 28 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, bekâr, Tire’de ikâmet ediyor.(2003)
15. Gönül Erkol, Tire doğumlu, 55 yaşında, lise mezunu, emekli, evli, Tire’de ikâmet ediyor(2005)

* Parantez içinde verilen tarih, kişilerle görüşme yılıdır.

16. Gönül Yalçın, Tire Yeğenli Köyü doğumlu, 50 yaşında, ilkokul dördten terk, ev hanımı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2003)
17. Güler Aka, İzmir doğumlu, 55 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2005)
18. Güler Keresteci, Tire doğumlu, 65 yaşında orta ikiden terk, ev hanımı, eşi vefat etmiş, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
19. Hacı İlhan Karaer, Tire doğumlu 61 yaşında ilkokul mezunu,emekli, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2001)
20. Hatice Güzide Nemutlu, Bayındır Kızıloba Köyü doğumlu 62 yaşında, ilkokul dördten terk, ev hanımı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2004)
21. Hatice Özalp, Tire Hasan Çavuşlar Köyü doğumlu 62 yaşında, okuma yazması yok, ev hanımı, eşi vefat etmiş, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
22. İsmail Aka, Bayındır Çaylı Köyü doğumlu, 58 yaşında ilkokul mezunu, manifaturacı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
23. Kemal Ercan, İzmir doğumlu, 65 yaşında, lise mezunu, sanayici, evli, İzmir'de ikâmet ediyor.(2003)
24. Kemal Kara, Tire Küçük Menderes Köyü doğumlu 78 yaşında, yazı biliyor, çiftçi, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2003)
25. Mehmet Sağlam, Tire doğumlu 77 yaşında, okumayı askerde öğrenmiş, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2001)
26. Mehmet Aslan, Karaburun doğumlu 45 yaşında, lise mezunu, fotoğrafçı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
27. Murat Aydınoglu, İstanbul Moda doğumlu, 21 yaşında, üniversite öğrencisi, bekâr, Tire'de ikâmet ediyor.(2005)
28. Mustafa Adagideli, Tire doğumlu 45 yaşında, orta birden terk, bakkal, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2004)
29. Mustafa Yalçın, Tire doğumlu, 11 yaşında, ortaokul öğrencisi, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
30. Nefise Çetin, İzmir Çeşme doğumlu, 59 yaşında, ilkokul mezunu, eşi vefat etmiş, Tire'de ikâmet ediyor.(2004)
31. Neriman Albayrak, Sivas doğumlu, 76 yaşında, lise birden terk, ev hanımı, eşi vefat etmiş, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
32. Nuri Gökçen, Tire Başköy doğumlu, 41 yaşında, lise mezunu, Tire Necip Paşa Kütüphanesi görevlisi, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2003)

33. Nursel Bayındıroğlu, Tire doğumlu, 29 yaşında, orta birden terk, ev hanımı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
34. Nurten Atagün, Tire doğumlu, 79 yaşında, orta okul mezunu, ev hanımı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2004)
35. Selviye İri, Bayındır doğumlu, 22 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
36. Sema Timur, Tire doğumlu, 46 yaşında, orta birden terk, ev hanımı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2005)
37. Serap Yücelay, Tire doğumlu, 68 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, eşinden ayrılmış, Tire'de ikâmet ediyor.(2004)
38. Sevim Ünlü, İzmir doğumlu, 39 yaşında, orta birden terk, ev hanımı, evli, İzmir'de ikâmet ediyor.(2003)
39. şenay Yalçın, Tire doğumlu, 43 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, eşi vefat etmiş, Tire'de ikâmet ediyor.(2003)
40. şükran Kavuşoğlu, Tire doğumlu, 39 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2004)
41. Tacettin Kıvanç, Tire doğumlu, 87 yaşında, lise mezunu, mobilya mağazası sahibi, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
42. Tuğrul Tokatlı, Tire doğumlu, 16 yaşında, lise bire gidiyor, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
43. Zafer Güngören, Tire doğumlu, 49 yaşında, lise mezunu, kuyumcu, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2002)
44. Bayan X, Tire doğumlu, 53 yaşında, ilkokul mezunu, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2003)
45. Bay X, Tire doğumlu, 58 yaşında, ortaokul mezunu, evli, ev hanımı, Tire'de ikâmet ediyor.(2004)
46. Bayan X, Tire doğumlu, 47 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2005)
47. Bayan X, Tire Doğumlu, 25 yaşında, üniversite mezunu, ev hanımı, evli, Tire'de ikâmet ediyor.(2005)

EK: 2
FOTOĞRAFLAR

Tire'den bir manzara

Tire'den bir görünüş

Tire'de urgancılık

Tire'nin en eski el sanatlarından Beledi Dokuma

Tire'de hasır işçiliği

Tire'nin önemli el sanatlarından Nalıncılık

Taşıyana uğur getirdiği inanılan Muska

Uğursuzluğuna inanılan Kara Kedi

Kahve Fahi

İskambil Fahi

Nazarı önlediğine inanılan Nazar Boncukları

Nazar Boncuğunun ev eşyası olarak kullanılması

Bebęi sarılıktan korumak için sarı kıyafetler giydirilmesi

Bebek tebriği

Sünnet töreni

Tire Sanayici ve İşadamları Derneği'nin düzenlediği toplu sünnet düğünü

Kına gecesinde gelin kıza uğur getirmesi için başına al yazma örtülmesi

Kına gecesinde damadın yuvasına bağlı olması için ayaklarının bağlanması

Cenaze'nin kaldırılması

Tarihi Tire Evlerinden Gülcüoğlu Konağı

Camileriyle ünlü Tire'deki Gücür Camii

İbn-i Melek Türbesi

İbn-i Melek Türbesi

Ali Baba Türbesi

Ali Baba Türbesi (iç)

Alamadan Dede Türbesi

Balım Sultan Türbesi

Soğan Dede Türbesi

Sır Hatunlar Türbesi

Şems-i Mescidi

Süleyman Şah Türbesi

Tire'de Sultan Nevruz Kutlamaları

Hıdrellez Kutlamalarında dileklerinin kabulü için taşlardan şekiller yapılması

Tır'da 4 Eylül Kurtuluş Günü kutlamaları

Yağmur Duası

Yağmur Duası sırasında gidilen Sarı İsmail Dede Yatırı

Deve Güreşleri